

JO. HARTM. DEGNERI

Civit. Neomag. Archiatr. & Acad. Cæs. Nat. Cur. Coll.

HISTORIA MEDICA

DE

DYSENTERIA BILIO-SO-CONTAGIOSA,

QUÆ MDCCXXXVI.

NEOMAGI ET IN VICINIS EI PAGIS

Epidemice graſſata fuit.

In qua ſimul corticis Simarubæ & radicis Salab effectus exploratur.

ACCEDIT

RELATIO HISTORICA

Cum Reſponſo Facultatis Medicæ Halenſis

DE MORTE

Per Mercurium Sublim. in Emplaſtro applicatum, inducta.

TRAJECTI ad RHENUM,

Apud STEPH. NEAULME.

Anno CIↃ IↃCCXXXVIII.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

VIRIS

ILLUSTRIBUS, AMPLISSIMIS, NOBILISSIMIS, GRAVISSIMIS,

INCLYTÆ CIVITATIS NEOMAGENSIS

CONSULIBUS ET SENATORIBUS,

PATRIÆ PATRIBUS,

PETRO VERSTEGEN, JCto.
ADAMO JACOBO SMITS, TOPARCHÆ DE HORSSEN,

CONSULIBUS,

FRANCISCO VAN DER LINDEN,
GUILIELMO TEYLER,
MATHIÆ LAMBERTO SINGENDONCK, JCto. TOPARCHÆ DE DIEDEN,
CONRADO PIECK, JCto.
ARNOLDO KELFKEN, JCto.
NICOLAO HOEUFTS,
CHRISTIANO GUILIELMO VAN BENTHEM, JCto.
JOANNI SWAAN, JCto.

DEDICATIO.

JACOBO VOS, JCto.
DIETERICO SINGENDONCK.

SENATORIBUS ET SCABINIS.

NEC NON

QUI IIS AB ACTIS SUNT

VIRIS

CONSULTISSIMIS, SPECTATISSIMIS,

ANTONIO VOS, JCto.
HENRICO PIECK, JCto.
STEPHANO VAN HERWAERDEN, JCto.
JOANNI ENGELEN, JCto.

PATRONIS ATQUE FAUTORIBUS

S. P. D.

JOAN. HARTM. DEGNER.

IN lucem ecce Veſtris, *Viri Amplisſimi*, ſub auſpiciis, prodit hoc qualecunque opuſculum de morbo, qui Anno 1736. civitatem no-

ſtram

ſtram haud leviter & terruit & afflixit. Quam triſtis illius temporis rerumque apud nos facies fuerit, cum tetra mortis imago ubique obverſaretur, *Vos* omnium maxime noſtis, nec eſt cur aſpera illa fata publice enarrare neceſſe videatur. Verum tamen adeo notabilis illius temporis ſtatus ac periodus exſtitit, ut omnino memorabilibus vitæ noſtræ caſibus annumerari, ejusque memoria in Annalibus publicis conſignari mereatur. Cum enim accidere poſſit, quod tamen Deus Optimus Maximus averruncet, ut poſtera ætas eadem calamitate percellatur, quum vita mortalium variis fortunæ & fatorum viciſſitudinibus obnoxia eſſe ſolet, haud ingratam neque inutilem poſteris præſtaturi erimus operam atque officium, ſi a nobis notatum legerint, quibus conſiliis quibusque armis dire graſſanti morbo obviam itum fuerit. Quod autem *Illuſtribus Veſtris Nominibus* huncce tractatum inſcribam, non una me impulit ratio. Primo enim

gravitas & atrocitas mali *Vos* ſpeciatim, *Viri Illuſtres*, tam multiplici cura diſtrinxit, ac de ſalute publica ſollicitos habuit, ut omni mentis cogitatione, omnique virium contentione in id incumberetis, quo, cum exitioſæ lui obex aliquis poneretur, tum ſalutaribus conſiliis afflictæ civitati auxilium ferretur, inopumque egeſtati liberali & parata ope ſubveniretur. Quam *Veſtram* de laborantibus noſtræ urbis incolis paternam curam, vigilantiam, & promptam ad ſublevandum benignitatem, ne ſerior ætas ignoraret, operam dandam exiſtimavi, ut aliquod curarum & prudentis adminiſtrationis *Veſtræ* monumentum exſtaret publicum. Deinde etiam ſilentio præterire nequeo ſingulare beneficium, quo hoc ipſo tempore me afficere voluiſtis. Cum enim videretis, me, quantum poſſem, id egiſſe, ut ægrotantibus adeſſem, iisque ſedulam & non infelicem operam præſtarem, adeo *Vobis*,

Viri

Viri Amplissimi, meus ille labor probatus est, ut perquam honorifica benevolentiæ testificatione me hujus *Civitatis Medicum ordinarium* constitueretis, eoque ipso testatum velletis, me non inutile fore urbis pondus. Ingrati autem hominis nota inurendus essem, si tam benignum de cive vestro judicium sine aliqua grati animi commemoratione tacitus transirem. Accipite ergo, *Viri Amplissimi*, obsecro, levidense hoc munusculum literarium eodem favore, quo ejusdem Autorem amplecti voluistis; Et licet id beneficentiæ *Vestræ* magnitudinem non æquet, perpetuum tamen erit mentis meæ testimonium. quantum *Vestra* Nomina colam atque observem, & quanto studio allaborem, ut tam in civium Vestrorum, quam in communem omnium usum commodumque symbolam meam conferam; spem proinde foveo, eventurum, ut *Vestro* suffragio hi mei conatus approbentur. Nihil interea

mihi magis curæ cordique erit, quam ut per omnem, quam Deus Opt Max. mihi concedet, vitam Veſtris commodis inſerviam. *Vos* vero, *Viri Illuſtres*, vivite diu felices ac ſoſpites, & ulteriore Veſtro favore me tueri pergite.

Scribebam Neomagi III. Nonar. Febr.
CIↃ IↃ CCXXXVIII.

VIRO EXPERIENTISSIMO

JOANNI HARTM. DEGNERO,

MEDICO FELICISSIMO.

Ardua quid validis prosunt munimina portis,
Quid prosunt fortes, Urbs Neomaga, *Duces?*
Hostes si poterint interni perdere cives,
Quos laceret miseri vis inimica mali.
Cum rapiant juvenes fluido contagia morbo,
Opprimat & fessos saeva ruina senes.
Di meliora tamen! jam nostris Numine votis
Phoebus adest, Medici duxque comesque chori.
Degnerum*que docet rabidos frenare furores,*
Ut justa medicam porrigat arte manum.
Tantum, Jane, *Tibi debet Neomagia tellus,*
Hippocrati *quantum Graecia debet humus.*
Quaeque lues reliquos potuit submittere leto,
Illa Tibi aeternum vivere posse dabit.

JOANNES ARNTZENIUS,
JCtus.

PROOE-

PROOEMIUM

Eculum integrum nunc abiit, ex quo omnium morborum truculentissima *Pestis Belgium*, imprimis vero *Geldriæ* Provinciam, atque in ea inter reliquas, maxime *Civitatem* nostram *Neomagensem* miserrime afflixit. Tanta enim tunc sævitia hic locorum ista lues grassabatur, ut totum *Neomagum* quasi incendio ab eadem correptum videretur, & vix in urbe decem domicilia ab illius contagio intacta relinquerentur.

Facile est colligere, quam luctuosum illud fuerit spectaculum, dum feretra funeribus excipiendis per omnes plateas ante plurimorum fores collocata, & non solum mortuos undique, sed & sæpius tria quatuorve cadavera ex iisdem ædibus simul ad sepulchra deportata fuisse legimus.

Miseram illorum temporum faciem, quorum historiam graphice descriptam nobis reliquit Celeb. Isbr. de *Diemerbroeck*, Civitatis hujus tunc temporis *Medicus ordinarius*, nobis in mentem revocavit calamitas, quam hoc ipso *anno seculari* experti sumus, cum morbus quidam *Epidemicus*, inter affectus nobis familiares fere gravissimus & fœtidissimus, nimirum *Dysenteria bilio-*

biliofo-contagiofa, hic terrarum fatis vehementer fæviret.

Pefte quidem laborantes nunquam tractavimus, fed ex hiftoria morbi, ab aliis confcripta, facile concedimus, *contagium iftius violentius* & *malignius effe dyfenterico*, neque æquale periculum huic ineffe.

Verum enim vero *lues* quoque *dyfenterica* interdum fatis virulenta eft, & miafma fuum contagiofum quam latiffime diffundens, non tantum magnam hominum multitudinem inficit, fed etiam multa ftrage interficit; & fi præfentius periculum vera *Peftis* affert, quam modo dictus affectus, tamen putidiffimus & cadaverofus fœtor, quem nec ditiores evitare poffunt, ipfo horrore & averfione alterius mali metum fere adæquat, ut taceam dolores & intenfiffimos cruciatus, qui in alio morbo non erunt graviores.

Plures quidem morbos *Epidemico-contagiofos*, ex. gr. *febres catarrhales malignas*, *petechiales*, *purpuratas*, *variolas*, *morbillos*, &c. late graffantes, in praxi noftra obvios habuimus tractavimusque, nihil tamen horum cum horrendo hoc malo dyfenterico comparari poffe nobis videtur.

Et fane pefte excepta febribusque, quæ ifti funt affines, vix aliud morborum virus latius graffatur, magisque genus humanum vaftat, quam ipfa *dyfenteria*, ob quam etiam rationem

fum-

ſummum veluti gradum adepta pro *peſtilente* ſeu *peſtilentialis indolis* morbo, aut, ut ita loquar, pro noſtra *Peſte* haberi poteſt.

Horrent etiam hunc morbum præ reliquis mortales. Vicinus vitat vicinum, agnatus agnatum; de piſtore panem, de cereviſiario cereviſiam accipere recuſant, ſi eorundem domus aliquem hoc malo affectum habeant; hinc opifices, mercatores aut alii, quorum intereſt, rem ſuam familiarem nullum detrimentum pati, morbum maxime celare ſatagunt, ne a negotio aut commercio ſuo quenquam avertant.

Tantus quoque per *Belgium* & apud vicinos de noſtro morbo rumor & terror fuit, acſi ipſa peſtilentia afflati fuiſſemus. Haud pauci urbem noſtram intrare timebant; alii audita fama de dyſenteria hic graſſante ante ipſas portas gradum retulere domumque rediere;

Nonnulli, quia in *Diemerbroekio* legerant, tunc temporis hic locorum præceſſiſſe dyſenteriam malignam, eamque excepiſſe peſtem, etiam nunc peſtem inde naſcituram vaniſſimo præſagio hariolabantur, acſi non ſatis magna malorum moles nobis incumberet.

Morbus vero *dyſentericus*, uti in genere eximiæ malignitatis ac truculentiæ eſſe ſolet; ita in ſpecie apud nos non ſolummodo magnum ægrorum pariebat numerum, ſed etiam tantam & tam exactam pro ratione laborantium requirebat attentionem, ut, ubi in aliquo

arti-

articulo peccabatur, aut quidquam ὕϛερον πρότερον fiebat, æger periculum vitæ incurreret, nec nisi experto credibile sit, quam plenam molestiæ vitam Medicus tunc temporis agat, cum dies noctesque continuo inter hujusmodi nil nisi putridum fœtorem exhalantes ægrotos versari debeat, ac ipsi vix spatium capiendi cibum, aut defatigata membra necessaria quiete reficiendi, concedatur;

Vix enim quisquam Medico parcit, dum sibi auxilium ferri cupit.

Ipse ego laboribus delassatus sæpius commotionibus febrilibus corripiebar, ac dolores capitis patiebar, qui mihi in morbis epidemicis semper malignitatis signum fuerant. Vomitu præterea spontaneo & diarrhœa leviore illo tempore aliquoties tentabar, nec leve morbi incurrebam periculum, nullum tamen otium relinquebatur habendi curam mei, ut non una vice cogitarem, me fere vitam cum labore finiturum.

Anno quidem hujus *seculi secundo dysenteria castrensis* Ducatum Clivensem, ob castra ibi posita gravissime affligens, nostram quoque civitatem corripuit, magnaque strage tunc devastavit, sicuti ex ore eorum accepimus, qui illum morbum aut ipsi tolerarunt, aut illorum temporum adhuc memores sunt. At non semel indoluimus in præsenti nostro casu, quod Medici illius ætatis hic degentes nullas ex suis

ſuis obſervationibus memoriæ prodiderint, ex quibus forſan aliquid conſilii aut auxilii haurire potuiſſemus. Operam quidem dedimus, ut aliquas de illo morbo relationes genuinas nanciſceremur; at, cum nullus amplius Medicorum, qui eo tempore vixerunt, ſuperſtes eſſet, voti noſtri compotes fieri nequivimus.

Quid vero artem noſtram magis illuſtrat, quid certius ſtabilit ac firmat, quam *obſervationes* ac *hiſtoriæ morborum* ab iis ipſis fideliter conſcriptæ, qui ſaluti hominum præfuerunt?

Sunt enim *Obſervationes Medicæ* ſpecies facti & relationes earum rerum & mutationum, quæ in corpore humano fiunt, ſive illud in ſtatu ſano, ſive morboſo exiſtat. Ex iis cognoſcimus non tantum veram naturam, generationem & cauſas læſionum & ſymptomatum morboſorum, verum etiam pandunt nobis certos & genuinos effectus medicamentorum, cum jam cognitorum, tum & eorum, quæ nobis adhucdum incognita erant. Illis maximam partem innititur Praxis & Experientia medica, quæ rationes ſuas ſolidas ex iisdem petere debet.

Certe ſi Medici *Obſervationes* & *Annales hiſtoricos* diligentius conſcriberent, & de iis caſibus, qui annuatim ipſis offeruntur, & præſertim quemlibet morborum epidemicorum & contagioſorum ſtatum ſcriptis accuratius

tius notarent, non posset fieri, quin solidior morbosarum causarum cognitio, & firmior medendi methodus inde emergeret. Tunc enim quid in isto affectu emolumento, quid nocumento fuerit, quidque *in simili casu* agendum sit, certius disceremus, nec de vita hominum denuo periculum faceremus.

Cum enim multi sint morbi, qui nil nisi speciem similitudinis præ se ferunt, causas vero si respiciamus, maxime a se diversas habeant; ita quoque in specie magna *inter dysenterias* occurrit *differentia*, quæ non nisi ex ejusmodi collectis & inter se collatis observationibus & historiis recte cognosci & distingui potest.

Inde etiam evenit, ut cum hæc nostris diebus oborta dysenteria phænomena haud vulgaria exhiberet, quod nomen specificum ei imponerent, aut quam causam genuinam ei assignarent, ipsi admodum ambigui hæsitarent Medici, qui ex hac lue laborantibus medicinam faciebant.

Illam autem haud alio quam *biliosæ* nomine designandam esse, ex ipsa ejus natura patebit.

Morbum justo nomine definire Medicum decet, nam hoc ipso declarat, illius genium specificum sibi notum esse, quin imo viam ad ejus sanationem sibi non ita fore difficilem.

Solet autem hic morbus esse *lapis offensionis* illis, qui rem parum cognoscunt, utpote qui

inde facile in incerta deferuntur trivia, ut nil nisi experimenta fallacia ipsos facere, eandemque illorum perversam medendi methodum noxiorum eventuum causam evadere, necesse sit.

Hujus rei cogitatione permoti in præsenti constituimus hanc de malo Epidemico, quod nostros hoc anno oppugnavit muros, publicare relationem, simulque ea, quæ in nostro periculo singularia occurrebant, ab oblivione vindicare.

Nulla cum ostentatione, nulla cum multorum Scriptorum, ad libri molem augendam, citatione, sed simplici sermone & stylo omnia conscripsimus, rebus potius, quam verborum copiæ & elegantiæ intenti atque studentes.

Herbis enim, non verbis, curantur morbi. Verbis vero offendi, juxta *Tullium*, aut morbi aut imbecillitatis argumentum est.

Quod vero hic libellus aliquanto serius in lucem prodeat, primaria hujus moræ causa fuit Praxis nimium cumulata, quæ nobis tempus subtraxit, quo minus observationes nostras in debitum ordinem redigere licuerit.

Deinde per totum *Anni* 1737. decursum ad finem mensis *Novembris* usque complures adhuc observabantur ægri, qui ex *diarrhœa biliosa* laborarunt, quos inter semper quidam erant, qui materiam cruentam excernebant, aut qui inde infelici modo mortem oppetebant, donec tandem ab eo tempore istæ diarrhœæ

plane

plane evanuerint, poſtquam ultra annum & dimidium epidemico fere modo hic graſſatæ fuerant.

Illæ vero *diarrhœæ* incolas noſtros adeo terruerunt, ut quamprimum quiſpiam ab iis tentabatur, rumor in vulgus ſpargeretur, *dyſenteriam* aut in hunc uſque diem nondum ceſſaſſe, aut jam redire.

Et licet ejusmodi logi vani deprehenderentur, nec morbus ſe hactenus manifeſtaret, hoc tamen pacto quotidie novæ nobis remoræ ſubnatæ ſunt, utpote avidis videndi prius totius ſcenæ exitum.

Cum enim omnino exempla in propatulo ſint, dyſenteriam vehementem atque malignam non tantum per magnam hiemis partem duraſſe, verum etiam ab una ad alteram uſque æſtatem tanquam uno tenore, licet non uno vigore, continuaſſe, prudentia ſuadere videbatur, de morbo noſtro nihil ante abſolutam periodum & impletum finem literis vulgandum eſſe.

Præterea non adeo magno impetu ad id ferebamur, quoniam ſentiebamus judicia admodum diverſa fuiſſe, huncque aliquid pro utili declaraſſe, alium idem damnaſſe; quam invidiam declinare maluiſſemus.

Interim cum crebris ſollicitationibus ad hæc publicanda ſtimularemur, rem ulterius differre noluimus, bene memores, facilius eſſe aliorum labores reprehendere, quam meliora exhibere.

Neceſſitas & utilitas rei omnino exigit, ut omnia fideliter & vere exponantur, quæ in morbo ſalutaria aut noxia fuerint, inque illorum commemoratione nemo, uti ſpero, dicere ſuſtinebit, nos modeſtiæ terminos egreſſos eſſe. Hoc tantum agimus, ut Rem Medicam, quantum in nobis eſt, adjuvemus; eſtque quod ſperemus, exiguos noſtros conatus Publico non ingratos fore.

Cæterum in pluribus quoque *Europæ* regionibus *dyſenteriam* hoc anno invaluiſſe, novellæ publicæ nuntiarunt; nil vero certi de ejus Epidemia nobis conſtat, quod ad uſum communem proferre poſſemus.

In *Tranſiſalanam* etiam terram, & imprimis in Civitatem *Campenſem* illam luem magno impetu irrupiſſe, fama & literis accepimus. Et quanquam amplior ejus relatio nobis deſit, tamen infra, quantum de ea comperire potuimus, exponemus. Harum enim obſervationum inter ſe inſtituta collatione ſemper aliquid lucis rebus noſtris affundetur.

Poſtremo huic hiſtoriæ alium addimus caſum, cum antecedentibus nullum quidem nexum habentem; quoniam autem illo ipſo tempore accidit, quo priora publicandi conſilium inieramus, hac occaſione, tanquam optima uſuri, illum cum Orbe Erudito communicare haud dubitamus, ſperantes fore, ut ejus publicatio Rei Medicæ peritis nec ingrata eveniat, nec inutilis videatur.

HISTO-

HISTORIA MEDICA DE DYSENTERIA BILIOSO-CONTAGIOSA QUÆ *ANNO* 1736. *NEOMAGI EIQUE VICINIS QUIBUSDAM PAGIS* EPIDEMICE GRASSATA FUIT.

CAP. I.

Exhibens Relationem hiſtoricam Dyſenteriæ Bilioſo-contagioſæ &c.

§. I.

DUM *hiſtoriam Dyſenteriæ Epidemicæ*, quam hoc anno haud exigua incolarum calamitate hic locorum toleravimus, deſcribere adgredior, meus non eſt ſcopus, de Dyſenteria in genere ejusque variis ſpeciebus integrum contexere tractatum; hoc enim centies ab aliis factum, centiesque recoctum eſt. Sed tantummodo & unice ad illam Dyſenteriæ ſpeciem me convertam, quam *Bilioſo-contagioſam* appellavi, & quæ ab aliis Dyſenteriæ ſpeciebus, nimirum ſanguinea, caſtrenſi, alba, mucoſa, &c. quoad ſymptomata quædam eſſentialia

non parum diſtincta & diverſa fuit, ut mox clarius patebit.

§. II.

Ejus vero *ſchema* ſequenti modo ſeſe ſiſtebat: Initio menſis *Aprilis*, & per totum ſequentem menſem *Majum*, magis vero *Junium*, inter adultos æque ac inter impuberes & parvulos ſatis frequentes erant diarrhoeæ bilioſæ, vomitibus ac doloribus in abdomine levioribus comitatæ; nihil tamen malignæ luis in receſſu habere videbantur, utpote quæ neque contagioſæ, neque rebelles erant, lenioribus corrigentibus ac laxantibus facillime cedentes.

§. III.

Cum vero *numerus ægrotorum ſolito major* fieret, cœpi tandem ſuſpicari & vereri, ne malum quoddam violentius, dyſentericum, ſucceſſu temporis inſequeretur, ſollicitudinemque hanc meam cum aliis communicavi, neque vanam illam fuiſſe, ſubſequentis menſis *Julii* eventus docuit.

§. IV.

Circa *initium hujus Menſis*, tractabam ægram febre anomala per dies quatuordecim aut plures laborantem, quæ febris tandem terminabatur in diarrhoeam cum magnis doloribus inte-

ſti-

ſtinorum, eamque pro dyſenteria potius, quam pro diarrhoea critica, habuiſſem, niſi *excrementa bilioſa*, valdeque foetentia, ac nihil ſanguinis exhibentia ab illa ſuſpicione mentem avertiſſent.

§. V.

Deinde vero die *decimo ſeptimo* ejusdem *Julii* advocor ad *Decurionem* Equeſtris militiæ, virum juvenem ac robuſtum, qui in platea, de **Paul-ſtraet** dicta, habitabat. Hunc jam per octo vel decem dies *continuo alvi fluxu* laborare, eique a Cohortis Medico fruſtra Medicinam fieri, ab adſtantibus refertur. Æger quidem viribus valde exhauſtus jacebat, appetitu vero nondum plane proſtrato, nec ſitis, nec febris notabilis aderat, nec de alio incommodo, niſi de alvi fluxu valde frequenti & dolenti, querebatur. Nihil ego de *Dyſenteria vera* in hoc ſubjecto adhuc ſuſpicatus præſcripſi ea, quibus diarrhoeam auſcultare hactenus expertus fueram, ſed itidem omnia incaſſum. Cum vero malum augeri potius, quam imminui, deprehenderem, ut *excrementa* luſtrarentur, poſtremo juſſi; quo facto apparuit, illa fuiſſe *cruenta* ac *ſanioſa*. Triſte hoc mihi exſtitit majoris mali forte ſecuturi præludium. Interim ſtatim ea medicamenta, quæ morbo dyſenterico ſanguineo opponere alias ſolitus eram, præſcripſi quidem, omniaque, quæ pro

temporis & circumſtantiarum ratione ſalutaria mihi videbantur, applicanda curavi, ſed nullo levamine; morbus potius ſemper abibat in deterius, vires in dies minuebantur, pulſus ſenſim deficiebat, frigebant extrema, accedebat ſingultus, & *die vigeſimo quinto hujus menſis* mente ſana placida mors inſequebatur.

§. VI.

Hic *omnium primus* fuit ægrotus, quem *vera dyſenteria* hoc anno in hac civitate correptum fuiſſe novimus. In eo vero ſtatim *ſingularia* quædam, tam quoad *ſymptomata* morbi, quam quoad *curam* & *medicamentorum* effectum obſervavi, quæ dein in hoc fatali morbo maximæ utilitati ægris meis fuerunt. Didici enim hunc morbum non ſolum a dyſenteria vulgari ſanguinea, alba, mucoſa &c. notabilem indolis ſuæ diverſitatem exhibere, ſed & ejus curam ſolito difficiliorem eſſe; ideoque mature putavi *cauſam* ejus *procatarcticam* propius examinandam, eique alio modo aliisque remediis, cum ſtudio excogitandis, obviam eundum eſſe.

§. VII.

In *illa* vero *platea*, ne dicam in *illa ipſa domo*, in qua moriebatur modo dictus æger, & quæ verſus meridionalem civitatis tractum exten-

tenditur, *omnem nostram calamitatem* natam fuisse, aut saltem primo loco se manifestasse, ex sequentibus patebit.

§. VIII.

Non enim multo post & quidem in *fine* ejusdem mensis *Julij*, & in *principio*, magis vero jam *medio Augusti* sensim sensimque ad dextram æque ac ad sinistram modo dictæ plateæ partem, in plateas eidem vicinas sese diffudit malum: nimirum in plateas, quæ Boream spectant; quas de **Kruitberg / de Nieustraet / de Bzuurstraet** appellant; in plateas vero versus Austrum jacentes, quæ de **Koningstraet de Siekenstraet** & **de Meulenstraet** audiunt; morbumque hunc minime benignum, sed malignum & *contagiosum* esse, nunc satis aperte docebamur.

§. IX.

In modo dictis plateis, quarum quasi *centrum* erat de **Paulstraet**, morbus hic etiam usque ad *declinationem* mensis *Augusti* fere unice adhuc substitit, adeo quidem, ut licet jam mensis elapsus esset, ex quo illius naturam jam perspectam haberem, & quidem in ægris compluribus, Medici tamen quidam adhuc acriter pugnarent, non esse *Dysenteriam* in civitate, sed tantum diarrhoeam simplicem: for-

ſan quia aut nullum ſanguinem, aut non multum ſanguinis excerni videbant; alii *fluxum* tantum *hepaticum* eſſe affirmabant; num bene vel male judicaverint, eventus deinde evicit.

§. X.

Verum enim vero malum in dies magis magisque accreſcens, *in fine menſis Auguſti*, & quaſi gradatim porro de platea in plateam diſperſum eſt, imprimis vero in meridionalem civitatis partem, ibique etiam plateas, quas de **Seegelbaan / de Swaenegas / de Bloemerſtraet / de Regulierſtraet** dicunt, corripuit. Jam etiam in aliis civitatis partibus, hinc inde, ſed admodum ſparſim unus vel alter æger dyſentericus offendebatur, ſed cum morbi genius adhuc multum lateret, alio morbo illos extinctos fuiſſe, fama ferebat.

§. XI.

Tandem circa *initium menſis Septembris* per univerſam civitatem morbi progreſſum ſentiebamus, nullaque urbis pars ab illo plane immunis erat, ut nunc de *malo Epidemico graſſante* nemo amplius dubitare poſſet.

§. XII.

Eſt vero non ſolum ſingularis conſiderationis

nis hæc obſervatio, quod morbus hic in ſui principio *non ſimul & ſemel per totam civitatem* graſſatus ſit, & quod *ejus veſtigia* preſſo quaſi pede legere & ſequi potuerimus; ſed & hoc notatu admodum dignum eſt, quod hucuſque *ſolis noſtris muris* incluſus fuerit. Neminem enim extra pomoeria noſtra hæc lues ad hoc tempus adflixit, at ſola noſtra civitas ab ea tacta fuit.

§. XIII.

Jam vero *procedente menſe Septembri* in dies *incrementa ſumens* latiuſque vires ſuas explicans, etiam in confines nobis *pagos* contagium tranſiit, & quidem per homines, qui urbem frequentaverant. Itaque ab eo tempore omnium primus mali rabiem ſenſit pagus Septentrionem verſus proxime Neomagum ſitus, quem Hees appellamus. Porro ſenſim proxime nobis adjacentibus vicis, nimirum *Weurd*, *Beuningen*, *Hadert*, *Groesbeeck*, *Ubbergen*, *Beeck* &c aliiſque illis appoſitis virus ſe inſinuavit. Eadem tempeſtate, vel potius paululum tardius *Vahalim tranſiens* contagium vicinos nobis vicos *Lenth*, *Elſt*, *Bemmel*, *Gent*, &c. dictos, afflavit, ut nunc multi ab eo tum rure, tum in civitate decumberent.

§. XIV.

Hoc tempore, *medio nempe Septembri*, Nundinæ annuæ ſeu *Encænia* apud nos celebrabantur: qua occaſione ingens multitudo imprimis rure habitantium in urbem, morbi metu poſito, confluebat. Per hanc mortalium frequentiam, parum opportuno tempore convenientium, *mali fines non parum propagati ſunt*; nam advenæ infectas domos intrantes, cum ægrotorum, tum ſimul ipſius morbi commercium, contraxere, eaque via in ſua rura tranſmiſere; ita ut ab hoc tempore circumjacentes vicos idem malum vehementius adfligeret, multique paucorum dierum aut horarum lætitiam vitæ jactura penſarent.

§. XV.

Notabile hujus rei habuimus exemplum in *puero*, qui *Cliviae* ſcholam frequentabat. Hunc pater ob nundinarum ferias huc arceſſivit. Accidit vero, ut brevi poſt ejus adventum ſoror ejus dyſenteria corriperetur; quo facto pater quidem puerum ſtatim eo remiſit, unde venerat, poſt aliquot autem dierum intervallum ibidem itidem dyſenteria decubuit, & feliciter cum ſorore e morbo evaſit. Novi quoque *tabellarium* e vicinia Bommeliæ ad Moſellam, **Maes-Bommel**/ ad me hoc tempore miſ-

ſum,

ſum, ut peteret conſilium ad præſervandum & curandum morbum Dyſentericum, ſi forte illis locis appropinquaret. Iſte tabellarius domum infectam, in qua ancilla Dyſenteria decumbebat, frequentavit, ſecumque hinc ad ſuos infelici modo tranſtulit contagium, ex quo & ipſe & alii ejusdem vici incolæ obierunt. Talia exempla multa, ſi neceſſitas exigeret, adducere poſſemus, præſertim quorundam *militum*, aliorumque hominum, qui hinc *Graviam*, *Arenacum*, *Emericum* atque alioſſum profecti, ibidem hoc morbo correpti, eodemque vel exſtincti fuerunt, vel etiam ex eo convaluerunt, aliosque hac lue ibidem infecerunt.

§. XVI.

Itaque circa *medium Septembris ſuam* ἀκμὴν morbus attingebat, numerusque ægrorum undique tam rure quam in civitate ſatis notabilis erat, ut omni labori ferendo ægrisque inviſendis vix ſufficerent Medici.

§. XVII.

In hoc *ſummo ſuo vigore a medio Septembris* ad *vigeſimum ſextum Octobris* usque perſiſtebat lues, & non paucos omnis conditionis homines e medio tollebat; *ſub finem* vero *Octobris* paulatim declinare, neque tot homines

 ab

ab eadem infeſtari, magno ſane omnium noſtrorum civium ſolatio, lætique obſervavimus.

§. XVIII.

Reticendum autem hic non eſt, quod morbus in *eadem quaſi urbis regione;* ubi *initium ſuum* ſumſit, per omne graſſationis tempus, etiam *vehementiſſimus* exſtiterit, virusque ſuum non ſolum ſemper circa meridionalem & ſeptentrionalem urbis poſitum magis expanderit, ſed & majorem ibi ſtragem fecerit, quam in oppoſita civitatis parte: plures enim ibi ſæpius in una domo decumbebant ægri, quam in integra platea boreali reperiebantur.

§. XIX.

In ſupra memoratis itaque plateis auſtralibus & ſeptentrionalibus maximus ægrorum numerus per totum morbi decurſum exſtitit, adeo quidem, ut præprimis in platea **De Siekenſtraet** vix una aut altera domus a contagio libera maneret, ac hæc platea ipſo nomine & omine **De Siekenſtraet** ſeu ægrorum platea appellaretur. In aliis contra civitatis partibus, vix unus aut alter inveniebatur æger, neque tamen hic omni ſuſpicione commercii cum infectis vacabat. Quo ergo propius verſus Boream, aut ſi mavis, flumen noſtrum Vahalim poſitæ erant domus, eo pauciores in pla-

plateis decumbebant ægri, ſic quidem, ut in plateis flumini proximis, quas de **Laege markt de Steenſtraet / de Vleeshouwersſtraet** appellant, pauciſſimi, & vix unus aut alter in quavis platea ægrotaret, quamvis duæ poſteriores plateæ numeroſa plebe quam maxime abundent.

§. XX.

Illud vero *morbi decrementum*, de quo ſupra §. XVII. adhuc magis elucebat ſub *initium* menſis *Novembris ;* abhinc enim in dies pauciores ægri & rariora funera conſpiciebantur; & circa *medium*, vel ſi mavis, *ſub finem menſis Decembris* per ſummam Numinis gratiam *morbus* per totam civitatem tandem plane *ceſſabat*.

§. XXI.

Omnium enim *poſtremus*, quem ſcio & ad quem vocabar, iſta lue ægrotantem, fuit famulus, qui a domino ſuo, jam ex hoc affectu paucis ante diebus mortuo, per contagium eundem morbum contraxerat; hic die quarto Decembris decubuit, ſed idem, dum ruſticorum more, omnia fere reſpuebat auxilia atque remedia, *die vigeſimo tertio ejusdem menſis* exſtinſtinctus, cumque eo malum finitum eſt, totaque civitas ex atroci hoc vulnere convaluit.

§. XXII.

§. XXII.

Itaque hic morbus per *integros quinque menſes* hic graſſatus, multas familias magno luctu, nec leviore calamitate afflixit. Rumor quidem in *fine menſis Decembris* dicebat, rure adhuc in non nullis vicis propinquis morbi veſtigia reperiri, ſed certi quid de eo compertum non habeo.

§. XXIII.

In vico autem *Gent*, *menſe Januario Anni* 1737. aliquot adhuc ægros pauperes vera dyſenteria tactos, ac ea exſtinctos eſſe, nobis a Viris fide dignis, ibi habitantibus, nuntiatum eſt.

§. XXIV.

Toto deinde menſe *Januario*, imo ipſo *Februario*, & *Martio* complures adhuc alvi fluore & lubricitate correptos tractavi, & quidem ſæpius plures in una eademque domo, imo ipſo *menſe Aprili*, quatuor ægri in iiſdem ædibus diarrhoea fere ſimul adfligebantur, in quibus unus erat, qui excrementa cruenta dyſentericis ſimillima deponebat; brevi tamen omnes, quotquot habui, facillima methodo, infra indicata, convaluerunt, utpote *vera Dyſenteria* minime laborantes.

§. XXV.

Hic autem ſilentio prætereundum non eſt, non omnes, qui toto illo luis tempore aliquem alvi fluxum patiebantur, *Dyſenteria vera* laboraſſe; *diarrhoeæ* enim leviores, quas *Dyſenteriodes*, ſi placet, appellare poteris; morbum Dyſentericum non ſolum ſemper intercurrebant ſed etiam adhuc vigebant, nec dum ceſſabant, ceſſante jam Dyſenteria.

§. XXVI.

Fuerunt etiam adhuc illis menſibus, qui cum *reliquiis* & *ſequelis Dyſenteriae*, quam per autumnum paſſi erant, etiamnum conflictabantur, vel quia ante minus ſalubri fuerunt corporis diſpoſitione, vel quia morbus non bene fuit ſanatus. Inde rumor quidem ſemper fovebatur, acſi Medici adhuc ægros ex Dyſenteria laborantes haberent; non vero fluxus Dyſentericus, ſed potius *cœliacus* vel *lientericus*, pro ratione ſubjectorum, nunc dicendus fuerat, qui iſtos premeret, veluti ejusmodi ægri mihi tractandi hucusque obvenerunt, iique hinc eo lentius ſanabiles erant, quo diutius languidum corpus traxerant, antequam curæ legitimæ committerentur.

§. XXVII.

Porro ulterius ipſo *vere*, cum jam ſiccior & calidior aër oriretur, dein menſibus æſtivis, magis vero autumnalibus usque ad finem *menſis Octobris* hinc inde complures adhuc inventi ſunt, qui *frequenti alvi fluxu* laborabant, & quorum ſemper aliqui excrementa mucoſa, ſtriis ſanguineis mixta, deponebant, paucis vero diebus omnes cum ſanitate in gratiam redibant, nihilque contagioſi ſuberat.

§. XXVIII.

Ut vero ad noſtrum *morbum* vere *Dyſentericum* redeamus, illius *Indoles hiſtorica* ſequenti modo ſe habebat: non omnes æquali modo afflixit; ſed quot hic morbus ſubjecta corripuit, tot fere diverſa ægrotantium ſchemata exſtiterunt. *Duplex* tamen præcipue conſideratio inſtitui debet, dum vel *malignius* vel paulo *mitius* homines malo infeſtabantur.

§. XXIX.

Quos *malignius* malum infeſtavit, illi vel prægreſſis per aliquot dies *flatibus*, *borborygmis*, *doloribus* abdominis levioribus, *alvi ſegnitie* &c. vel etiam absque præviis illis incommodis, ſubi-

ſubito corripiebantur *alvi profluvio* admodum frequenti.

Accedebat ſtatim ſub initium mali, *faſtidium ciborum*, *nauſea*, *conatus vomendi*, imo *vomitus actualis*, una cum magna *virium proſtratione*.

Maxime vero ægrotos angebant *cardialgia* ſumma, *dolores*, *torſiones*, & *cruciatus inteſtinorum* graviſſimi, utpote moleſtiſſima morbi Symptomata.

Feces per alvum ejectæ, in initio feces *cereviſiæ colore* æquabant, *flavæ* aut potius *ſubrufæ* erant, ſed ſenſim aut fiebant *porraceæ*, *æruginoſæ*, aut *ſubcruentæ*, *ſpumido-ulceroſæ*, loturæ carnis ſubturbidæ haud abſimiles, & paulo poſt, *tunicæ* interioris villoſæ *abraſiones* referebant.

Ut plurimum tamen parumper una vice ejiciebatur, imo *irritus* ſæpe totus fuit excernendi *conatus*.

Quidam ſucceſſu temporis interdum *corpuſcula carnoſa*, *caruncula*s, & quaſi *glandulas* parvas, ut & integra ſæpius *fragmenta tunicæ* interioris & *membranæ inteſtinorum* abraſæ, excrementis cruentis & purulentis mixta depoſuerunt, quæ integra & ſolida exierunt.

Adhæc *præternaturalia* quædam, ex. gr. *pinguia* corpora inſtar *lardi ſciſſi*, aliaque *glutinoſa concreta* per inferiora vel ſuperiora ejecta fuiſſe, vidi.

A qui-

A quibusdam, *Lientericorum* more, cibus, potus, medicamenta, omniaque ingesta, cruda, non mutata, ejiciebantur, & quam primum guttam liquidi assumserant ægroti, statim alvi fluxus cum molestia eos urgebat; intestina adeo laxa & relaxata erant, ut canalium mortuorum instar, nihil retinerent.

Foetor ut plurimum aderat putridus, cadaverosus, intolerabilis.

Materia per *vomitum* ejecta in aliis a fecibus alvinis parum differebat, adeo ut illam excrementa alvina fuisse crederes, nisi quod rarissime sanguine tincta fuerit.

In non paucis jam primo, secundo, vel tertio die percipiebatur *singultus*; plurimi vero paucis ante mortem diebus eodem corripiebantur.

In aliis, statim in principio morbi, *Lipothymiæ* erant frequentes.

Febris in aliis satis notabilis, in aliis vero vel plane nulla, vel quæ vix percipi poterat, hæc symptomata comitabatur.

Pulsus in initio a naturali vix distabat, sensim vero & sæpius jam tertio vel quarto die *intermittebat*; in quibusdam autem plane *deficiebat*. Tunc quoque *extrema frigebant*; interdum etiam aliquot ante mortem diebus pulsus & calor naturalis redibant, sensim vero plane iterum evanescebant.

Lingua erat arida;

Sitis

Sitis urgebat & angebat ægros, ut potum ad palati gratiam excogitare vix possent.

Agrypnia & *vigiliæ* continuæ maxime quoque fatigabant ipsos.

Urina plerumque plane erat suppressa, ut intra sex, octo, decem aut quatuordecim dies vix guttam emitterent;

In aliis vero statim cum morbi assultu aderat *stranguria* molesta; urina rubella sedimentum ex luteo cineritium deponebat.

Tenesmus vix tolerabilis complures excruciabat;

In aliis *ani procidentia* sequebatur.

Purpura rubra in fine morbi non raro conspiciebatur;

Rarius vero *aphtæ* accedebant;

Alii *pustulis rubris* in cute variegati apparebant, quæ in suppurationem abibant.

Virginem vero nobilem vidi *maculis & tuberculis duris nigris*, quasi *carbunculis vere pestilentialibus*, per totum corpus sparsis, defœdatam, quæ in sphacelum lethalem terminabantur, ut rumor esset, illam peste exstinctam fuisse, quam tamen opinionem nunquam non oppugnavi.

In paucissimis *subsultus tendinum*, aut *convulsiones*, modo totius corporis, modo solius abdominis observabantur.

Deliria quoque, sed tantummodo levissima, in moribundis notavimus.

Horum *oculi torvum* tuebantur, & *vultus distractus* erat, nec eodem loco manere, ſed peregre abire volebant.

Sub his modo compluribus, modo paucioribus, Symptomatibus, magis magisque *invaleſcebat alvi profluvium*, & ex ſpumido-purulento fiebat *ichoroſo-colliquativum, cadaveroſum*, ſenſim ſenſimque magis inſenſibiliter, ut ita dicam, effluens, ac ægri intra *primam* vel *ſecundam periodum ſeptenariam*, viribus plane exhauſtis, *facie Hippocratica*, ut plurimum mentis ſatis adhuc compotes & cacaturientes, placide moriebantur.

Nonnullos *intra tres* vel *quatuor dies* ita mortuos vidi.

Mente vix concipi & credi poteſt, *quanta liquidorum humorum copia* in hoc morbo per inteſtina depoſita ſit. Totum fere corpus in liquidum ſolvebatur, & per inteſtina expurgabatur, ægrique tanta macie conficiebantur, ut nil niſi ſceleta ſine ullo ſucco apparerent.

§. XXX.

Talis fuit triſtis hujusce morbi facies, in quo ſummum ægri periculum incurrebant, & quidem hoc certius, quo gravius decumbebant. Hoc nobis fere *univerſale* fuit *axioma*, & *prognoſticon*; *quo* enim *magis inopinato morbus aliquem invadebat*, & *quo gravioribus ſymptomatibus*, vomitu nempe, cardialgia, Lipothy-

thymia, virium proſtratione, febre acuta &c. *ſtatim in principio ſtipatus* fuit, *eo gravius* etiam *adfligebat, ac eo citius, intra tres, quatuor, aut ſex dies ad finem, ut plurimum lethalem properabat;* & contra hoc levior & benignior morbus evadebat, ubi ſymptomata erant mitiora, & functiones animales magis ſibi conſtabant.

§. XXXI.

In illis itaque, qui *mitiori* gradu adfligebantur, *ſimplex* quaſi, ſed fere *continua alvi lubricitas* aderat, & *excrementa* primo *flavedine* aut *viriditate* aliqua *bilioſa* plus minus tincta, dein *cruentata* magis & *ſpumida, tanquam albumine* ovi mixta, & ſenſim velut *ulceroſa* evadebant, ac indies magis magisque cum impetu profluebant; alii merum *mucum album*, ſtriis ſanguineis tinctum, mittebant;

Alii *ſangvinem* purum, ſincerum, ſatis notabili quantitate dejiciebant.

Excrementorum fœtor non adeo intolerabilis, imo in quibusdam feces fere ſine omni odore erant.

Faſtidium ciborum, & *nauſea* non adeo multa; in aliis *appetitus* ſatis bene ſibi conſtabat.

T*ormina* & *cruciatus inteſtinorum* non adeo erant ſenſibiles, imo nonnulli plane iis carebant;

Nec hos *præcordiorum anxietates* multum vexabant.

Somnus & *vires* ipſos non ita relinquebant;

Pulſus in aliis, & præprimis in illis, ubi morbus in longum protrahebatur motum febrilem leviorem indicabat, certam tamen periodum *febris* non ſervabat; quandoque *ſchema tertianæ anomalæ* ludere videbatur.

In his *ſudor* facilius ſequebatur.

Defluvium alvi cum reliquis ſymptomatibus ſenſim iterum minuebatur, fecibusque ad naturalem conditionem redeuntibus, ægri vel paucorum, ſex, octo, decem, vel plurium, quindecim, viginti &c. dierum ſpatio convaleſcebant.

§. XXXII.

Generatim porro in hoc morbo ſequentia notanda duximus; homines quidam per dies aliquot, antequam morbo infeſtabantur, *flatus* & *borborygmos abdominis* ſe audiviſſe quidem, ſed vix ſenſiſſe referebant; alii vero *flatibus* vehementer vexabantur;

Aliis ante morbi invaſionem *alvus* erat ſolito *adſtrictior*.

Deinde bonum fuit indicium in iis, qui *bilem flavam*, & adhuc magis, qui *bilem viridem*, quocunque morbi tempore, imprimis tamen ſtatim in *principio*, vel ſponte, vel medicamento exhibito, vomitu vel dejectionibus alvinis, excernebant; hoc ipſo ſæpius omnis

pro-

propemodum mali fomes quasi una vice aufe-rebatur; & *quo citius hæc evacuatio fiebat, eo certius ægri convalescebant.* Sic complures subito correptos, & gravissime afflictos eva-cuata multa bile viridi & æruginosa brevi tem-pore sanatos vidi.

Sanguinis sinceri excretio per alvum non erat morbi symptoma essentiale & simpliciter pa-thognomonicum, neque tam mali ominis; ii enim, qui multum sanguinis per alvum fun-debant, quod tamen perpaucis evenit, minus periculose laborarunt, quam ii, quorum fe-ces parum sinceri sanguinis secum efferebant, sed solummodo album spumeum mucum vi-scosum velut intermixtis sanguinolentis striis; hi namque vehementiora abdominis tormina sentiebant, crebrius alvum ponebant, & vi-rium majorem jacturam patiebantur.

Pessimus fuit *fluor alvi colliquativus, pu-rulento-cadaverosus.*

Quidam homo valde robustus *uvas passas majores* integras cum reliquis fecibus ejece-rat; quas octiduo ante morbum comederat.

Vomitus cruentus pessimus erat: hominem tamen robustum, propinato vomitorio, mul-tum sanguinis puri rejicientem, brevi re-stitutum vidi; hic vero vomitus cruentus ipsi jam sæpius familiaris fuit, ob lapsum, ut pu-tabat, ex equo factum.

Malignus & lethalis fuit *vomitus*, si mate-

ria fœtida purulenta, vel alia excrementis ſimilia ejiciebantur; inteſtina enim jam putrefacta, eorumque liquidum in ventriculum depoſitum eſſe, eo oſtendebatur.

Non omnem morbi aſſultum comitabatur *febris*. Quo gravius enim malo laborabant ægri, & quo citius inde jugulabantur, hoc mitior ſæpius febris ex pulſu dijudicari poterat, & defectu potius quam exceſſu ut plurimum errabat pulſus.

Non erat malum ſignum, quibus *dies tertius* moleſtior & gravior apparebat, hi enim certius emergebant, morbo diutius, interdum per tres pluresve ſeptimanas, protracto.

Criſin aliquam morbus in eo monſtrabat, quod ii, qui inde moriebantur, maximam partem die quarto, initio ſeptimi, vel noni, decimo quarto aliisque diebus judicatoriis exſpirabant; in iis autem, qui e malo reſtituti ſunt, dierum criticorum ordo non ſervabatur.

Convulſiones ſemper mortis prodromi erant.

Singultus incipiente morbo non adeo funeſtus, ſed lumbricorum ſæpius in ventriculo ſtabulantium ſignum erat, at in ſtatu morbi ſuperveniens fatalem ſemper eventum indicabat.

Anxietates præcordiorum ſuſpectæ, & latentis putrefactionis, imo inſtantis ſphaceli erant ſignum.

Pul-

Pulſus parvus, debilis, vacillans, malum omen;

Pulſus vero *inæqualis*, inordinatus, altero momento celerrimus, altero lentiſſimus, erat pulſus morientis, & quo ſimilior modo dictis indiciis deprehendebatur, hoc periculoſior erat conditio ægri.

Pulſus vero quocunque tempore *intermittens* & *deficiens*, gangrænæ in inteſtinis jam factæ & inſtantis mortis infallibile ſignum mihi ſemper exſtitit, neminemque novi, qui cum tali pulſu evaſerit, ſed omnes, quotquot ſimilem exhibuerunt, intra paucos dies obierunt. Licet enim pulſus per intervalla ad ſtatum naturalem rediret, & per aliquot dies adhuc regularis exiſteret, ægerque melius ſe habere videretur, nihil tamen eo levabatur, imo poſt aliquot dies certo exſtinguebatur, Medicumque incautum non parum fefellit: proinde eidem neceſſe erat, ut quam diligentiſſime & patientiſſime per longum tempus pulſum exploraret, deque illo prudenter judicaret, ne imprudentiæ notam incurreret, nec ſalutem inſtante morte promitteret.

Nullus hic *Uromantiæ* & *Uroſcopiæ* erat uſus; omnia enim, quæ ex urinis ſumebantur *prognoſtica*, incertiſſima erant; præterea in aliis interdum per totum morbum plane deficiebat urina ob ejus ſupreſſionem & ſedium numerum, ut ne quidem inſpici potuerit;

Dolorum remiſſio manente fluxu fœtido, ichoroſo, fecium ſine ſenſu emiſſione, pulſu debili etc. malum ſignum erat, quod brevi mors inſecuta eſt.

Lingua arida, ſive ea in principio, ſive in fine mali areſcebat, cæteris paribus, non tam malum erat omen, liquida tantum expoſcebat.

Purpura rubra in fine morbi ancipitis erat eventus ſymptoma, vix enim unquam ægri levamen inde percipiebant, licet rite ſuccedente purpura.

Aphthæ vero ſemper funeſti exitus præſagium erant.

Quibus in fine morbi *puſtulæ* & *furunculi* erumpebant, illi, his rite ſuppurantibus, bonum nacti ſunt exitum.

Stranguria & *Dyſuria* in fine morbi pejoris ominis, quam in initio erant, ubi plerumque nil mali portendebant; neque etiam in fine morbi multum mali ex unico hoc ſymptomate metuendum erat, reliquis bonis exiſtentibus.

Teneſmus plus moleſtiæ, ſed minus periculi adferebat, & melior fuit, quam ſi inſcio ægroto ſordes effluebant.

Multi ægrotorum *lumbricos* vel per ſuperiora vel per inferiora reddebant, nullo malo præſagio.

Magna virium proſtratio, *animi deliquia*, *cardialgia*, *conſtans deglutiendi difficultas*, *viſus obſcu-*

obſcuritas, *inquietudo*, *mentis alienatio*, ut ſi ædibus ſuis exulare deberent, *deliria levia*, *floccorum collectio*, *extrema* valde *frigida*, *oculi* inſigniter *cavi*, prout in facie Hippocratica deſcribuntur, periculoſa, imo plerumque lethalia erant indicia.

Ramenta inteſtinorum abraſa, *carunculæ* & *ſolidæ membranarum partes* ſi excernebantur, funeſtus erat ſtatus.

Non deerant *crepitus ventris*, quos absque fecibus emiſſos aliqui pro bono habuerunt ſigno, ſed tamen nihil certi inde colligi poterat.

Sudoris ſpontanei ſucceſſus bonum præſtabat effectum, arte vero excitatus, ſperato hoc ſucceſſu ut plurimum deſtituebatur; nec eidem ob alvi fluxum, uti oporteret, operam dare poterant ægri.

Nec hoc omittendum eſt, me in tanto numero adflictorum ne unicum de *capitis dolore* conquerentem audiviſſe.

§. XXXIII.

Omnis ætatis & *ſexus* homines, imo ipſos *infantes lactentes*, matre ſana exiſtente, morbus hic adortus eſt, magis vero *laxioris*, *ſpongioſioris* & *repleti*, quam ſtrictioris & ſiccioris habitus corpora, imprimis vero *ſexum ſequiorem* infeſtavit, ſiquidem plures feminæ quam

 mares

mares ab eo correptæ ſunt, ita ut quibusdam *mulierum morbus* appellaretur.

Menſium fluxus morbo ſuperveniens nil mali portendebat, dummodo periodum & ſucceſſum legitimum ſervabat; extra periodum vero prorumpens malum magis aggravabat.

Gravidis & *puerperis* plerumque periculoſus extitit hic alvi fluxus, ſecundum Hippocratis Aphorismum 34. Sect. V. *Mulieri in utero gerenti, ſi alvus multum fluxerit, periculum, ne abortiat.* Et porro Sect. III. Aphoriſm. 31. *mulierem gravidam morbo quodam acuto corripi, lethale;*

Ita quoque aliæ ſtatim ſub mali initium, aliæ vero ſuperato jam morbo, aliquot ſeptimanas poſt, abortum patiebantur, quandoque triſti cum eventu: multæ tamen etiam, imo, quod notandum, plurimæ dyſenteria ægrotantium apud nos fœtum ad juſtum parturiendi tempus retinuerunt.

Sic inter complures gravidas, quas tractavi, duas tantum offendi feminas, quæ ſexto circiter graviditatis menſe fœtus, vivos licet, brevi tamen poſtea morientes, arbortierunt: harum altera feliciter evaſit, altera, quæ in morbi recidivam incidit; & ſub hac partum enixa eſt, diem obiit ſupremum.

In alia ſub ipſa Dyſenteria, qua graviſſime decumbebat, *partus terminus* incidit, matre fœtuque eluctantibus, imo optime lactante & lacten-

lactente, contra obſervationem illorum, ubi *puerpera dyſenterica* infantem lactaverat, unde idem terribili modo convulſus interiit; aut ubi parvi *catuli* ubera puerperæ dyſentericæ ſugentes, diarrhoea ac vomitu correpti ac mortui ſunt, ac ſi *cholera* laboraſſent.

Infantes & *ſenes*, item *debiliores*, *valetudinarii*, qui viſcera fortia non habebant, vel aliis morbis debilitati; e. gr. *Venereo morbo* fatigati, *cachectici*, *phthiſici*, aut quibus occulta *in viſceribus* hærebat *labes* &c. maximo periculo expoſiti erant, morbique violentiæ minus reſiſtere poterant, quam robuſta & ſana corpora; quamvis & *infantes* tractaverim *lactentes*, quibus parum medicamentorum, & hæc non niſi per ubera matris ſanæ propinari poterant, qui tamen eluctati ſunt.

§. XXXIV.

Tandem adhuc notandum eſt, morbum, qui in *plebe* primo ſe manifeſtavit, & ex illa plures morti dedit, ſenſim etiam ad *lautioris conditionis* homines & *divites* tranſiiſſe.

Deinde & hoc ſingulare videtur, morbum in principio graſſationis ſuæ jam ſatis acutum & lethalem, in ſui decremento maligniorem fere evaſiſſe, violentioribusque ſtipatum fuiſſe ſymptomatibus, id quod ſane contra vulgarem contagioſorum morborum indolem eveniſſe videtur.

§. XXXV.

§. XXXV.

Poſtremo & hoc ſilentio prætereundum non eſt, *nationem Gallicam* ab hoc morbo fere immunem manſiſſe, e qua duo tantum viri annoſi eodem correpti ſunt ac occubuerunt:

Judæi voro omnes, a vera dyſenteria, quantum comperire potui, plane immunes exſtiterunt, & ne unicus quidem ex iis cum hac lue conflictatus eſt:

Adeoque & hic loci confirmata obſervatio, quæ jam in aliis morbis contagioſis vera fuit, nempe, *unam nationem ab iis magis affligi quam alteram.*

§. XXXVI.

Morbo minus bene ſuperato, aut methodo incongrua tractato alii *leucophlegmatia* & *tumoribus pedum œdematoſis* afficiebantur, quæ tamen ſymptomata adhibitis congruis remediis facile cedebant.

In quibusdam morbus degenerabat in *lienteriam* multo labore ſanabilem.

Alii, & quidem antea *valetudinarii*, ſuperata dyſenteria per aliquot adhuc ſeptimanas, multum *chyli albi*, qui a pulte farinacea haud abhorrebat, cum fecibus naturalibus mixti, vel poſt eas dejiciebant.

In aliis, in quibus morbus in longum tem-

pus

pus fuit protractus, in *ulcus* quasi *cancrosum* terminabatur, ex quo per multas hebdomadas decumbentes tandem interibant.

Alii aliquot menses ita adfecti, imo per totam hiemem cum *alvo laxa* conflictati vitam trahebant, viribus aliquantum adhuc valentibus.

Multi de *debilitate* & de *frigore ventriculi*, de *abdomine male adfecto* & *dolente*, quo vix ferre possent appensas vestes seu tunicas, ut & de *flatibus* conquerebantur.

Alii dysenteriam passi *famem* fere insatiabilem inde reportabant.

In *recidivam* valde periculosam incidebant, qui morbi curam negligentes se nimis cito sanatos putabant, fomite mali non satis expurgato.

Sic inter alios tractavi gravidam, quæ, uti modo supra enarravi, sese jam restitutam credens, *medicamenta* præscripta ulterius *respuit*, sub *specioso graviditatis prætextu*, brevi tamen post in eundem morbum recidit, & simul abortum sex mensium passa, ipsa progrediente dysenteria, die decimo quarto mortua est.

Puer alius, quem parentes *sine medicamentis sanatum* putaverant, post duas hebdomadas in idem incidit malum, eoque exstinctus est.

Eundem recidivæ assultum passi sunt, qui festinato nimis *libero aëri* sese exposuerunt.

§. XXXVII.

§. XXXVII.

Tandem & hoc ſilentio non eſt prætereundum, omni illo tempore quo dyſenteria graſſabatur, *omnes alios morbos*, excepta diarrhoea & uno vel altero varioloſo, fere plane *ceſſaſſe*, pauciſſimosque novi, qui alio, quam hoc ipſo morbo contagioſo lecto affixi decubuerint; quod phænomenon cum alii in peſte etiam obſervaverint, illorum ſententiæ accedere non dubito, qui ſtatuunt, alios morbos tempore luis contagioſæ larvam epidemice graſſantis mali ſæpius induere, ſeu in eam abire. Et hæc mihi ratio videtur, cur in quibusdam dyſenteria ægrotantibus ſe ſpecies febris tertianæ manifeſtavit, dum ægroti tertio quoque die gravius laborarunt. Subjecta enim morboſa, ſeu homines minus bene diſpoſiti, contagio facilius expoſiti ſunt.

§. XXXVIII.

Ultimo, *contagioſum* hunc *morbum* fuiſſe; inde apparebat, quod, cum domus ſemel infecta eſſet, plures vulgo eodem ſucceſſive corriperentur, qui modo gravius modo levius conflictabantur. Vidi enim integras familias, in quibus ne unicus ab hoc malo immunis manebat. Vidi alias, in quibus pauci adfligebantur. Vidi etiam alias, in quibus unicus

tan-

tantum a morbo hoc infeſtabatur, cæteri omnes liberi manebant.

§. XXXIX.

Contagium vero hoc intra corpus receptum *non adeo violentum* fuit, ut adſtantes ſtatim proſterneret; hoc enim raro accidit, alios vero non niſi poſt aliquot dies, imo poſt unam alteramve ſeptimanam morbus invadebat. Per longum tempus enim virus hoc in corpore latere poterat, antequam ſe prodebat, viresque ſuas exſerebat, ut ægri ſæpe ignorarent, quo tempore, quave occaſione malo afflati fuerint. Unum etiam ſubjectum præ altero ad hunc vel illum morbi fomitem magis diſpoſitum eſt.

§. XL.

Deinde miaſma hoc contagioſum non eandem obtinuit violentiam in omnibus, nec omnia corpora ab eo adfecta, pari malignitate contagioſa, reſpectu aliorum, imbuta fuerunt; in nonnullis potius ædibus periculoſior erat morbi conditio magisque inficiens, quam in aliis, qui & in his plures, in aliis pauciores interemit; itaque alter altero citius aut lentius inficiebatur, & gravius laborabat, *prout a quopiam contagium contraxit*, qui aut facile *ſanatus* fuit, aut illa lue *interiit:* plures enim

ab

ab iis, quorum morbus exitialis fuit, infecti ſunt, quam ab aliis, qui a morbo convaluerunt: gravius etiam adfligebantur, & curatu erant difficiliores, qui a moribundis, quam qui a convaleſcentibus infecti ſunt. In his enim exhalationes minus putridæ & venenoſæ fuerunt, & inquinamentum morbificum benignius, quam in illis, quorum morbus lethalis exſtitit; nam in exſtinctis venenum humores in ſummam corruptionis & prutredinis ἀκμὴν perducit, qui hanc ob cauſam viciſſim exhalationes lethales emittunt, aliorumque hominum humoribus acrius diſſolutionis ſtimulum imprimunt; ex qua re etiam analogia inter hunc & alios morbos contagioſos animadvertere datur.

§. XLI.

Facillime morbo corripiebantur, quorum erat ægrotis & morituris opem ferre, imprimis vero, qui eis repurgandis; & *excrementis* auferendis, manum admoverant, aut uſurpata linteamina laverant, eaque præſtiterant, quæ cum gravi *excrementorum fœtore* conjuncta fuerant, hinc in *famulos* & *famulas* facile morbus tranſibat, qui & plurimum periculoſiſſime luctabantur.

§. XLII.

Et hæc *generalis hujus morbi* eſt *hiſtoria*, ex qua ejus *natura* & *indoles ſpecifica* Medico ſatis patebit, quamque mox ulterius enucleabimus.

Nunc tantum majoris illuſtrationis gratia unum aut alterum lethalis aut ſalutaris eventus *exemplum* adducam.

Ita *femina* 35. circiter annos nata, habitus ſucculenti, die 25. Octobris ſubito *ſumma cardialgia*, *lipothymiis*, *vomitibus continuis materiæ feculentæ*, *putridæ* veluti, correpta fuit. *Feces* hæ *per ſuperiora* excretæ ſimiles erant illis, quæ per inferiora magna quoque quantitate ſimul ejiciebantur. Die ſecundo fere *ſyncoptica* facta, die morbi tertio jam *pulſum intermittentem* ſiſtebat, qui die quarto plane *deficiebat*; *facies* mortem propinquam ſignificabat; *algebat* per totum corpus, & ſub *continuis his ſymptomatibus* absque ulla fere remiſſione aut medicamentorum levamine die octavo exſpiravit.

Alius *juvenis*, 20. annorum, macilentus, valetudinarius, die primo Novembris dyſenteria adflictus fuit, continua fere cum *cardialgia*, *nauſea*, ac *doloribus inteſtinorum* valde *acutis*, die ſecundo jam multum *materiæ* quaſi *purulentæ liquidæ* dejiciebat: die tertio *pulſus intermittebat*, & die quarto plane *ceſſabat*,

bat, cum inſequente *frigore extremorum*, imo totius corporis. Redibat quidem die quinto & ſexto ſenſim pulſus & calor naturalis; & die ſeptimo etiam cardialgia, nauſea, dolores in abdomine & dejectiones alvinæ paulisper minuebantur, ut ægrum melius ſe habere crederent adſtantes: patiensque idem affirmabat; at audiebatur hoc ipſo, & inſequente die octavo interdum *ſingultus*, inopinatoque inter ſermones præſentium die nono placide exſpiravit æger, cum nihil minus quam ejus mortem exſpectarent domeſtici.

Alius *vir* tricenarius, in cujus ædibus jam quatuor homines ſucceſſive dyſenteria laboraverant, convaluerantque, mihi obvius factus eſt in platea, die 23. Sept. ſub veſperam. Is quintus, ut & paterfamilias, hilari mente lætabatur, ſe hucusque liberum manſiſſe; ſed inſequenti nocte *dyſenteria* cum *vomitu* adeo vehementer eum inceſſit, ut *viribus* maxime *proſtratis* ſtatim lecto affigeretur, & altero mane crederes, eundem jam per menſem decubuiſſe. Adeo vehemens inſultus initio me ſollicitum habuit; at evacuata multa bile flava ac viridi dyſenteria cum reliquis ſymptomatibus intra biduum ceſſavit, ac patiens brevi plenarie reſtitutus eſt.

A ia *femina* octogenaria ſana ſibi viſa die undecimo Octobris e templo rediens circa horam nonam matutinam ex improviſo *vomitibus*

ac

ac *dejectionibus alvinis, bilioso-feculentis*, adeo frequentibus, conjunctis modo *lipothymiis*, modo *convulsionibus* intercurrentibus, corripiebatur, ut circa horam undecimam nocturnam jam per semihoram pro vere mortua haberetur; rediit tamen sensim ad se, & cessantibus successive modo dictis malis, intra biduum faucibus mortis erepta est.

§. XLIII.

Hoc modo possem multa exempla dysentericorum allegare; at, cum vix duo ægri indicari queant, qui in omnibus circumstantiis plane convenissent, contra alter semper altero periculosioribus symptomatibus laborarit, non video, qualem utilitatem talis labor allaturus sit, siquidem Medicus ex prioribus per se decernere valet, quo in statu suus versetur æger; ideoque hæc sufficere jubentes, ad ipsam morbi *Causam*, ejusque inquisitionem transibimus.

CAP. II.

Continens Caufas Dyfenteriæ Biliofo-contagiofæ.

§. I.

Nil pulchrius fane, fed & nil difficilius eft in Medicina, quam *Phyficas morborum Caufas* cognofcere, easque per rationes evidentes demonftrare. Tot fæpe & tam varia hic concurrunt fymptomata, tot diverfi effectus, ut in oftendenda & indicanda *vera Caufa reali* non raro acutiffimi hæreant Medici, diverfasque in partes abeant. Si unquam peccatur in *fallacia caufæ pro non caufa*, ut Philofophi loquuntur, certe illud in hoc articulo in Medicorum fcriptis offendimus, ut inde *conjecturalem* potius, quam *rationalem* artem noftram declarandi occafionem nacti fint inimici.

§. II.

Et certe me nunc opus aggredi longe difficillimum, is demum facile intelligit, qui me *de Caufis hujus morbi epidemico-contagiofi* commentaturum videbit. Illi potius Medici, fi non acuti & accurate loquentes, fatis tamen fibi fapientes videntur, qui ab aliis de Caufa hujus mali rogati in promptu habent refpon-

dere, hoc *ab aëris infectione*, & *venenositate*, ut sic dicam, dependere; quo quidem nihil dicentes, nec ipsi cognoscentes, sibi tamen ignorantique vulgo optime satisfecisse habentur.

§. III.

Si vero hanc rem accuratius inspiciamus, negligentia maxime culpanda notandi sunt tales artis Magistri, ubi in re tam magni ponderis circa generaliora & incerta tantummodo cum ignorante plebe subsistunt, nec in propiorem & *specificam* Causarum *rationem* inquirunt, præsertim in casu, ubi illas ipsas Causas omnibus viribus oppugnare, & oppositis remediis tollere, tota Medici versatur ars & scientia. Contra umbram tales pugnant Medici, qui hanc nostræ artis partem negligunt, nec ipsi, quid faciant, aut quid faciendum sit, intelligunt.

§. IV.

Hic error satis nobis liquet, omnesque eruditi facile mecum consentient, tam brevem tamque *obscuram morborum Epidemicorum Aetiologiam*, qua omnis Causa modo simpliciter in aërem rejicitur, , segnes facere Medicos, eosque levare labore instituendi justas & rationales morborum observationes. Verum

enim vero ex altera parte liberrime ſateor, *me mihimet ipſi in noſtro caſu non plane ſatisfacere*, ac propemodum dubium hærere, num certius aut melius quid in medium prolaturus ſim, quicquid etiam laboris in hanc rem indagandam impenderim.

§. V.

Si quis enim ex me quæſiturus eſſet, quænam *Cauſa procatarctica* ſit, unde *morbus ille Epidemico-contagioſus, dyſentericus*, certo tantummodo tempore ortus & graſſatus ſit? ſane & ipſe certam quoque aëris qualitatem cauſari cogerer; at ſi ulterius urgear, *quænam & qualis* proprie *hæc certa aëris qualitas & conditio* ſit, quæ certis temporibus ac tempeſtatibus, menſibus nimirum æſtivis & autumnalibus hanc hanc luem vulgo producere apta ſit? mox infra oſtendere cogar, nec dum circa hoc inter Medicos convenire, ſed varias ac diverſas aëris conſtitutiones & mutationes ab illis allegari.

§. VI.

Ubi autem tandem quis roget, quænam porro ſit *materia illa phyſica morboſa*, aut in quo proprie peculiaris ejus qualitas conſiſtat, ut certo tempore, aut ſi mavis a certa aëris mutatione ſemel nata, atque uni adplicata homini, aliis deinde ſeſe communicet

cet, ac per *contagium* totam civitatem, regionemve inficiat? tunc ſtatim in limine cum omnibus Medicis cordatis ingenue fateri non erubeſco, *non imaginabilem, nec dum explicabilem* adhuc illam exſtitiſſe; vera enim & ſpecifica illius indoles neque a prioribus Medicis ſatis cognita & perſpecta fuit, neque nobis adhuc ſatis patet.

§. VII.

His præmiſſis mihi facile objici poſſet, plane ſupervacaneum, imo ineptum quid, me ſuſcepiſſe, qui rem inquirere atque demonſtrare adgredi velim, de qua tamen in anteceſſum faſſus fuerim, *neminem unquam mortalium id feciſſe, nec quemquam præſtare poſſe;* quæ objectio, quamvis non plane abſurda, nos tamen non prorſus deterrebit, quo minus aliquem laborem tentandi gratia ſuſcipiamus ac experiamur, quousque pervenire poſſint ingenii noſtri vires, & quinam porro *artis limites* nobis in ejusmodi perquiſitione poſiti ſint; quod, ſi ea attentione atque ἀκρίβεια fiat, qua par eſt, & rei ipſius gravitas poſtulat, illa opera non plane inutiliter erit collocata, verum in perveſtigatione morbi ulteriori tantum lucis affundet, ut ea in praxi clinica bono cum fructu uti poſſimus.

§. VIII.

Et quoniam iſthoc ipſum experientiæ ope ſummo cum ſucceſſu ita expertus ſum, rem rationibus & experimentis adeo luculentis eousque exhaurire ac demonſtrare ſatagam, ut Cauſas in noſtro morbo eatenus clare concipere poſſimus, quatenus pro eisdem poſſint haberi, neque cogamur, ſine rationali pathologico nexu & conſiliorum rationibus ſufficientibus, ex fortunæ arbitrio, patientes tractare.

§. IX.

Annumerantur autem generatim morbis *contagioſe*, vel ſi mavis, *epidemice* graſſantibus, *peſtilentia*, *febres catarrhales*, *petechiales*, *variolæ*, *morbilli*, *dyſenteria* aliique, quorum omnium culpa confeſtim in aërem transfertur; verum etiam illi omnes & ſinguli quam maxime inter ſe differunt, dum quilibet eorum non ſolummodo ſpecialia ſymptomata & ſigna ſiſtit, ſed etiam intimiorem cognitionem, tam ratione Theoriæ, quam ratione Praxeos poſtulat, quænam nimirum Cauſa methodusque ſpecifica in cognitione & applicatione remediorum, tanquam antidotorum, ad hos diverſos morbos cuilibet conveniat.

§. X.

Hæc morborum *Epidemico-contagioſorum* adeo notabilis inter ſe *diverſitas* in indaganda illorum Cauſa vera, non ſola eſt difficultas; maxima adhuc in eo verſatur, quod *quilibet talis morbus*, quotiescunque in genere *ſemet ſiſtit*, *toties diverſum* a ſe invicem *habitum induat*, ac in ſua ſpecie appareat mutatus, diverſus, imo priori malo epidemico contrarius; idque in tantum, ut non ſolum uno tempore periculoſior, atque adeo curatu difficilior exiſtat, quam alio, ſed &, quod pro varia, imo priori malo contraria indole, etiam aliam & ſæpe contrariam medendi viam expoſcat.

§. XI.

Hujus rei admodum notabile exemplum habuimus in *dyſenteria*, quæ nos hoc tempore adflixit, quamque *Bilioſo-contagioſam* appellavi, ad differentiam illarum, quæ ſanguinolentæ, albæ, mucoſæ &c. audire conſueverunt. Falluntur enim, & fallunt ſeſe Medici, qui noſtram Dyſenteriam ſanguineam, albam, griſeam &c. fuiſſe ſtatuerunt, cum bilioſa potius materia hic peccaverit. Inde accidit, ut indoles hujus ab aliis dyſenteriis adeo diverſa, Medicisque adeo fallax videretur, ut, qui ad hanc rem animum non attenderent, ni-

mis sero animadverterent, se a scopo multum aberrasse.

§. XII.

Causas vero *physicas mali dysenterici*, uti generaliter in omni, sic etiam in specie, nostra in dysenteria Medici quærunt sequentes:

(I) in *certa* quadam *aëris dispositione*; alii enim aërem simplicem, nimis siccum & intense fervidum, æstuosum; alii aëris fervidi cum humiditate nebulosa & flatibus austrinis conjuncti temperiem; alii subitas, frequentes & notabiles incipiente autumno æstus & frigoris vicissitudines & mutationes incusant. Quidam a *corporum cœlestium* variis motibus & influentiis, itemque a *phasibus Lunæ* Causam derivant. Creduli infestum *aëris inquinamentum*, cœlitus demissum, aëremque ipsum corruptum, venenatumque esse venditant.

(II) Alii Causam dysenteriæ deducunt ab *externa sublunarium effluviorum putredine*, exempl. gr. ab exhalationibus ex aqua stagnante putrida, seu *lacunis*, aliisque rebus putrescentibus; alii *evaporationes terrenas venenatasque*, & *salis volatilis corrosivi*, *ex terræ antris sublimati*, spicula excogitant, illas Caussis mali dysenterici annumerantes.

(III) Alii dicunt, *morbum* esse *plebis*, a malo vitæ regimine obortum, & hinc modo *fructus*

fructus horæos, cucumeres, melones, pira, pruna, omnisque generis nuces, mala persica, uvas &c. ut & *potulentorum fermentescentium* ingurgitationem, modo vero frequentem usum *seri lactis* accusant.

(IV) Adhuc alii alias singulares Causas arcessunt: nempe *aquas* per *canales plumbeos* defluentes, *esum carnis suillæ*, si ea comesta homines statim bibant; nonnulli *aquam frigidam*, *vermes* & alia, quæ otiosa ingenia excogitare solent.

§. XIII.

Cum vero *dysenteriæ*, generaliori nomine acceptæ, *Caussa* esse possit omne id, quod assumtum inflammationem, corruptionem & suppurationem in ventriculo & in intestinis eorumque succis promovet, e. gr. omne fermentum, esculentum vel potulentum, omne acre, stimulans, corrodens, evacuans, omnia peregrina caustica, omnia malæ nutritionis ingesta &c. hæc tamen pro casibus tantummodo peculiaribus benignioris dysenteriæ *sporadicæ*, vel potius diarrhoeæ haberi debent, non vero constituunt morbum *contagiosum* epidemice grassantem, quod *criterium est veræ dysenteriæ*, qualis hic desæviit; hinc in iis Caussis singulariter discutiendis non diu moraturus, eos primario tangam casus, qui tanquam præcipui, & Medicorum attentione digni habentur.

§. XIV.

§. XIV.

Antequam autem ad discussionem harum *Causarum secundarum* transeamus, ante omnia adscendendum est ad *primam*, quam principalem, agentem, moventem, seu si placet, *Metaphysicam* causæ physicæ appellamus. Non enim solum omnes morbi justæ sunt peccatorum nostrorum pœnæ, adeo quidem naturales, physicæ, &, ut ita dicam, indispensabiles, ut hominibus contra regulas naturæ insitas vix peccare liceat, quin gravius aut levius inde, etiam physice, puniantur, & verum semper apud nos evadat proverbium: *Per quod quis peccat, per idem punitur & idem:* sed & præterea homines morbis puniuntur, ubi nullam, vel saltem certam, & veram Causam in physicis demonstrare vix possumus. In his casibus *Deus* utitur *morbis* tanquam *flagello extraordinario*, quo invalescentem prævaricationum numerum alicujus urbis aut regionis peculiari & gravi modo vindicare, & simul mortales a peccatorum erroribus revocare, aut eorum incrementum sufflaminare nititur. Ita a *Syracide* cap. XXXVIII. vers. 15. pulchre dicitur: *qui in Creatorem suum peccat, incidet in Medici manus*; & Cl. *Diemerbroekius* Causam calamitatis sui temporis declarare volens, eam sequentibus exprimit verbis: „ Prima & primaria Causa est

„ justi-

„ justissima summi Dei ira, quam turpissi-
„ mæ ac deterrimæ exhalationes, e stagnis fœ-
„ disque peccatorum nostrorum cloacis sur-
„ sum elatæ, provocarunt & incenderunt.

§. XV.

Hanc quoque Causam *castigationis divinæ* penes nos obtinuisse, & pro primaria habendam fuisse, dum nostra civitas præ aliis tam singularem ultionis gravitatem experta est, a multis probe agnitum & publice declaratum est, nec a quoquam, cui sincera & sana mens erit, in dubium vocabitur. Exemplum modo capiant alii, sibi mitiora non imminere, quam quæ nos tempore adflictionis pertulimus, & in memoriam sibi revocent salutarem exhortationem *Salvatoris* nostri ad Judæos Luc. XIII. *Sed vos, nisi ad frugem redieritis, omnes similiter peribitis.*

§. XVI.

Quod vero ad *Causas secundas*, & primo ad *aërem* attinet, Medicorum quidem fere omnium sententia eo vergit, ut non solum confestim *omnium morborum Epidemico-contagiosorum*, sed & in specie *dysenteriæ* grassantis culpam, uti jam dictum est, in aërem transferre velint, ob rationem, quod plures simul adfliguntur; sed si porro quæritur, quomodo

aër

aër ille dispositus & comparatus sit, aut qualis ejus *constitutio specifica* adesse debeat, ut adeo *specificum effectum* exserere, & specifice *morbum contagiosum certi generis* excitare potens sit? supra jam vidimus, de hac re non omnium eandem esse sententiam, & ipsam non adeo apertam, aut extra controversiæ aleam positam esse. Microscopiorum enim nostrorum nondum ea est claritas, ut eorum ope cujusvis aëris mutati figuram specificam, aut spicula illa morbifica, in aëre supposititie volitantia, oculis subjicere queamus: potius rationis humanæ infirmitas ubique patet, si omnium illorum eventuum rationes physicas semper in aëre quærere velimus.

§. XVII.

Experientia enim magistra jam abunde edocti sumus, quod, quotquot fuerint *Meteorologi*, qui quovis die aëris in *Thermometro* & *Barometro* effectus, ejus calorem & frigus, gravitatem & levitatem, ventorum stationes, humiditatis & siccitatis vicissitudines, tonitrua, grandines, &c. annotaverunt, ac per complures annos continuaverunt, ne unicam tamen regulam inde invenire & stabilire potuerint, qua certo liqueat, aut quisquam a priori prædicere valeat, ex hac vel illa aëris dispositione, aut tempestatum mutatione specifica

cifica hunc vel illum morbum ſimplicem ſolummodo in genere, multo minus alium epidemicum aut contagioſum malignum, certa & neceſſaria conſequentia phyſica ortum fuiſſe, aut unquam certo oriturum eſſe, quæ tamen omnia prius probanda, & firmis rationibus & experimentis ſtabilienda eſſent, ſi iisdem inniti poſſemus.

§. XVIII.

In hanc rem libenter quidem *obſervationes Meteorologicas* ad annum noſtrum in curioſorum gratiam addidiſſem, num forte quosdam dyſentericos aëris atomos in iis detegere potuiſſent alii; ſed quia illarum conſtitutionum obſervationes ipſe non inſtitueram, nec iisdem per alios potiri potui, curioſi hujus rei easdem ab aliis notatas alibi invenire poterunt. At vix credo, quemquam ex iis demonſtraturum fore, aërem noſtrum corruptioni dyſentericæ magis obnoxium fuiſſe quam alibi.

§. XIX.

Nimis longum foret, cujusvis opinionem circa hanc rem ſingulatim recenſere & ſub examen vocare; plerique tamen in hoc conſentiunt, ut *dyſenteriae ſtatutum anni tempus* aſſignent, nempe æſtatis finem & autumni initium; hinc Cauſam hujus morbi e calore diurno

no & frigidioribus noctibus ſemet invicem excipientibus petunt: unde tamen & alii porro ex eo contendunt & concludunt, dyſenteriam quovis anni tempore, tam hieme, vere, quam æſtate & autumno poſſe oriri, ſi modo tempeſtatis conditio ad id conſpiret, nimirum ſi ab intenſo calore ſubita mutatio in frigus fiat. Verum enim vero & hæc opinio haud nititur immoto fundamento, cum dyſenteriæ longe frequentiores & univerſaliores eſſe debeant, ſi modo dictas tempeſtatum viciſſitudines pro directa ſua Cauſa phyſica agnoſcerent; ſed & e contrario vidimus hunc morbum etiam ſe manifeſtare eo tempore, quo tales aëris mutationes neque prægreſſæ fuerunt, neque adhuc dum deprehendebantur. Deficiente vero Cauſa fieri nequit, ut ejus ſequatur effectus.

§. XX.

Cum porro videamus, dyſenteriam, plerumque & ordinarie *calidiſſimo æſtatis tempore* ac ſæpiſſime etiam jam menſe *Junio* & *Julio* oriri, eundemque morbum eodem tempore in pluribus locis, etiam longe a ſe invicem diſſitis, ſimul ſæpe inveniri, ipſumque in regionibus calidioribus crebrius occurrere, quam in frigidioribus, prout imprimis ab illis, qui in *Indiam Orientalem* abierunt, edocemur, advenas ob calores ibidem

dem continuos & ferventiſſimos a malo dyſenterico facilius corripi quam inquilinos, quia peregrini ejusmodi calori vehementiori adſueti non ſunt; porro cum experiamur, ipſum hunc morbum tempore calidiore ortum, ſuccedente frigidiore tempeſtate vulgo ſeneſcere, inde tandem concludendum mihi videtur, *calido* & *ſicco aëri* inſueto diuturno in producenda ejusmodi morboſa corruptione in noſtris corporibus non omnem vim negandam, ſed ipſi omnino inter Cauſas externas, inſignem effectum tribuendum eſſe; ſiquidem hoc ipſo noſtræ graſſationis tempore calidam quidem, at non ferventiſſimam habuimus æſtatem, iisdemque menſibus, prout relationes publicæ nuntiarunt, dyſenteria *agrum Campenſem*, *Ducatum Juliacenſem*, *Montanum*, *Poloniam*, aliasque Germaniæ regiones, plus minus afflixit.

§. XXI.

Attamen manet adhuc *nodus inſolubilis*, quod non ſolum multæ fuerint æſtates, in quibus longe major, quam hoc anno, fuerit calor, nec tamen *Dyſenteria Epidemica* vel *contagioſa* inde ſuborta ſit; ſed & quare dyſenteria hic loci, & in prædictis regionibus nata ſit, & omnes fere reliquæ per tantum intervallum interjacentes urbes & vici incolumes manſerint, ut ne veſtigium ejus ibidem de-

prehenderetur? cum tamen aërem intermedium, imprimis in regionibus ſub uno Climate ſitis, communem & vix magis ſalubrem, aut intenſius calidum, fervidumve, uno quam altero loco fuiſſe, probabile videatur. Quis enim ex. gr. cogitaret, Emerici, Cliviæ, Graviæ, Tielæ, Arnhemiæ &c. calidiorem, frigidioremve exſtitiſſe aërem, quam qualem nos hic habuimus? Et tamen illæ urbes, nobis ita vicinæ, a morbo tactæ non fuerunt, dum interim nos, medii inter iſta loca, ſoli ab illa lue tentati fuimus; cujusmodi eventus ſingulares & adeo notabiles, ſpecifici, ita crude & nude aëri ſoli, calido, ejusque effectui, ſalubri, vel inſalubri &c. ſtabili cum fundamento vix tribui poterunt, ſed illius adhuc aliæ rationes infra inveſtigandæ venient.

§. XXII.

Dum vero aliquam, non vero omnem, calido aëri hunc morbum producendi tribuimus poteſtatem, omnium minime tamen inde ſequitur, ſententiam eorum firmam ſtare, qui autumant, *aërem* ipſum tempore morbi, ſic contagioſe vel epidemice graſſantis, *venenatum*, aut venenum aliquod univerſaliter tunc per aërem diffuſum eſſe; cujus ſententiæ quidam Patroni veſpertino tempore apud nos rure redeuntes, ſibi viſi ſunt videre venenatos

tales vapores & nebulas urbi noſtræ impendentes; ad quod meticuloſa imaginatio ſine dubio multum contribuerit.

§. XXIII.

Si enim, cum tam multi ac inter ſe diverſi hinc inde oriantur epidemici & contagioſi morbi, *omne illud venenum* tempore graſſantis cujusdam morbi, *in aëre reſideret*, ex hac hypotheſi porro ſequeretur, in atmoſphæra noſtra fere ſemper volitare modo *venenum morbilloſum*, *varioloſum*, *petechizans*, *pleurizans*, *purpuratum*, *catarrhale*, *dyſentericum*, modo aliud; aëremque noſtrum fere maximam partem debere eſſe venenatum & corruptum. Verum, uti non negamus, ab aëre corrupto, & putreſcente, ubi revera talis exiſtit, multos & graves morbos oriri poſſe, tamen venenum illud contagioſum, quod variis anni tempeſtatibus, aut quod tempore morborum Epidemico-contagioſorum aëri inſinuatum, & quod in eo vagari & volitare putatur, mera ſane, ut doctus quidam Medicus loquitur, videtur eſſe Chimæra & feſtinata nimium conjectura illorum, qui *efficaciam qualitatum communium* aëris, ex. gr. ſimplicis caloris, ſiccitatis, humiditatis, frigoris, &c. diuturnioris aut intenſioris, extraordinarii, inſueti in noſtra corpora, & imprimis notabilem inde *hu-*

moribus noſtris inductam mutationem & *vitioſam alterationem* non ſatis attente conſiderant, neque perpendunt, quam facile & quam vario modo ex varia & ſimplici aëris illa qualitate humores noſtri blandi alterari & in putredinem converti poſſint.

§. XXIV.

Itaque hoc *noſtræ Epidemiæ* tempore *venenum dyſentericum non poterat hærere* aut *divagari* in *aëre*, conſiderato, non tantummodo urbem noſtram ſolam laboraſſe, vicinas autem urbes longe lateque circum nos ſanas permanſiſſe, ſed & ne quidem ab initio morbi civitas omnibus in partibus ſimul infecta fuit, ſed malum quaſi per gradus certas ſolummodo plateas occupavit, donec ſenſim per infectionem immediatam in cæteras plateas, ac tandem etiam in vicos agrumque proximum translatum fuerit, veluti ſupra in hiſtoria morbi indicatum eſt. Cum vero nec in noſtra urbe, multo minus in uno urbis angulo vel platea diverſum aërem habeamus, quam in alio, exinde manifeſto apparet, aërem, qui univerſalis eſt, & quo nemo viventium carere poteſt, non potuiſſe eſſe venenatum; alioquin, ſi contagium dyſentericum ejusque ſemina in aëre quærenda forent, tunc & omnes vel ſaltem plurimi hominum, qui ex illo, hac labe pu-

putatitie infecto aëre, ſpiritum ducunt, affici deberent, id quod experientiæ omnino repugnat.

§. XXV.

Neque etiam *phaſes lunæ* aliquem in morbum influxum habuiſſe, ut quidam venditabant, certa obſervatione & experientia colligere potuimus, neque credibile eſt, illas phaſes ad producendos vel augendos morbos Epidemico-contagioſos aptas eſſe, ob rationes contra aëris efficaciam communem & venenoſitatem modo allatas, ac certo reſpectu huc quoque adplicandas, ut & ob eas, quas infra tanquam magis proximas allegabimus.

§. XXVI.

Quod opinionem illorum ſpectat, qui ſtatuunt, venenum dyſentericum ex *vaporibus venenatis terrenis*, ex terræ antris ſublimatis, vel *e rerum externarum putredine* & fœtidiſſimis *colluvionum putridarum exhalationibus* poſſe generari, imprimis vero illud apud nos e corruptis vaporibus aquæ pluvialis, quæ in *tribus lacunis* in urbe noſtra collecta aſſervatur, in repentinos uſus incendiorum oborientium, &c. ortum traxiſſe, illi adhuc minus veram mali originem ejusque naturam tetigiſſe vi-

dentur, si non solum generatim observamus, hanc luem non solummodo hic, sed etiam alibi locorum se manifestasse, ubi tales lacunæ non habentur, aut ubi tales exhalationes externæ putridæ, vel alii vapores, venenati habiti, non reperiuntur. Cum contra his in terris sint urbes, in quibus multæ sint aquæ & fossæ stagnantes, & interdum maxime fœtentes, & tamen inde nulla dysenteria oritur, quæ ex horum sententia longe frequentior esse deberet, si illæ aquæ morbi Causam procatarcticam constituerent. Ut taceam, quod nostræ lacunæ forte per longum annorum spatium in urbe hac extiterunt, & tamen per longum tempus nulla dysenteria contagiosa hic sæviit, præter eam, quæ Anno 1702. e castris, in agro Clivensi hærentibus, per milites huc propagata est, quæque alii & peregrinæ seu exteræ causæ ortum suum debet, minime vero hic loci nata erat. Proinde si hæ lacunæ hujus mali fontes veri essent, dysenteria certe admodum sæpe hic grassari, & ortum suum distinctius manifestare deberet, quam hucusque contigit. Cum hoc jam non liqueat, istis lacunis tanti mali Causam veram tribuere nequimus.

§. XXVII.

Et quod in specie ad illam rationem attinet, dum nonnulli *iisdem lacunis* Causam mali ideo assignasse videntur, quod una harum lacu-

lacunarum adjacet plateæ dictæ *de ſiekenſtraet*, in qua morbus admodum ſæviit; tamen ſciendum eſt, morbum hunc non ſumſiſſe initium in hac ipſa platea, vel altera huic lacunæ proxima, *de Koningſtraet* dicta, quod tamen oportuiſſet evenire, ſi malum ex lacunæ vicinia ortum traxiſſet; verum in alia platea longius verſus ſeptentrionem ſita, quæ vocatur *de Paulſtraet*, morbi prima ſemina detecta ſunt, & hanc plateam integra ſeries ædificiorum ab illa lacuna ſeparat. Poſtquam vero malum, in platea Paulina ortum, dextrorſum, ſiniſtrorſumque ſe diffuderat, ac imprimis in auſtrinas partes, ubi lacuna jacebat, vehementius graſſabatur; præterea cum illa platea, *de ſiekenſtraet*, plena ſit hominum plerumque inopum; quibus vitæ auxilia & commoditates deerant, aliter fieri non potuit, quin ibidem & complures ægrotarent, & morbo conſumerentur; *nullo* autem *jure huic lacunæ Cauſam mali imputari* poſſe cenſeo, imprimis etiam, cum *apud reliquas duas lacunas*, & ſpeciatim apud eam, quæ ad orientale urbis latus vergit, tantus ægrotorum numerus non fuerit, nec certe major, quam in aliis urbis locis.

§. XXVIII.

Interea non negem, *has lacunas per indirectum multum facere* poſſe ad *propagandum malum*

lum, quamquam directe & proprie morbi Causa continens non existant, quoniam ejusmodi lacunæ ad varias impuritates occasiones præbent, dum accolæ multiplices sordes in easdem conferunt, unde non tantummodo spectatu injucundæ fiunt, sed etiam revera putrescentem fœtorem tempestate æstiva emittunt. Insigniter vero contagium tempore talis morbi per illas lacunas disseminari posset, si *excrementa ægrotorum* illuc (aut etiam in plateas) projiciantur; nam *in his maxime resident exhalationes exitiosæ*, quæ proxime accedentes afflant, & in morbum præcipitant; ut hinc istæ lacunæ proprie urbi non sint nocivæ, sed sordes, tempore morbi grassantis in eas conjectæ.

§. XXIX.

Inter Causas morbi supra §. XII. no. III. una a *mala victus ratione* deducitur, quia hic morbus ordinarie initium suum capit inter *plebem* & *pauperes*, magisque semper inter illos, quam inter divites, viget. Plebs hinc hic loci admodum irritabatur, cum audiret, malum ab initio solummodo per contemtum *pro morbo infimæ hominum feci proprio* haberi; cum vero mox etiam potentiores ac divites eo invaderentur, iique æque ac viliores morte abriperentur, plebeji homines vindictæ fruitione sese consolabantur, & hoc ipso Causa etiam illa evanuit. Interim

terim ratione non caret, homines, promiſcuo, viliore ac ſordidiore victu utentes, & aliis ſanitatis conſervandæ commodis deſtitutos, citius & facilius ejusmodi morbo eſſe obnoxios, quam alios, qui ſalubribus ſolummodo eduliis fruuntur, neque aëris injuriis adeo ſunt expoſiti, quandoquidem & apud nos plures pauperiores in morbum incidebant ac moriebantur, quam alii opulentiores, qui remedia præſervativa & juvantia neceſſaria mature adhibere poterant; hi enim principiis obſtant, illi contra plerumque ſe negligunt, vel perverſis & contrariis remediis malum augent; Et hæc circumſtantia ſola mihi videtur ſufficiens ratio eſſe, quare vulgus plerumque in ejusmodi morbis plurimum patiatur.

§. XXX.

Quod ad *fructus horæos* in ſpecie attinet, hi non adeo poſſunt accuſari, quandoquidem primo non ſolum ſingulis annis dyſenteriæ non graſſantur, etiamſi fructus horæi & olera abundanter provenerint; verum perſpicue obſervatur, & apud nos etiam ſæpenumero compertum eſt, homines iis fructibus omnino non utentes, imo & infantes lactentes ab hoc morbo corripi, quamvis matres ab iis fructibus plane abſtinerint. Præterea malum dyſentericum *apud nos jam viguit, antequam fructus*

comedi poterant. Comeſtio quidem eorum tunc temporis moderata eſſe debet, nam fructuum abuſus apud eos, qui ad morbum jam diſpoſiti ſunt, utique malum promovere, eique ſtimulum addere poteſt, interea verum eſſe nequit, hos fructus morbi contagioſe graſſantis *Cauſam continentem* aut *veram procatarcticam* exiſtere, aut in iis latere poſſe, quotidiana refragante experientia; ſed ſolummodo, ſi quis fructus comederit, & dyſenteria dein laborare cœperit, pro nuda *Cauſa occaſionali* per individua haberi poteſt, idque eo magis, cum complures apud nos noverim, qui illos fructus, imprimis vero uvas, ſine ullo ſanitatis diſpendio quotidie & copioſe ederunt. Promiſcue enim homines, ſive fructus horæos comederint, ſive ab iis ſibi temperaverint, contagium apud nos invaſit; nec ulla in his diſtinctio notanda fuit.

§. XXXI.

Quod dixi de fructibus, idem etiam obtinere puto in *carne ſuilla*, aliaque re ingeſta, quibus quidam originem mali dyſenterici perperam tribuere volunt. Nam quamquam comeſta caro ſuilla per individua & certis circumſtantiis aliquam *dyſenteriæ ſporadicæ, ſolitariæ*, ſpeciem excitare poteſt, illa tamen non extemplo eſt *morbus Epidemico-contagioſus*,

ſus, *malignus*, qui integram urbem vel regionem malo inficiat, benigna potius & parum metuenda eſt talis dyſenteria, proinde nec in veris noſtræ luis Cauſis reponi poteſt.

§. XXXII.

Hic ſilentio prætereundum non eſt, etiam *metum* & *terrorem* Cauſis dyſenteriæ annumeratum fuiſſe. Et revera non raro videmus, per ſolos animi motus omnes effectus morboſos in corpore humano oriri poſſe, quos Medici aliis quoque Cauſis phyſicis adſcribere ſolent. Si enim ex. gr. homo ſanus ſubito terrore percellatur, maxima ſtatim oritur mutatio in ejus ſtatu naturali, omnia præter modum perturbantur, confunduntur, & ſtatus plane præternaturalis exoritur. Jam ſi forte intus aliquod malum vel venenum morboſum latuit, hoc ſimul ſtatim in actum promovetur, adaugetur, & illum excitat morbum, ad quem homo jam diſpoſitus erat; licet itaque imaginatio, terror, metus, aliaque animi pathemata, talem effectum edere queant, qualem in morbo videmus, proprie tamen, mea ſententia, nunquam per ſe & ita ſimpliciter morbum *contagioſum* producere poſſunt. Sed ſi ille occaſione terroris, metus &c. oritur, ſemper licet ſuſpicari, ante aut poſt terrorem contagii commercium præceſſiſſe, & corpore jam ad ſtatum illum

illum morbosum dispositio, materiam peccantem per terrorem in actum deductam fuisse. Sic *complures homines apud nos* putabant, se *metu correptos fuisse dysenteria :* illi vero omnes, quos vidi, non vacabant suspicione, ad ipsos simul penetrasse halitus quosdam contagiosos, ut hinc sine omni contactu externo ipsos istum morbum contraxisse non credibile videatur; nam tempore grassantis luis vix omne commercium inter sanos & infectos evitari potest, quo fit, ut facile contagium etiam per eos, qui sani apparebant, ad propius accedentes transire possit. Interea a leviori infectione natura facilius ad sanitatem redire valeret, si modo aliquis nimis meticulosus non sit, sed si terror & metus accedat, *ex minimo fit maximum malum*, cui Medicus sæpe minus mederi potest, quam ipsi simplici malo; siquidem timidis & meticulosis citius fatale quid accidit, quam imperterritis, & *trepidi* etiam minus *valent ad superandum malum*, quam intrepidi. Sic novimus homines, rure in urbem venientes, qui audientes dysenteriam hic grassari, tanto metu correpti sunt, ut confestim hinc aufugerent, & eodem malo afflati brevi post exstinguerentur.

§. XXXIII.

Et licet alii *alias* adhuc morbi nostri *Causas*

ſas ſingulares allegent, quarum ſupra mentio facta eſt, tamen illæ nobis adhuc magis a veritate remotæ videntur. Nam uti modo diximus, proprie quæſtio hic non eſt, quid dyſenteriam in genere excitare poſſit? ſed quid *contagioſe graſſantem dyſenteriam* inferre queat? hinc illas miſſas facientes, propius nos ad ſcopum noſtrum convertimus.

§. XXXIV.

Propior itaque *Cauſa* nobis quærenda erit, ex qua *origo mali contagioſo-dyſenterici* derivanda ſit; ea vero non extra nos, ſed *in nobis ipſis* invenietur. Non inepte, etiam phyſico ſenſu, cum Propheta *Oſea* cap. III. enunciare poſſumus: *Malum tuum*, homo, *intus* & *in Te* ſeu *a Te* eſt. Sane non ab externa ſublunarium putredine aliaque re extra nos, ſed *in nobis* & ab *interna humorum noſtrorum putreſcentia* naſcitur morbus. Effectus vero atmoſphæræ in noſtra corpora tantummodo eſt occaſionalis, quatenus nimirum unum aut alterum ſubjectum ad hunc morbum ſpecifice diſpoſitum eſt; tunc aër ex. gr. ſimplici ſuo ardore vel ſiccitate diuturna humores noſtros ita ſingulariter ac præternaturalier alterat & mutat, ut naturaliter blandi nunc abeant in corruptionem acrem putredinoſam, ac veram inde venenoſam qualitatem induant, corpus-

que

que ad ſummum diſſolutionis periculum diſponant, ut brevi tempore omnis motus vitalis deſtruatur.

§. XXXV.

Hæc humorum noſtrorum ad diſſolutionem putredinoſam facta actualis mutatio a Medicis *malignitas*, ut & *miaſma*, *fermentum* &c. *contagioſum*, appellatur, quod adeo ſpecificum eſt, ut non tantummodo certum genus morbi pro indole & proprietate talium corruptorum humorum producere poſſit, ſed etiam maximum illius malum poſtea in hoc conſiſtit, ut *ſemel natum* dein *potentiam conſequatur ſeſe diffundendi*, ac per contactum aliis ſeſe communicandi.

§. XXXVI.

Hæc vero morboſa materia, & *inquilina acrimonia*, quæ in ſuo principio in homine generatur & naſcitur, & quæ dein ex uno corpore morboſo emiſſum, alii corpori ſano ſimilem mutationem morboſam inducere poteſt, primo quidem, ut Cl. *Diemerbroekius* optime loquitur, *morbi ſoboles* dici poteſt, poſtea vero omnis mali in reliquis fit *præcipua Cauſa*, *vera inimirum*, *continens*, *phyſica*, *materialis*, *immediata;* ſoboles, dicit, morbi fuit, quia non exi-

existit, nisi post morbum prius inductum. Nam qui primus morbo contagioso, e. gr. variolis, petechiis, dysenteria &c. corripitur, morbum per contagium non contraxit, sed post semel natum & excitatum morbum, *contagium* demum exortum est.

§. XXXVII.

Deinde *morbus contagiosus semel ortus non ultra ex aëre pendet*, sed ipsa morbi origo, fomes & contagium, intra corpus humanum natum, nunc sufficit, ad eum tam late spargendum; *aër* tunc *est* tantummodo *vehiculum*, contagium illud specificum deferens, uti hoc plerumque in aliis morbis contagiosis etiam observari potest. Morbi enim contagiosi semel nati dein quovis anni tempore grassari pergunt, nec necesse est, ut eadem aëris conditio, qua ortum est malum, semper maneat immutabilis, sed morbus vim suam exercet, licet alia insurgat cœli constitutio.

§. XXXVIII.

Inficiandum tamen non est, *aërem* ad *majorem contagiosi morbi progressum*, vel etiam ad *diminutionem* ejus, in tantum symbolum conferre posse, quantum ejus mutationes successu temporis corporibus nostris magis vel minus no-

noxiæ manent. Sicuti enim atmoſphæræ conditio ſemper eadem manens, in qua malum initio ortum eſt, ejus majorem progreſſum facile fovere, imo augere poteſt; ita e contrario alia & contraria interveniens aëris conſtitutio multum facere poteſt ad mali contagioſi faciliorem exſtirpationem. Sic ex. gr. calor intenſus, diuturnus, ad putrefactionem humorum noſtrorum indies plus contribuit, eamque promovet; e contrario frigus putrefactioni non ſolummodo potenter reſiſtit, ſed & ejusdem progreſſum maxime ſiſtit. Frigus enim humores coagulat, ut effluvia noxia minus evagari poſſint; præterea regnante frigore converſatio inter homines non adeo frequens eſt, quam calidiore tempeſtate, adeoque contagium eo celerius ſiſti poteſt. Quo enim illud contagium magis vitatur, eo pauciores inde corripiuntur.

§. XXXIX.

Hoc autem loco notandum eſt, *Contagium* iſtud *dyſentericum non ſemper* ac *plane cedere* appropinquanti hiemi & frigori, quæ illud reprimere videntur; verum ejus ſemina & ſpicula morboſa aliquando ſatis diu alicui inhærere, atque adeo latere poſſunt, donec poſtea accedente occaſionali quodam ſtimulo erumpant; ut merito de opinione eorum dubitare liceat,

liceat, qui, ubi per *aliquot annos continuos* viderunt dyſenteriam alicubi locorum graſſatam eſſe, exiſtimant, *Cauſam* continuatæ luis hanc adeſſe: quod nimirum annorum per eam ſeriem conſtitutio eidem morbo epidemice producendo nimium faveat, dum frigus intemperantius aër calidior repente excipiat, uti Cel. *Sydenham* opinatur. Sed ego potius in hanc ſententiam abirem, Cauſam hujus phænomeni in hoc poſitam eſſe, quod miasma contagioſum nondum in omnibus ſubjectis plane ſublatum aut exſtinctum ſit; hinc dato tempore ſe iterum explicat; cujus rei exempla in aliis contagiis compluria in promptu adſunt. In hac me ſententia plenius confirmat illa conditio mali, quod illi ipſi, qui priorem fovent opinionem, una ſe obſervaſſe fatentur, malo ſenſim ſeneſcente, ſub poſtremis annis non amplius tot homines corripi, nec tam graviter tamque periculoſe laborare, quam in ipſo contagii ortu, quia nimirum hoc paulatim decrevit, tandemque finem attigit.

§. XL.

Hac ratione non ſolum omnis *contagii* origo & progreſſus in genere, ſed etiam *morbi noſtri dyſenterici ætiologia hiſtorica* intellectu facilis videtur. Apud nos rem ita experti ſumus, nec dubito, in aliis quoque morbis contagioſis idem

 diſci

difci poſſe, dummodo ſatis operæ velimus impendere, ad eos debita cum induſtria explorandos, in quo tamen ab ipſis Medicis non raro negligentia peccatur, ut non ſatis ad rem attendentes illico omnem culpam in Cauſas alienas transferant.

§. XLI.

Jam vero mihi quis objiceret, dicens, ſi non tam aër, quam quidem contagium Cauſa princeps fuerit, ob quam hic morbus apud nos tam vehementer ſævierit, qui igitur fiat, ut homines, qui *per complures annos* continuos *decubuerant*, nec ullam conſuetudinem cum infectis hominibus habebant, tamen hic morbus invaſerit? quod proinde non aliunde, quam ab aëris communis mala diſpoſitione proficiſci queat? Sed & hoc argumentum ſibi contradicit; nam quia per adeo longum tempus in apertum aërem non prodiere, is certe in eorum corpora vim ſuam haud ita facile exſerere potuit.

Et quod nullo cum homine verſati fuerint, a quo contagium contrahere potuerint, ejus rei contrarium apparet, quandoquidem vel ipſe eorum *Medicus*, qui ægros infectos tractavit, ſimul ipſos quotidie inviſat, ut ſic ab eo ægri valetudinarii ac debiles contagium vel hoc facilius excipere potuerint, quo minus eorum corpora veneno reſiſtere valuerunt.

§. XLII.

§. XLII.

Communicatio enim contagii non ſolum fit immediate, & per contactum corporis morboſi vel excrementorum, ſed etiam mediate per *veſtes* illius ſemen transmittitur;

Si modo *comparationem hujus morbi cum aliis morbis contagioſis*, ex. gr. peſte, variolis &c. inſtituas, luce meridiana clarius cognoſces, has non ſolo contactu propagari, ſed etiam mali effluvia ſingulatim ab altero ad alterum in veſtibus *circumferri* & tranſportari; nec ipſum ideo eum, qui veſtes geſtat, ſemper infici.

Præterea, quorum in ædibus apud nos *infecti* erant, ii *ſtatum ſuum* ut plurimum *celabant*, quantum fieri poterat, nec niſi lectis affixi a commercio cum aliis abſtinebant, ut nemo ſcire poſſet, num in ſano loco eſſet nec ne? hinc alius morbum facile excipere poterat ab eo, in quem nulla ſuſpicio cadebat.

Medicis porro *domatim ægros inviſentibus* infectæ domus frequentandæ erant, *ipſique ſæpius magis vel minus* cum ipſo malo graſſante conflictaverant;

Et hac via vel affectus, vel ipſe ſanus, ad alios contagium quaſi per traducem propagavit.

§. XLIII.

Et ſi exempla hunc in finem de eo, quomo-

do nimirum morbus apud nos per contagium ex uno affecto in alium transierit, alleganda essent, facile plura citari possent. Sed ejusmodi specialia vix tantum utilitatis, quantum laboris afferunt, quare illis supersedebimus; Rem enim ipsam per se ex historia morbi facili conjectura assequi & colligere licet, *ut ab uno ægroto integra civitas imo regio possit infici.*

§. XLIV.

Cum vero contagio, non autem aëris dispositione hunc morbum maximam partem disseminatum ac propagatum fuisse diximus, jam quæstio est, unde *primus apud nos* contagium nactus fuerit? an nostra in urbe natum sit malum ab homine, qui nullum commercium habuit cum infecto? an vero peregrinus ex infecto loco veniens illud contagium ad nos attulerit? quum primam aliquam originem ut habeat, necesse sit, antequam sese porro propagare possit: id quod dictu erit difficillimum, nec facile fieri potest, ut id extra omnem dubitationem determinemus.

§. XLV.

Relatum quidem mihi est, *adolescentem* quendam die 10. *Julii Amstelodamo* huc delatum esse ægrotum,

Is cum e navi de Vahali domum deportandus esset, propter alvi continuum profluvium in domum, in *platea majore* jacentem, ad eam exonerandam illatus est.

Post paucos autem dies duo in eadem domo homines, pater nempe familias & ancilla, qui eidem latrinæ insedissent, similiter diarrhœa correpti sunt.

Ipse vero juvenis in platea, *de Bruurstraet*, eodem morbo die 19. ejusdem Mensis obiit.

Ex hoc aliquo modo verosimile apparet, ac si iste æger malum Amstelodamo huc transtulerit.

Quia vero Amstelodamo non satis certus fieri potui, illam luem ibi regnasse, pro certo dicere non ausim, num ille adolescens vero malo dysenterico, & an non potius ex *phthisi* cum *diarrhœa colliquativa*, ut alii volunt, perierit, ideo huic historiæ non ea fides attribui potest, in qua certus acquiescas.

§. XLVI.

Præter huncce, quantumvis in investigando me multum defatigaverim, alium invenire potui neminem, qui prior dysenteria correptus fuerit, quam supra dictum *decurionem*, qui in platea *Pauli* dicta habitavit; hunc itaque equitem veluti in historia morbi supra Cap. I. §. V. & VI. demonstratum est, *primum* de-

 signo,

ſigno, in quo malum detectum, & per quem id porro diſſeminatum eſt; num autem malum in hoc primum natum ſit, an vero illud ab illo juvene, aut ab alio acceperit, plane hæreo; maxime, cum experiri mihi non licuerit, ante nominato adoleſcenti cum hoc decurione aliquod commercium interceſſiſſe. Suſpicio quidem aliqua de propagato contagio exinde naſci poſſet, quod *platea Paulina*, & *platea Fratrum minorum* dicta in extremo angulo ſibi contiguæ ſint, indubia tamen concluſio ſequi non poteſt.

§. XLVII.

Jam vero quibuſdam juxta Cap. I. §. II-VI. videri poſſet, noſtram *luem dyſentericam conſequens* fuiſſe *diarrhœæ antecedentis*, quæ in dyſenteriam abierit.

Verum enim vero *diarrhœæ* illæ *dyſenteriodes* nobis viſæ, in ipſo veræ dyſenteriæ furore non ſolum ſed & hac jam ceſſante adhuc per multos menſes perdurarunt.

Præterea diarrhœæ illo ipſo tempore etiam alibi locorum graſſatæ ſunt, & tamen eaſdem nullæ dyſenteriæ exceperunt, ut hinc dyſenteriam ex diarrhœa ortam fuiſſe, pro certo affirmare nequeam.

Interim, dum dyſenteria apud nos non ſubito & uno impetu, aut ex improviſo nata fuit,

fuit, in uno aut altero ſubjecto facile fieri potuiſſe haud negare velim, ut allata occaſione ſpecifica & nobis adhuc dum ignota, humores bilioſi, ad illud malum jam aliquo tempore ante tanquam præparati & diſpoſiti, in actum & ad ſummum putredinis & cauſticæ corruptionis gradum deducerentur; & ſic primum initium ad inſecutam luem ſævientem oriretur.

§. XLVIII.

Tandem itaque aliquis interrogaret, quæ & qualis ergo ſit illa *materia phyſica*, quæ ejusmodi effectus tragicos edit, & quæ *contagium dyſentericum* a nobis appellatur? illi communiter reſpondebitur: eſſe *fermentum* ſpecificum, ſubtiliſſimum, peregrinum, venenatum, acre, maxime corroſivum, non ſolum humores noſtros in diſſolutionem putredinoſam convertens, ſed & exhalationis ſpecie alios contactu mediato vel immediato inficiens, & ad æqualem corruptionem diſponens.

§. XLIX.

Negandum quidem non eſt, in genere *morbi* cujuscumque *contagioſi* Cauſam phyſicam eſſe *fermentum* aliquod *ſpecificum*, quod contactu alios afficiat, id enim omnes morborum horum hiſtoriæ ſatis evincunt. Sed difficul-

tas in eo consistit, cujusnam indolis specificæ sit illud acre fermentescens, quod efficax sit ad producendum morbum suæ speciei, imprimis cum in tam multorum tamque variorum affectuum contagiosorum diversitate quilibet morbus *acre* sui generis *specificum* habere debeat. Etenim non solum morbi *Epidemici acuti*, supra citati, tale fermentum contagiosum præ se ferunt, sed & morbi quidam *chronici*, quales sunt omnis generis *scabies*, *lues venerea*, *scorbutus*, *arthritis*, *phthisis* &c. istiusmodi quid ostendunt.

§. L.

Nulla quidem spes affulget, hanc rem a priori perspiciendi.

Est enim *inquinamentum* illud *venenosum* materia invisibilis & adeo subtilis, ut non solummodo omnia humanorum sensuum organa effugiat, sed & simul adeo speciali imo specifico charactere imbutum, & inter se invicem distinctum & diversum est, ut ejus natura a nullo Medicorum hucusque cognosci aut describi potuerit, & forte in perpetuum nos ceu incognitum & inexplicabile latebit.

Hinc Medicis non immerito τὸ *latens*, τὸ θεῖον appellatur, ultra quod progredi, aut clarius rationibus demonstrare, arti non datur.

§. LI.

§. LI.

Qui dicunt, fermentum illud ad certam *ſalis* vel *ſulphuris* ſpeciem referendum eſſe, nihil diſtinctius loquuntur, quam qui *merum alcalinum putridum* hic peccare autumant; cum hæc potius effecta, quam cauſæ morbi dicenda ſint.

Incognita iſta venena non aliter quam *a poſteriori*, & ex ipſo *effectu* & *eventu* rerum cognoſci, exindeque vera Eſſentia & natura ejusmodi miasmatis venenati dijudicari poteſt.

Quotiescunque enim unum venenum *effectu* cum altero convenire obſervamus, concludere licet, ſimilem etiam *Cauſam* adeſſe.

§. LII.

Hæc in fermentorum iſtorum venenatorum ratione inveſtiganda & deducenda nobis optima videtur eſſe *via*, quam ſi ſequamur, ac in noſtro caſu perſequamur, tunc demum illuc rem perducemus, ut, ſi non indubitatum quid, certe omnium vero ſimillimum ſtatuere queamus.

§. LIII.

Potiora autem morbi noſtri, ut ſupra indicavimus, ſymptomata fuerunt, *cardialgia* ſu-

bita & ſumma, conſtans *conatus vomendi*, *vomitus* actualis, *profluvium alvi* continuum, bilioſum, cruentum, purulentum, *dolores inteſtinorum* intenſiſſimi, eorum *corroſio ſine notabili febre*, huic inſequens *inflammatio*, *abraſio*, *corruptio*, *gangræna*, *ſphacelus*, quibus tandem accedebant *ſingultus*, *convulſiones* &c. & poſtremo tragædiam claudens ipſa *mors*.

§. LIV.

Hæc omnia ſi conjunctim ſumamus, ac ſimul ponderemus, quam ſubito, & intra quam paucos, ſæpius tres quatuorve dies, ea omnia evenerint, non vana nobis naſcitur ſuſpicio, tales homines *veneno* aliquo necatos eſſe. Omnes enim veneni effectus hic adſunt, quibus fit, ut corpus citiſſime funeſto modo mutetur, corrumpatur, &, ut ſic dicam, mortificetur.

Nam ſi nobis referretur, talia ſymptomata extra tempus graſſantis hujus luis in quopiam viſa eſſe, poſt aſſumtum cibum aut aliud quid, apud homines ſuſpectos, certe crederemus, illi propinatum eſſe venenum, eoque ipſum interiiſſe.

§. LV.

Hoc non tantummodo affirmabunt, qui tractarunt aut viderunt homines *veneno*, & imprimis *Arſenico* ſublatos; ſed & mihi no-

tus

tus fuit *vir quidam*, rure habitans, qui *graſſante dyſenteria* intra tres dies obiit, & in quo *omnia memorata ſymptomata* aderant; nullum Medici implorabatur auxilium, & prætexebatur, illum virum dyſenteria exſtinctum eſſe, ſub quo etiam prætextu, ſine ulteriore inquiſitione, ſepultus eſt, id quod ſane extra tempus graſſantis morbi dyſenterici minime factum fuiſſet. Cum vero inter iſtos conjuges non modo perpetua jurgia & odia interceſſerint, ſed & uxor maritum tanquam abjectiſſimum neglexerit, eoque jam mortuo nulla triſtitiæ ſigna ediderit, verum uti ante ejus obitum, ſic etiam poſt, cum aliis amatoribus verſata fuerit, non levis ſuſpicio nata eſt, hanc non naturalem, ſed violentam per venenum fuiſſe illatam mortem; dico, ſuſpicio nata fuit; rem affirmare nolumus, cum ambo venena, dyſentericum nempe & arſenicale, ſimilem inter ſe edant effectum, ut difficile ſit determinare, utrum horum hominem necaverit.

§. LVI.

In his itaque caſibus, nempe in dyſenteria & veneni hauſtu, pro *Cauſa* adeſſe debet, *acre* aliquod *cauſticum*, *corroſivum*, quod ventriculi & inteſtinorum tunicas compungit, & continua vellicatione rodit, arrodit, corrodit, abradit, exedit, exulcerat; & ſic dolo-

res

res intenſiſſimos, anxietates continuas, cardialgiam, nauſeam, vomitum, alvi profluvium continuum &c. inducit, corpusque ad ſubitam putrefactionem diſponit. Si vero venenum illud corroſivum putrefaciens ex ſua natura validum eſt, aut inteſtinorum & viſcerum abdominalium tunicis adeo tenaciter adhæret, ut avelli educique nequeat, quin potius mucum naturalem abradat, nervos vellicet, humoribus blandis qualitatem venenoſam conciliet &c. neceſſe eſt, ut inflammationes, gangrænæ, & mortificationes hinc inde in corpore oriantur, quas natura irrito ſane conatu ſæpe expellere nititur, unde tandem ſingultus, convulſiones, vomitus & alvi fluxus lethalis &c. inſequuntur.

§. LVII.

Si vero omnium venenorum effectus examinamus, nullum mihi notum eſt, ad quod modo dicti effectus & ſymptomata in corpore humano propius accedant, quam illud, quod *Arſenicum* appellamus.

Si enim hoc a quopiam aſſumtum eſt, omnia ad amuſſim ea eveniunt, quæ in dyſentericis deprehendimus; nimirum, *venenum* illud *arſenicale* certa quantitate hauſtum, vi ſua ſeptica & cauſtica inteſtina corrodens cardialgiam, anxietates, dolores, convulſiones, in-

inflammationes, ſphacelationes, vomitum & dyſenteriam lethalem ſine notabili febre inflammatoria excitat, & æque brevi tempore, iisdemque ſymptomatibus accedentibus, totum humanum corpus deſtruit, ac *venenum dyſentericum*, ita ut hoc ipſum cum nullo alio propius conveniat, aut comparari queat, quam cum veneno arſenicali.

§. LVIII.

Ab horum itaque eventuum & effectuum ſimilitudine & comparatione, qua nimirum ſatis evidenter demonſtravi, venenum dyſentericum omnium maxime convenire & optime comparari poſſe cum veneno arſenicali, non inepte cum Hermeticis me locuturum puto, ſi ſtatuam, hoc ipſum *acre venenoſum in noſtro morbo dyſenterico arſenicalis naturæ & indolis* fuiſſe.

§. LIX.

Objiceret mihi forſan aliquis, *dyſenteriam* noſtram exſtitiſſe *contagioſam*, cum contra ea, quæ ab arſenico infertur, non ſit contagioſa; atque adeo arſenicalis proſapiæ nomen ferre non poſſe.

Verum enim vero, hoc noſtræ theſi nil derogat; conſiderato, arſenicum non poſſe miaſma contagioſum exhalare, cum ſit ſubſtantiæ fixæ

fixæ mineralis, & extrinſecus ſolummodo propinetur:

Contra *venenum arſenicale dyſentericum* intra noſtra corpora generatur, atque adeo eſt naturæ animalis & volatilis, quod venenato ſuo vapore ſubtili per poros corporis noſtri penetrare, aliosque per venenoſam ſuam qualitatem eadem labe afficere poteſt.

§. LX.

Quod vero in animantibus corruptio quædam adeo vehemens excitari, aut *humores* eorum adeo *corroſivi* evadere queant, ut non ſolum veneni ſimilem vim ac qualitatem habeant, ſed etiam *contagioſi* ſint, notiſſimum eſt.

Conſideremus modo mala ab aſſumtis corruptis alimentis, ex. gr. *carne*, *piſcibus*, *ovis* &c. *putreſcentibus* genita, aut *ſeminis* intra corpus *corrupti* venenoſam qualitatem ac naturam, quæ omnia ſæviſſima ſymptomata in corpore excitant; imprimis vero *venenum animalium rabidorum* ex. gr. canum, felium, luporum &c. quod ex inſigni bilis ardore & putredine intra corpus animalis productum habetur, eique ſimul ineſt potentia, *morbum contagio communicandi* & producendi; ut taceam venena *ſcabioſa*, *venerea*, *ſcorbutica* &c. intra corpus humanum genita, & ſatis virulento-contagioſa.

§. LXI.

§. LXI.

Tandem ſi interrogatur, ubi ergo pars affecta & *ſedes* hujus *animalis arſenicalis veneni* quærenda ſit? ad id reſpondeo: in noſtro morbo dyſenterico bilem omnio pro ea habendam eſſe.

§. LXII.

Bilis enim vario modo, ex. gr. *ab ira*, a *ſummo aëris æſtu*, aliisque Cauſis excitantibus, efferveſcentibus, &c facile excandeſcere, putreſcere & ita mutari poteſt, ut *acerrimus* & admodum *corroſivus* ac *malignus* inde evadat humor, qui corpus intra breve tempus tanquam venenum deſtruit:

Ex his dein cauſis reliqui quoque humores corporis noſtri, imprimis pingues, ut ſanguis &c. valde fervent, inflammantur, corrumpuntur, ac variis impuris & corruptis particulis implentur.

Idque hoc citius fit, ubi jam aliqua ad corruptionem putredinoſam corporis diſpoſitio concurrit; tunc levi accedente Cauſa externa vel interna, vel utraque ſimul, malum ex minimo motu in actum deducitur, & ad ſummum violentiæ & malignitatis gradum exacerbatur.

§. LXIII.

Hoc non ſolummodo tot *morbi graviſſimi*

&

& *acutissimi a bile exorti* testantur, sed etiam hoc in specie evincit alius morbus, *dysenteriæ biliosæ* aliquo modo affinis, præterquam quod contagiosus non sit, qui *Cholera* vocatur, & in quo saburra biliosa ventriculi & intestinorum adeo caustica & corrosiva evadit, ut veneni septici instar non tantummodo vias, per quas transit, arrodat, corrodat, & excoriet, eoque ipso magnos *cruciatus*, *dolores*, *cardialgiam summam*, *vomitum*, *alvi fluxum*, aliaque lethalia & dysentericis maxime familiaria symptomata excitet, sed & per vomitum in nudum pavimentum effusa cum hoc effervescat.

§. LXIV.

Hæc itaque *bilis corruptio acris*, quæ instar *veneni* in dysentericis supra enumerata symptomata producit, initio morbi *in primis viis* sese manifestat, non vero diu hic in partibus solidis fluctuans manet, sed spicula sua heterogenea putrido-corrosiva mox etiam *humoribus* & ipsi *massæ sanguineæ* sensim immittit, eamque simul corrumpit, id quod inter alia maxime comprobant *tubercula*, *furunculi*, *pustulæ suppurantes*, *purpura rubra*, *maculæ petechiformes* & alia exanthemata cutanea, quæ in dysentericis quibusdam efflorescebant; A quibusdam enim venenis non solummodo partes affectæ gangrænescunt, sed & sanguis cito in putredinem vertitur.

§. LXV.

His itaque dictis, haud leviter me probasse arbitror, *venenum arsenicalis naturæ e bilis acrimonia & corruptione putredinosa in corpore nostro generari*, huncque humorem biliosum tanto corrosionis stimulo acui, ut non solum intestina ad assiduum alvi exonerandæ conatum urgeantur, sed etiam omnia reliqua symptomata insequantur, quorum supra in historia morbi mentionem fecimus.

§. LXVI.

Estque *hæc observatio* attentione maxime digna;

Hac enim inquisitione prudenter instituta, non solummodo abscondita inquinamenti dysenterici indoles & natura aliquantum *pathologice* illustratur, sed & methodus *therapeutica* & recta via indicatur, quam sequatur Medicus in praxi clinica & applicandis remediis antidotis, appropriatis. In *prognosi* quoque multo cautior erat, qui hujus veneni indolem noverat, utpote sibi conscius, illud venenum non adeo facile remediis domari, morbumque ab eo inductum nunquam vacare periculo.

§. LXVII.

Exitus etiam & *experientia* uberrime mon-

 stravit,

ſtravit, nec vanam nec inutilem fuiſſe hanc noſtram ſpeculationem. Ea enim duce indicabantur maxime ſalutaria medicamenta, aut quæ cane pejus & anque fugienda eſſent.

Sed qui rem quaſi per tranſennam inſpiciebant, cum ex natura hujus veneni non adeſſent gravia indicia febrilia, morbum leviorem judicabant, magnaque artis fiducia, ſed fruſtra, eum adgrediebantur.

§. LXVIII.

Cum vero omnia illa pluribus perſecutus ſim, ut quantum fieri poſſet, hujus *veneni dyſenterici Cauſa* & *natura* clare & diſtincte indicaretur, & tamen quibusdam eo nondum ſatisfactum fuerit, illos oro, ne mihi litem moveant, ſed in hoc mecum ſequantur Theologos, qui, ſi de *Myſteriis* quanta poſſunt perſpicuitate locuti ſunt, ſuaque dogmata compluribus dictis biblicis confirmarunt, in fine ſermonis fatentur, *ſemper aliquid eſſe, quod mortalibus nondum datum ſit, clare aut perſpicue cognoſcere.*

§. LXIX.

Tandem prætereunda non eſt eorum ſententia, qui dyſenteriam in *morbis congeſtoriis* habent, ſtatuentes, Cauſam ejus formalem eſſe

esse *principium movens*, humores copiose versus intestina dirigens, ad infringendam materiam fermentescentem, ejusque potentiam inflammatoriam præoccupandam, ac per intestina sequestrandam, ne in actum transeat.

§. LXX.

Jam quidem in nullo morbo nego synergiam principii vitalis, sed eam hoc potius admitto, quia mihi persuasum habeo, sine illius concursu nos in Medicina parum aut plane nihil effecturos esse.

Interea tamen hæ vires & conatus naturæ ad superandos morbos aut id, quod naturæ molestum est, rejiciendum, in nulla alia re consistunt, aut sese probant, quam in *motibus secretoriis* & *excretoriis præter statum naturalem auctis;* sed hi motus in casu assumti veneni, aut effectuum ex venenosa materia oriundorum, ad hos præoccupandos aut, tollendos non solummodo non sufficiunt, sed & per simplices tales Medicorum conceptus & intentiones vera *morbosarum Causarum*, earumque effectuum *cognitio physica* justo nimis negligitur, quæ tamen ante omnia perspicue cognosci deberet, si illa venena lethifera per directe & physice opposita auxilia, cum spe salutis, oppugnare velimus.

§. LXXI.

Præcipua *utilitas*, quam *ex illa hypotheſi* in noſtro caſu capere poſſumus, in eo conſiſtit, quod ea moneamur, talia ſubjecta non facile per *adſtringentia* & fluxum *ſiſtentia* eſſe tractanda, ne talis materia fermenteſcens venenoſa, *ipſa reluctante natura*, intra corpus retineatur;

Non vero *eſt in poteſtate naturæ*, ut fermentum lethiferum ipſum motibus ſuis qualibuscumque aut corrigat, aut ad illa emunctoria emittat, per quæ *efficaciter* ſecerni aut excerni poſſit.

Propinetur ex. gr. cuidam venenum quodcunque libuerit, uti *aqua fortis* aut ſimile, non tamen adeo magna copia, ut vires vitæ eam plane ſuperare nequeant; exhibeantur poſt aſſumtam aquam fortem humectantia, diluentia, evacuantia &c. quanta copia velis, natura ſecernat & excernat, quantum viribus valeat, parum aut nihil conducet, venenum potius cito in partes ſolidas penetrat, ibique lethalem exſerit effectum.

Hic *ſola corrigentia veneno phyſice oppoſita* levamen afferent, ſi illud adhuc prompte ſatis aſſequi poterunt; proinde, ſi homini ita affecto immediate poſt hauſtam aquam fortem antequam partes ſolidas multum læſerit, pro-

pina-

pinaretur *antidotum*, *alcalicum*, *ad punctum saturationis* usque, veneni vis corrosiva extemplo enervaretur, obtunderetur, exstingueretur, hocque modo ejus progressum præoccupando, æger optime servaretur.

Nihil hic me anxium habet principium vitale: omnia sua molimina ad exstinguendum aut eliminandum illud venenum nihil valebunt, omnem opem extrinsecus a Medico physico externo desiderat & expectat.

Idem videmus in veneno *venereo*, *scabioso*, *scorbutico* aliisque, ad quod secernendum & excernendum natura sola motibus suis nunquam sufficit, omnium minime vero illud corrigere potest, adeo quidem, ut isti veneno omnino succumbere cogatur, nisi illi externe potentissima & efficacissima auxilia ferantur per corrigentia physica specifica.

§. LXXII.

Ita etiam res in morbo *dysenterico* se habere mihi videtur: principium vitale peragit, quicquid potest, ad exterminandum hostem in intestinis hærentem, qui vitæ filum brevi abrupturus est, si in sua sede gangrænam excitet, aut in sanguinem transeat. Sed parum vel nihil potest; *antidota* externa physica exspectat: si hæc mihi nota sunt, principium vitale missum esse jubeo; hoc per se officio suo fun-

getur, si modo Medicus externus id semper ageret, ut huc spectantia medicamenta efficacia & appropriata scite applicaret.

A principio vitali sæpius exspectatur, quod ab eo proficisci non potest. Officium Medici interni & externi divisum est, quorum quilibet, prout decet, partes suas conferre debet; ubi vero alter eorum officio suo minus rite fungitur, rei eventus faustus vix esse poterit.

§. LXXIII.

Et hic *artis auxilium* quam maxime eminet;

Imprimis, cum etiam *venena* dentur, quorum effectus in corpore humano non ita in oculos incurrunt, nec adeo in corpus physicum materiale, quam potius *in principium movens immateriale immediato contactu & efficacia* agere, ejusque *motus vitales* directe inhibere, iisque officere videntur, veluti, ut uno hoc exemplo utar, de *opii veneno* notum est, quod animi motus ita simpliciter in corpore inhibeat, ut ne quidem ulla sensibilis mutatio vel corruptio physica animadverti queat, præter eam, quæ ex simplici defectu motus sanguinis circulatorii sequi necesse est.

In *veneno arsenicali* similiter aliquid residet, quod *motus naturæ potius sufflaminat*, quam ultra gradum naturalem multum auget, interim

rim tamen vim ſuam deleteriam atque mortificantem majori cum progreſſu peragit.

Idque omne merito ponderandum eſt, quando Medicus cauſæ alicujus morbi certis atque efficacibus remediis obviam ire, eamque vincere velit.

§. LXXIV.

Denique notandum eſt, quod valde erraverint Medici, qui morbum noſtrum *fluxus hepatici* nomine inſigniverunt.

Licet enim hic fluxus a quibuſdam etiam dyſenteria hepatica, bilioſa, audiat, tamen a vera dyſenteria hoc criterio ſe diſtinguit, quod vera & *exquiſita dyſenteria* morbis epidemicis annumeretur, & per ſe & ſua natura *contagioſa* ſit, adeo ut contagium inter ſigna pathognomonica veræ dyſenteriæ reputetur, ac alvi fluxus non inficiens pro vera dyſenteria haberi nequeat.

Fluxus contra *hepaticus* non eſt contagioſus, neque epidemicus, neque ad dyſentericam malignitatem accedit, nihilque de inteſtinis abraſum ejicit, itaque in pluribus ſymptomatibus a morbo dyſenterico diverſiſſimus eſt.

C A P. III.

Continens Curam Dysenteriæ Biliofo-contagiosæ.

§. I.

PErlustrato dysenteriæ nostræ *nexu Causali*, opus nunc est, ut ad *Curam* nos accingamus. Si vero practicorum libros & Systemata evolvimus, tam varias & sæpius contrarias ac sibi e directo adversantes in morbis dysentericis curandi methodos, tantamque medicamentorum farraginem offendimus, ut quem sequi debeamus ducem, vix videamus. Idem hic nobis accidit, quod in pluribus gravioribus morbis. Quisque consilium novit, quisque suas merces laudat, creditque se fallere nesciam methodum ac remedia ad sanandum hunc morbum invenisse:

§. II.

Ita ex. gr. alter vomitoria, purgantia, venæsectiones suadet, alter quam maxime damnat, hic clysteres præcipit, alter relegat; hic adstringentia, bezoardica & sudorifera commendat, alter rejicit; hic opiatis summas & singulares virtutes tribuit, alter nihil aut parum illis confidit; alius nil nisi specifica cre-

pat,

pat, alius omnem omnibus ſpecificis virtutem negat; alius ex. gr. aquam frigidam mortis, alius vitæ cauſam declarat; & ſi quæ aliæ ſcriptorum ſunt ſententiæ ſibi contrariæ, quæ tamen omnes veræ eſſe, & ſuum locum habere poſſent, dummodo verus cujuslibet morbi genius ejusque Cauſa prius certo exploretur.

§. III.

Sunt enim revera dyſenteriæ, quibus illa ipſa medicamenta, quæ in eodem affectu, aut qui ſaltem idem eſſe videbatur, ſaluti fuerunt, alio tempore adeo repugnant, ut potius contrarium effectum ſortiantur; ad quam cautelam a Medicis, quantum prudentiæ humanæ datur, utique attendendum eſt.

§. IV.

Sicuti vero dyſenteriæ non omnes eædem, ſed ſpecie admodum inter ſe variant; ita illarum *methodum* & *praxin generalem* non habemus, nec fere ullum medicamentum antidyſentericum dictum, in omni hujus morbi ſpecie ſemper & in quolibet corpore prodeſt. Medicus ideo ſtatim ſtupet, ut primum ægrum hujus alteriuſve ſpeciei tractandum nanciſcitur. Nam ſane maturum requiritur judicium, ubi vera differentia conſtituenda, atque indican-

dum est, an quidem unus idemque sit morbus, qui vulgo eodem nomine insigniri solet, aut quænam species dysenteriæ sese nobis offerat, & quousque in omnibus suis circumstantiis cum similibus nobis cognitis morbis conveniat, ne ne?

§. V.

Hoc vero si negligitur, ut eam, quam tractes *speciem*, non satis *distincte* determinare, neque dignoscere noveris, utrum iisdem in circumstantiis versere, in quibus methodum & vestigia alicujus scriptoris premis, sed assiduo tantum evolves, quid in libris pro excellentibus remediis ad dysenteriam consignatum reperitur, eademque patientibus tuis, qui forsan plane alia dysenteriæ specie laborant, cœco ductu applicare velis, misere te deceptum experiere, ac exitus non nisi casu exspectationi respondebit; ita ut proverbium verum evadat: *curantur ægri in libris, moriuntur in lectis.*

§. VI.

Est vero in ipsis scriptoribus non levis hic *error*, quod ipsi sæpe non satis discriminis in morborum suorum specie ponant, eamque non ita clare & accurate describant, ut legentibus appareat, in quo una species cum altera conveniat, aut in quo discrepet; verum suæ methodo

thodo & applicatis remediis nimis magna encomia addant, & quicquid in una dysenteria certoque tempore salutare sunt experti, idem sine delectu in omnibus dysenteriis omnique tempore commendent &c. At, quia nec ipsi cum ratione demonstrant, quare ab hoc vel illo remedio bonus effectus sit sperandus, tunc si ipse fontem mali non satis penetraveris; labor iste parum emolumenti afferet, & incommoda res est, ejusmodi scriptoris laudatam viam sequi.

§. VII.

Non vero tam *copia Medicamentorum* destituimur, quam potius vera morborum & remediorum cognitione physica; in hac utplurimum a vero disceditur. Si quis vero genium morbi & remedii physicum non intime perspectum tenet, impossibile est, ut consilium aut medicamenta indoli affectus rite accommodentur, indeque fit, ut si medicamenta applicata illum successum non sortiantur, quem libri promittunt, scriptores sibi invicem fiant contrarii, & id omni opprobrio dignum pronuntient, quod alii laudibus in cœlum ferunt.

§. VIII.

Imprimis vero quilibet *recens* natus morbus *Epidemicus*, vel alius *Contagiosus*, malignus, novam

novam animi attentionem & indagationem expoſcit, ex quibus videlicet cauſis extraordinariis & ſpecialioribus iſte morbus originem trahat? cujus indolis ſpecificæ ſe nobis monſtret? quales effectus noxios producat? qualem exitum habuerit? quid ſalutare, quid perniciofum fuerit? &c. in quibus omnibus maxime circumſpectus & cautus debet eſſe Medicus, quia non obſtante omni prudentia humana *primus æger prima plerumque ſolet eſſe victima*, ex qua Medicus quaſi diſcit, qualis morbi nova ſpecies tractetur.

Nec aliter fieri poteſt, omnesque viri ingenui fateri cogentur, nos a priori prævidere non poſſe, cujus indolis morbi nobis in præſenti vel in futurum ſint ſuperventuri. Et quanquam ſic primi, fato ſic volente, præ reliquis ſint infeliciſſimi, tamen eo ipſo feliciores ſunt ſequentes, dummodo Medicus morbi genium ac cauſam diligenter exploret, methodumque ſuam medendi ad hanc normam dirigat, id quod primum ac tutiſſimum eſt ſi vero id negligatur, atque antiquum ſemper obtineamus, eadem calamitas prioribus poſteros æquat.

§. IX.

Cum itaque *Praxeos fundamentum* ſit genuina morbificæ Cauſæ cognitio, animus Medici in id intentus ſit, ut illi rationi conve-

veniens methodus applicetur. Hæc enim caufarum cognitio nos veras indicationes & rationes curandi docet, ut certo fciamus, quomodo quibusve remediis morbus pro fpeciali fua indole oppugnari debeat.

§. X.

Eſt enim Medicina practica eo provecta, ut cum quadam evidentia & certitudine, fi Caufas læfionum & fymptomatum bene noverimus, ægrum curare poffimus.

Felix qui potuit rerum cognofcere Caufas;
Medici vero dubii Caufarum, dubii etiam funt remediorum.

§. XI.

Et cum in noftro cafu *bilis* præ reliquis humoribus affecta fit, ac fermento aliquo acri morbofo inquinata, quod ei efficaciam impertiat, inteftina venenorum more rodendi & ftimulandi; facile inde patet, primam & *primariam indicationem curativam* effe, ut faburra illa *contagiofa dyfenterica*, biliofa, acris, irritans, ftimulans, in ventriculo & inteftinis ftabulans, ante omnia & quantocyus e corpore ἄνω vel *κάτω ejiciatur*, & hoc pacto natura ab illa moleftia liberetur.

Omnes enim dyfenteriæ in fuo principio iftas

iſtas purgationes optime ferunt, quatenus nimirum acre peccans auferendo noxios ejus effectus inhibent.

§. XII.

Diſceptatur quidem inter Medicos, *per ſuperiorane* potius, an vero *per inferiora* evacuatio inſtituenda ſit? & quænam optima ſit via? ſed in eo vix regula generalis obtinet, ideoque pro ratione morbi, temporis & ſubjectorum prudentiæ medentis illud omnino relinquendum erit.

§. XIII.

Præterea quod *emetica* ipſa ſpectat, ſi illa in morbo indicantur, in diverſum iterum abeunt Medici, *quæ nam ſint eligenda?*

Sunt qui ſtatuunt, nihil intereſſe, quænam illa ſint, omniaque emetica pari cum ſucceſſu adhibenda ſuadent; dicunt enim illa eatenus ſolummodo proficere, quatenus humorem peccantem excutiant, ſicque cauſam mali tollant.

Si id æqualiter facerent, nullus diſſentirem, arbitror autem ſemper notabilem inter iſta remedia differentiam intercedere, & lenia vehementioribus utique eſſe anteferenda.

Quæ enim hunc in finem commendantur

anti-

antimoniata, qualia ſunt *crocus metallorum*, *vitrum antimonii*, *tartarus emeticus*, *ſulphur antimonii*, hæc de virulenta ſane, cauſtica, imo ut quidam non inferioris ſubſellii Chemici volunt, *arſenicali* proſapia aliquid habere exiſtimantur; hinc cautiſſime & ſumma cum circumſpectione, nec niſi deficientibus melioribus, neceſſitatis lege urgente, in uſum vocanda ſuaderem, tam ob cardialgias maximas, quas concitant, quam ob corroſiones & majorem inteſtinorum læſionem ab iis timendam.

§. XIV.

Nonnulli radicem illam e Braſilia allatam, *Ipecacuanham* dictam, tanquam primarium & ſpecificum contra dyſenterias emeticum commendant, quia cum in *India Orientali*, tum in *Occidentali*, in omnibus dyſenteriis & diarrhœis magno cum ſucceſſu adhibetur, unde etiam nomen *radicis antidyſentericæ* κατ᾽ ἐξοχὴν accepit, ac in noſtra Mundi parte primum in Gallia admodum celebrari cœpit.

Sunt tamen, qui eidem virtutem illam ſpecificam negant, dicentes, ipſam radicem non agere ut *ſpecificum*, ſed ut *expellens violentum*, quatenus vitioſam bilioſæ cruditatis copiam ex primis viis tollit.

Imo ſunt, qui obſervationes afferunt, ex quibus liquet, ejus opem non modo nullam fuiſſe,

fuisse, sed etiam adhibitam excitasse majorem fluxum dysentericum, eumque exacerbasse. Hinc ab ejus usu potius abstinendum suadent, nisi forte dysenteria a mala diæta ex. gr. esu fructuum horæcrum, aut potulentorum fermentescentium ingurgitatione originem trahat: quo tamen in casu etiam alia vomitoria locum habere possent.

§. XV.

Verum enim vero, non peccat radix in sua virtute, sed peccatur potius in ejus *applicatione*, dum nec verus morbi genius semper cognocitur, nec justum tempus, quo cum successu aut quo cum damno in usum vocetur.

In his si *errore* ducimur, nec dysenterias distinguimus, nullum medicamentum, ne optimum quidem, proficiet.

Ideoque errore non vacant, & qui radicem in omnibus dysenteriis præscribunt, &, qui eam ubique plane rejiciunt.

§. XVI.

Conducit autem *hæc radix* in omnibus casibus, ubi Causa morbosa adhuc in primis viis hæret mobilis, &, quod notandum, partes solidas nondum affecit.

Quando vero acre dysentericum in intesti-

na

na converſum partes ſolidas jamjam corroſit, aut humoribus intimius ſeſe inſinuavit, id quod ex anxietatibus præcordiorum continuis & vomendi conatibus inanibus facile cognoſcitur, tunc dubius utique aut plane irritus eſt omnis per hanc radicem excitatus vomendi conatus, nec per emeticum qualecunque quidquam boni aut ſalutaris effectus ſperandum erit; nam materia illa peccans tunc hac via e corpore eliminari non amplius poteſt, partium potius læſio & inflammatio major inducitur, quam ſphacelus & ipſa mors inſequi debent.

§. XVII.

Et quanquam negare nolim, hanc radicem ſolummodo *generali facultate emetica* agere; tamen hæ ipſæ ejus virtutes adeo parvi faciendæ non ſunt, ut nobis perinde eſſe debeat, utrum ea nobis deſit nec ne? quod minus accurate judicatum eſſet.

Nam præter effectum ſuum emeticum ſimul adeo *peculiare* & *ſpecificum quid* operatur, ut alia vomitoria eam non facile æquient, nec aliud, quod ejus in locum eodem cum effectu ſuccedat, excogitari poſſit.

Quamdiu ergo nobis adſunt meliora, quare iis repudiatis viliora amplecteremur?

§. XVIII.

Certe non *aliud medicamentum emeticum* nobis innotuit, cujus utilitas ſe latius pandat.

Namque hæc radix non ſolum materiam morbificam, licet tenuiſſimam avellit, eamque per ſuperiora, rarius per inferiora, commode & laudabiliter, nulla cum noxa, educit, ſed & poſt vomitionem aut purgationem *adſtringendo robur* inteſtinis conciliat, eorumque tonum relaxatum reſtituit, quod ab aliis emeticis non fieri, imo inteſtina magis relaxari & debilitari, longa obſervatione jam innotuit.

§. XIX.

Sunt, qui præter cognitas has virtutes huic radici *facultatem abſtergendi*, *meatus reſerandi*, & *infarctus reſolvendi* adſcribunt; ſunt, qui inſuper *virtutem alexipharmacam* in ea agnoſcunt, quæ omni veneno & malignitati inſigniter reſiſtat: Hoc autem in quantum veritati conſentaneum ſit, ulteriori experientiæ relinquendum eſt.

§. XX.

Utut autem res ſeſe habeat, licet huic radici infallibilem efficaciam tribuere nequeamus in perſananda dyſenteria in genere, tamen il-

la

la *admodum conveniens remedium* eſt, ſuo tempore dandum, & non modo ubique, ubi vomitorio uti convenit, commode, tuto, & ſine ullo damno aut læſione inde metuenda, adhiberi poteſt, cum ſecurius agat, quam omnia alia nobis nota;

Sed etiam eadem Ipecacuanha in noſtra dyſenteria *mirabiles effectus* edidit, uti omnes fatentur, qui ea uſi ſunt, nec unquam contrarium aut nocivum effectum ex ea deprehendi:

Nam quanquam initio multi mirarentur, quod ego prima vice, quantum novi, hoc emeticum in noſtro morbo in auxilium vocarem, tamen omnes facile conſentientes habui, poſtquam viderant, ægros, noſtro conſilio utentes, ex illius radicis uſu optime ſeſe habere.

§. XXI.

Quod *uſum* hujus medicamenti attinet, controverſia adhuc inter artis Magiſtros viget;

Quidam *pulverem* ejus *ſimplicem* porrigunt:

Alii, ſcrupulo ducti, *infuſum* ejus cum *aqua* communi vel *vino albo* præparatum tutius meliusque exiſtimant:

Sed *infuſo* ego nunquam uſus ſum, quia tunc radix dupla quantitate ſumenda erat, & præterea doſis in infuſo pro quovis ægro non ita accurate definiri, aut in tanta ægro-

torum multitudine pro quovis ſeparatim decoctum fieri poterat. Si vero *decoctum* ideo præſtantius eſſet, uti fert aliorum opinio, quia minus efficax ſit ad vomitum excitandum, aut purgandum, ſed *magis adſtringens*, ipſum illud decoctum hoc minus adhibuiſſem, quo adſtringentia minus ferebat morbus noſter.

Itaque ſemper & ubique *pulverem* radicis *in ſubſtantia* ſimpliciter & abſque ullo additamento præſcripſi, hæc enim haud bene fert. Adultis ad ſummum propinabam a *drachma ſemis* ad *ſcripulos duos*, parvulis ſolummodo *aliquot grana* pro ratione ætatis.

§. XXII.

En jam etiam *methodum* & *cautelas*, quibus in illa adhibenda uſus ſum:

Curative eam exhiberi curavi ægris omnibus, nullo diſcrimine ſexus aut ætatis, ipſis etiam delicatulis, debilibus, imo gravidis, lactantibus & lactentibus, ſi modo ſubjectorum conditio ita comparata eſſet, ut cum ſpe ſucceſſus applicari, aut utilitatem afferre potuerit:

Sumere præcepi ſtatim in ipſo morbi principio, cum adhuc vires conſtabant, viſcera firma erant, & mali fomes adhuc in ventriculo hærere videbatur, quam primum vidi adeſſe conatus vomendi, aut alvi inſuetum flu-

xum,

xum, aut ubi propter cardialgiam, borborygmos &c. *ſuſpicio ſecuturæ dyſenteriæ* aderat:

Nam in eo ſumma ſalutis verſabatur, ſi *tempeſtive* ſatis exhibebatur, ne experimentum, ſecundum *Hippocratem*, eſſet periculoſum.

§. XXIII.

Uſus radicis tempeſtivus ſemper erat *ſalutaris*, eo enim aut morbus una vice plane tollebatur, aut ſaltem valde imminuebatur, ut dein facili modo ſuperari potuerit.

§. XXIV.

Etiam *iteratus* hujus *radicis uſus* ſalutaris exſtitit, nec unquam male ceſſit.

Quando enim una doſis omnem mali colluviem auferre nequibat, idem remedium aliquoties revocandum erat in uſum, ut optatur obtineretur effectus.

Itaque ſi ad primam doſin *cardialgia, nauſea* & *alvi fluxus* nondum ceſſabant, eandem uno die vel biduo poſt denuo exhibui, idque poſt aliquot dies vel *tertia vice*, urgente neceſſitate, repetii:

§. XXV.

Non vero ſolummodo in principio, ſed

etiam in *ſtatu*, imo *quovis morbi tempore*, optimo cum ſucceſſu adhibebatur, ſi modo aliquid de fomite in ventriculo reſtabat, ac nullum contrarium indicans ſignum ex. gr. inflammatio aut ſuppuratio inteſtinorum, virium defectus, &c. aderat.

§. XXVI.

Boni eventus ſignum erat, ſi ægri *bilem flavam* aut *viridem* vomitu, vel etiam per alvum ejiciebant, & alvi fluxus minuebatur: inteſtina enim tunc nondum infecta eſſe, hoc indicabatur, & æger intra paucos dies a fluxu liberatus convaleſcebat.

§. XXVII.

Ubi vero *poſt ejus uſum alvi fluxus* non ſolummodo non imminuebatur, ſed potius *augebatur*, & vires deficiebant, hoc pro malo indicio ſemper habendum erat; indicabat enim putreſcentiam & colliquationem humorum jam ſuperaviſſe ægrotum, & inteſtina infecta ſemper magis relaxari, quam corroborationem aut adſtrictionem admittere, & tunc eventus plerumque ſolebat eſſe lethalis.

§. XXVIII.

Nec hærebam in *dyſenteria*, quam *ſanguineam*

neam fuisse dixeris, æque ac *in biliosa*, idem adhibere remedium; sanguinis enim excretionem pari effectu diminuebat, ac biliosum excrementorum fluxum, afferebatque plurimorum symptomatum remissionem; cujus effectus rationem ex præcedentibus facile colligere licet.

§. XXIX.

Præmissa itaque radice Ipecacuanha, si alvi fluxus pergebat, porro *ad bilem per alvum evacuantia* & simul *corrigentia* descendi.

Huic duplici scopo optime nobis satisfecit *Rhabarbarum*, ab aliis *anima hepatis* dictum. Hinc statim post Ipecacuanhæ usum & sæpe urgente necessitate, postquam duodecim tantum horæ inter prioris usum intercesserunt, hoc remedium adhibui.

§. XXX.

Tamen hic una monendus est Lector, me non in omnibus ægris curam incepisse ab usu *Ipecacuanhæ*; sed etiam in nonnullis, ubi emeticum hoc supervacaneum duxi, aut ubi morbus jam eo invaluerat, ut cum spe effectus boni exhiberi non potuisset, *initium* fecisse a *Rhabarbaro;* quæ applicatio diversa, pro ratione subjectorum, omnino a judicio Medici pendet.

§. XXXI.

Iterum vero hic inter ſe diſſident Medici, num in *Rhabarbaro* lateat *virtus* aliqua *ſpecifica contra dyſenteriam* nec ne?

Sunt, qui de hac radice eadem ſentiunt, quæ de *Ipecacuanha* ſupra monuimus, nimirum, nullam illi adſcribunt facultatem ſpecificam, ideo tantummodo præſtare eam reliquis purgantibus dicunt, quatenus *ſimul adſtringit.*

Verum enim vero, uti certum eſt, in emeticis nullum nobis ſuppetere, quod tam commode & tuto operetur, & quod, peracta operatione partes ſimul iterum corroboret, quam *Ipecacuanham*;

Ita etiam de *purgantibus* verum, nullum nobis datum eſſe, quod utraque hac facultate, purgante pariter & corroborante, vel ſi mavis, adſtringente, præditum ſit, quam hanc ipſam radicem orientalem *Rhabarbari*, ut hoc remedium etiam hoc ſolo nomine omnino ſelectiſſimum omnium in dyſenteria conſtituat purgans ſeu evacuans, nec præſtantius ac tutius in rerum natura ſit.

§. XXXII.

Sed ego plura addo, atque affirmo, *Rheo* ineſſe omnino aliquam *virtutem ſpecificam*, non quidem, ut alii volunt, in genere, in ſanandis omni-

omnibus dyſenteriis & diarrhœis, cum vel ſine ſanguine, ſed in ſpecie in *diarrhœis* & *dyſenteriis aliisque affectibus bilioſis*, in quibus ſuas vires efficaciter exſerit.

In *dyſenteriis caſtrenſibus*, quarum etiam Cauſa bilis vitiata habetur, illius ſingularem utilitatem Medici jam pridem agnoverunt, & illud omnibus aliis laxantibus antetulerunt:

In *noſtra dyſenteria* tam ſingulares plane effectus ejus fuerunt, ut ſine *Rheo* conatus noſtri admodum manci fuiſſent, vel ſaltem eodem omnino *carere non potuiſſemus*.

§. XXXIII.

Nam quoniam non omnes ægri in tempore conſilium petebant, ut Ipecacuanha ſecure & cum ſucceſſu potuiſſet adhiberi, ſed ſæpius tunc demum Medicum arceſſebant, cum malum jam exacerbatum eſſet, & interdum ad ſummum malignitatis gradum perveniſſet, nullo alio remedio *purgante*, quam *ſolo Rheo* uti licebat, idque quocunque morbi tempore, tam in ſtatu, & in declinatione, quam ſub ejus initium, pari cum fiducia, præſertim in ſubjectis ſenſibilioribus, gravidis, infantibus, &c. ut & in ſemicorruptis, in flaccidis &c.

Quo ſolo, quod illi inſit facultas ſpecifica, abunde oſtenditur.

§. XXXIV.

Eſt vero ejus virtus, non ſolummodo ſaburram bilioſam involvere, abſtergere & leniter eliminare, ſed & ſimul ejus acrimoniam potenter infringere, corrigere, ac obtundere. Præterea Medici *Rheo* quoque *vim anodynam* & *ſedativam* attribuunt, quam etiam ſenſibiliter præſtat, & ſimul inteſtina roborat; quæ omnia in quocunque alio ſimplici purgante fruſtra quæras, ut hinc *ſpecifici* nomen optime tueatur.

§. XXXV.

Hoc autem modo exhibebatur *Rheum*.

Quidam hanc radicem *curative* adhibebant ſtatim incipiente morbo, & quidem in forma *pulveris*, vel *ſolam*, vel *admixto nitro*.

Alii priorem, alii poſteriorem formulam reliquis præferebant. Illi, ut etiam *ratione ponderis* alvum citius compeſceret; Hi, ut materiam bilioſam ſimul corrigeret.

Sed ego *pulvere* rarius, & non niſi certis circumſtantiis, ubi nimirum malum adhuc dubium, aut in ſuo principio, aut minus periculoſum eſſet, uſus ſum, illumque ut plurimum ſine ullo additamento ſufficere juſſi.

§. XXXVI.

Ejus autem loco in usum adhibui *animam* seu *Tincturam Rhei*, secundum descriptionem Rolfinci, ex *Rhei* uncia semis, *salis Tartari* drachma una, & *aqua Cichorei*, vel alia, si placet, aqua destillata, ex. gr. menthæ &c. unciis quinque vel sex paratam.

Non vero in adultis guttatim, ut quidam præcipiunt, hauriendam hanc Tincturam dedi, sed *dimidium*, aut *cochleare integrum* singulis quatuor aut sex horis, prout circumstantiarum aut subjectorum conditio postulabat.

Et hoc non vulgare levamen ægris attulit.

§. XXXVII.

Nam cum in nostra lue magna copia corruptæ bilis adesset, paucæ guttæ nil proficere valebant. Vehementiæ mali *sufficiens quantitas* medicamenti opponenda erat.

Sub hac vero formula Rheum non solummodo tanta quantitate commode propinari potuit, quanta pro superando malo exposcebatur, id quod alia methodo vix fieri licebat.

Sed & hæc formula convenientissima est illis, qui facile nauseant medicamenta, illaque difficultas recipiendi ægris multum minuitur.

Hoc

Hoc pacto *multas mensuras* hujus *Tinctu-ræ* felicissimo cum successu absumsimus.

§. XXXVIII.

Jam forte aliquis cogitaret, si statim ab initio mali *Tinctura Rhei* cochleatim, & quidem terve quaterve de die; propinetur, & *tanta quantitate* per aliquot dies in uno subjecto usurpetur, fluxum augendum & ægros debilitandos fuisse.

Sed plane contrarium accidit, *fluxus* potius sub *Tincturæ usu sensim imminutus* est, *dolores sedati* & ægri commode sanati sunt; si vero non ubique speratum & infallibilem sanitatis effectum habuit, id quod in statu ægri jam desperato impossibile est, sane nunquam malum exhibuit;

Propemodum omnes, quibus illa ex effectu & fama innotuit, eam domi paratam habere cupiebant, ut auxilium & solatium præsens.

§. XXXIX.

Fuerunt tamen nonnulli, qui scrupulum contra ejus usum movebant, quod cum *Sale Tartari* præparata erat; idque non sine aliqua ratione, cum & ego ipse *Salium* usum in hoc affectu damnarim, ac imprimis *alcalia* hic noxia videantur.

Sed

Sed ſimul & una omnibus meis ægris *acidorum* liberalem uſum, contra aliorum ſententiam, quam maxime injunxi, prout inferius liquebit, & ſic noxæ illius metus nullus vel non adeo magnus erat; ita ut qui initio contra loquebantur, per experientiam contrariam de bono illius effectu convincerentur, & poſtea eandem ipſi adhiberent.

§. XL.

Poterat tamen & Sal Tartari omitti; *infuſum Rhei ſimplex aquoſum*, nullo addito Sale, parem fere edebat effectum, & ſi quis erat, qui hæſitabat in uſu illius Tincturæ, illi licebat uti hoc infuſo, & ſic omni ſolicitudini & objectionibus anſa auferebatur;

Interea tamen hæc infuſio ſimplex *non omnes ex Rheo vires* adeo potenter extrahit, nec uſui domeſtico adeo apta, quin corruptioni promptius obnoxia, & ob hanc ſolam rationem Tincturæ poſtponenda erat.

Sal etiam *Tartari vires Rhei purgatrices* aliquo modo infringendo, Tinctura corrigendi ſcopo ſecurius & majori copia, quam infuſum, propinari poterat.

§. XLI.

Poſtquam, quantum fieri potuit, indicationi-

tionibus therapeuticis, quæ evacuationem ſpectant, proſpectum, & ſupra dictæ radices, Americana & Aſiatica, ſeu *Ipecacuanhæ* & *Rhabarbari*, vel una, vel altera, vel utraque, prout neceſſitas exigebat, præmiſſæ erant, nec his malum cedere volebat, inſuper ea remedia a me in auxilium vocata ſunt, quæ *acrimoniam bilioſam* ulterius *infringerent*, *corrigerent*, & ſimul *læſionem* ab illa ſaburra inductam, *tonumque inteſtinorum* debilitatum reſtituerent.

§. XLII.

In his primum erat, quo utebar, antidyſentericum aliquod novum, nimirum *cortex* quidam exoticus, pariter ex America allatus, hactenus parum notus, & antea hic loci a nemine adhibitus.

Illum vero *Amſtelodami* cognitum, & a quibusdam Medicis jam cum ſucceſſu adhibitum fuiſſe, poſtea per literas certior factus ſum.

Nomen eſt *Simaruba*, ejusque prima mentio facta eſt in *Hiſtoria & Commentariis Academiæ Regiæ Scientiarum Pariſienſis* Anni 1729. & poſtea in *Commercio Litterario Norimbergenſi* Anni 1731. 1732. & 1733. ubi variis experimentis firmata tanquam utilis in Dyſenteria valde commendatur in forma decocti. Cumque allegati libri non in omnium manibus ſint, ſupervacaneum haud fore credi-

di, ſi prius ex iis huc transferrem, quod de illo cortice prædicatur, quantum ad uſum practicum ſpectat;

Dein ſubjungam, quantum ille ſe nobis experientia probarit.

§. XLIII.

Habet autem *Commercium Litterar. Anni* 1732. *pag.* 201. *& ſeqq.* hanc ſummam e diſſertatione quadam deſcriptam, prout illa *Hiſtoriæ & Commentariis Academiæ Regiæ Scientiarum Pariſienſis Anni* 1729. inſerta legitur, & cujus hic erat titulus: *Diſquiſitio* de *ſpecifico* quodam *contra Dyſenteriam*, nomine *Maceris* a veteribus indicato, cui forſan *Cortex* cujusdam arboris Cayennæ, *Simaruba* dictus, comparari & ſubſtitui poteſt, Auctore *M. de Juſſieu :*

„ Graſſantibus Anno 1718. fluxibus dy-
„ ſentericis, omnem vel probatiſſimarum alias
„ medicinarum efficaciam reſpuentibus, tan-
„ quam *ultimum remedium*, quo mali leva-
„ men tentaret Autor Cel. hunc corticem in
„ auxilium vocavit, atque intellexit, nullum
„ omnium adhibitorum tam prompte, quam
„ hoc ipſum remedium ſucceſſiſſe.

„ Atque hæc una ejus perſpecta virtus Cl.
„ Autorem inſtigavit, ut & alterius, qua con-
„ tra *fluxus ſanguinis*, *feminis* adeo familiares,

„ pol-

„ pollere dicebatur, virtutis tentamina ſume„ ret, quum præſertim eandem in utroque „ morbo cauſam ſubeſſe deprehenderet; ſed „ neque hic fefellerat eventus.

„ Porro de hoc cortice refert, quod ad il„ lum *tiliæ* quoad externa & interna, quam „ proxime accedat, eandemque habeat fila„ mentoſam qualitatem, quæ ductilem ipſum „ & difficilem fractu reddit; quod idem man„ ducatus guſtum largiatur ſubamarum, ad„ modum tolerabilem, quem cum aqua, cui „ incoctus eſt, communicat. Deinde animad„ verſum a ſe docet, aquam, hoc cortice in„ jecto ebullientem, albam evadere, muco„ ſam, velut lac; eandem inſignius in vaſe, „ quo continetur, aſcendere, quam decoctio„ nes ſimplicium ordinarias; ab igne autem „ remotam, colorem nanciſci rubicundum, „ qualis eſt cereviſiæ ſecundariæ.

„ Porro conſtanti per quindecim annos ex„ perientia edoctus declarat, *corticis hujus* „ *drachmas duas, in aquæ heminis tribus ad* „ *reſiduum quadrantis* decoctas, tribus ſuffi„ cere cyathis, quæ ordinaria eſt hujus reme„ dii doſis. Lubentius autem ſe propinare „ monet *ſimplex* hoc *decoctum*, quam pulve„ rem corticis & ligni ejus, quum melioris „ illud ſibi ſemper inventum ſit effectus, ne„ que hauſtu ingratum.

„ Si qui tamen maluerint *Simarubam pul-*

„ *veri*

„ *verisatam*, illi corticem hunc aut lignum, „ eum fere in modum, quo Nicotiam radere, ac ad *duodecim* aut *viginti grana*, pilularum forma, aut in juſculo quodam aſſumere poterunt, quæ utendi ratio dubio procul illi Medicorum Indorum, pulverem hunc in puſillo lactis acidi præſcribentium, cujus *Acoſta* meminit, præferri debet.

„ Tandem *Simarubæ virtutes* declaraturus, „ perpetuum & conſtantem ejus fuiſſe aſſeverat effectum in *dyſenteriis pertinacibus*, „ & *glutinoſis*, *fluxibus bilioſis* & *ſanguinolentis*, qui fere omnes, tertio aut ſexto cyatho hauſto, gradum ſtiterunt, ſine ullo dolore, aut evacuatione ſurſum deorſumve inſecuta: „ *Urina* unice majori copia redditur, magisque colorata, atque in nonnullis ſubjectis abundantes ſuperveniunt *ſudores*.

„ Qui hoc *Simarubæ* decoctum aſſumſere, „ ad unum fere omnes retuliſſe ſcribit, ipſos ex cyathi ſecundi hauſtu *motum quendam obtuſum* internum per totum corpus ſenſiſſe: id quod appellabant *certamen cum morbo*, haud abſimile illi, quem Quinquina edit, ſiquidem opportune data ſubito reprimit inſultus febriles.

„ Et quanquam viderit Cl. Autor horum „ ægrotorum nonnullos, qui maxime extenuati ac nauſeantes ſecunda demum ab uſu

„ remedii nocte ſerenitatem receperint;
„ Inventos tamen etiam eſſe fatetur, qui
„ aut ex diætæ erroribus, aut morbi reliquiis
„ aliquot diebus poſt *reciderunt*, a quibus ni-
„ hilo minus, repetito hujus potionis per tres
„ continuos dies uſu, malum tandem profli-
„ gatum eſt.
„ Hiſce cautelam de Simarubæ tempeſtiva
„ adhibitione ſubnectit, qua *periculoſum*, cer-
„ te *inutilem ejus uſum* declarat, ubi in fluxi-
„ bus ſtomachicis, ſanguineis & dyſentericis,
„ qui *primarum ante viarum evacuationem*
„ poſtulant, quam *viſcera confirmare* liceat,
„ idem commendetur.
„ Unde prudentiæ eſſe concludit, *ante Si-*
„ *marubæ uſum ad remedia generalia recurre-*
„ *re*, imo & doſin ejus ſtatui morbi accom-
„ modare.
„ Atque ſic denique ad *ipſam naturam &*
„ *indolem Simarubæ* explanandam progreſſus,
„ materiam ſalinam acrem particulis oleoſis
„ & balſamicis involutam in ſubſtantiam ejus
„ ingredi demonſtrat.
„ Quibus omnibus coronidis loco quædam
„ adjicit de utilitate ex hactenus dictis capien-
„ da, quum non ſolum cognitio ſpecifici in
„ curandis dyſenteriis, nulli ſive Ipecacuan-
„ hæ, ſive aliorum remediorum uſui obtem-
„ perantibus, inde manifeſto comperiatur,
„ ſed etiam quam temere uſualium planta-

„ rum

„ rum catalogo eximendæ ſint, quarum virtu-
„ tes non agnoſcuntur.

Et pauca hæc pro ſcopo noſtro ſufficiant: qui plura de *cortice* hoc *Guijaneo* ſcire cupit, adeat *Hiſtorias & Commentarios Academiæ Regiæ Scientiarum Pariſienſis Anni* 1729. vel ſupra citatum *Commercium Litterarium Norimbergenſe Anni* 1732. *pag.* 387. ſeqq. ubi ſtupenda adhuc de hoc cortice recenſentur ex itinere Equitis *de Marchais*, quod in Gujaneam, vicinasque inſulas & Cajennam ſuſcepit, vel ſchediaſma ipſum *Domini Autoris*, aut id, quod ex hoc ſchediaſmate D. D. *Werlhof* in ſuis *obſervationibus de febribus* pag. 100. ſeqq. excerpſit.

§. XLIV.

Nunc quid ego de *hoc cortice* in noſtro *morbo epidemico-contagioſo* expertus ſim, commemorabo.

Poſtquam ſupra relata evacuantia ante adhibueram, nec tamen dyſenteria ceſſare volebat, corticis *Simarubæ drachmas duas* in ſufficiente quantitate aquæ communis ad remanentiam unciarum octo decoctas, omni trihorio vel quadrihorio unciam unam vel duas, pro ratione circumſtantiarum, ſumendas præſcripſi ejuſque uſum per aliquot dies continuos, ſeu ad plenam perſanationem continuavi.

Fateor me ex hoc decocto *minime vulgarem* percepiſſe *utilitatem* in morbo curabili.

Præſertim notavi ſingularem & præſtantiorem ejus effectum in *fluxu ſanguinis* & *materiæ cruentæ*, utpote quem citius compeſcebat, quam excretiones bilioſas;

Quod etiam cum experimento Pariſienſi convenit, ubi quoque cum ſucceſſu applicabatur contra fluxus ſanguinis chronicos, feminis adeo familiares.

§. XLV.

Effectus vero erat admodum *lenis* & propemodum *inſenſibilis*, nec potui proprie animadvertere, quod *urina* majori copia redderetur, aut in nonnullis ſubjectis abundantes ſupervenerint *ſudores*, nec *motum illum obtuſum internum* per totum corpus, quem ægri, uti relatum legimus, *certamen cum morbo* vocitarunt, in noſtris ægris obſervavi;

Ex diminutione tantummodo morbi, dum dyſenteria *ſub illius uſu ſimplici* quotidie leniter decreſcebat, & ſymptomata paulatim ceſſabant, concludere debui, corticem hunc amaritie ſua non ſolummodo eſſe bonum *corrigens* & *temperans*, ſed & ad *firmanda* viſcera tutiſſimum *tonico-roborans* ac ſedativum, & ideo reliquis anteferendum.

Cum enim omnia fortiora & ſic dicta poſitive

tive adſtringentia noxia eſſent, ſic contra hic cortex ſine ullo ſcrupulo & periculo adhiberi poterat, ut affirmare queam, illum corticem, ubicunque ejus uſus ſperato ſucceſſu caruit, nullam noxam attuliſſe.

§. XLVI.

Unum in ejus uſu *incommodum* erat, ſed cui in omnibus *Exoticis* obnoxii ſumus;

Eundem nimirum non niſi experientia cognoſcere licebat, num *verus* vel *ſuppoſititius* eſſet cortex, qui mihi a Pharmacopolis ſuppeditabatur, & ubi genuino cortice potiri contigit, dubium erat, num *recens* an *vetuſtus* eſſet; ſic ubi laudatum ſuum effectum non adeo efficaciter præſtitit, ignorabatur, cujus culpa ſit, num nimirum vera corticis ſpecies fuerit, an vero vetuſtate primarias ſuas vires amiſerit?

Hoc me incommodum non parum ſollicitum habuit; & hanc etiam Cauſam exſtitiſſe arbitror, cur ſanatio apud nos lentius procurata ſit, quam Pariſiis, quanquam hoc mihi ſolatio fuit, quod cura per eum corticem felicius & minori cum periculo fiebat, quam per alia uſualia, ſicque ſatis feliciter adhuc ſuccedebat experimentum.

§. XLVII.

Cum vero hoc remedium etiam cum aliis Medicis communicarem, ac e diverſis Pharmacopoliis exteris idem afferri curaretur, accidit, ut plures corticis ſpecies transmitterentur, illæque hoc pacto ita *multiplicarentur*, ut cuivis ſua ſpecies ſibi optima, & ad data ſigna propius accedere videretur.

Hoc autem ipſo ſtatim *magna confuſio* nata eſt, nec ordine experimenta ſemper inſtituebantur, ut de vero diverſarum illarum ſpecierum effectu judicium ferre difficile eſſet;

Imprimis, cum experimentum non ſtatim ſuccederet, extemplo ad alia confugerent, atque Simarubæ modo *corticem Peruvianum* modo *corticem Tamariſc. Fraxin. Granat.* aliaque adderent, vel ſubſtituerent, non meliore eventu.

Talis etiam *varietas pretii* erat, ut, cum initio pro una libra *viginti* florenos hollandicos ſolvere mihi neceſſe eſſet, poſtea libram pro *duodecim* florenis acciperem: alii dicebant ſibi libram *octo*, imo pro *tribus* & *duobus* florenis emendam obveniſſe.

Quæ omnia non levem perturbationem afferebant, ita ut alii hoc noſtro exemplo diſcere queant, quam difficile ſit, exotica nondum ubique ſatis cognita, in uſum practicum adhibere.

§. XLVIII.

Imprimis cum poſtea, ceſſante jam morbo, quo certior mea opinio fieret, & vera corticis ſpecies dignoſceretur, eundem etiam *Lipſia* mihi apportari curaverim, denuo autem aliam inde ſpeciem nactus ſum, minime cum Hollandicis convenientem.

Imo eundem inde ab ipſa *Lutetia* per amicum, tunc temporis ibidem commorantem, conquiſivi. Hic coëmtus erat in Pharmacopolio regio.

Sed ecce, cum omnes reliquæ ſpecies in aliquo tertio ſibi ſimiles eſſent, hic pariſinus ſolus ab omnibus reliquis ſpeciebus adeo diverſus fuit & contrarius, ut vix unum characterem geſtaret, qui datæ deſcriptioni reſponderet, ita ut, a quo loco optimum expectabam, inde peſſimum genus adeptus ſim, ac præterea pro duabus unciis corticis ſex florenos hollandicos [*douze livres*] ſolvere debuerim.

§. XLIX.

Interea ego *illam ſpeciem retinebam in uſu, quam initio nactus* eram Amſtelodamo, *a tribus* diverſis Pharmacopolis, cujus venditores, quantum ſcio, nil inter ſe commercii habebant, & quorum Pharmacopolarum unus ſpe-

ciatim affirmabat, ſe veram ſpeciem, quæ Amſtelodami a quibusdam Medicis uſurpata fuiſſet, bene noſſe, eandemque miſiſſe; deinde in hac ſententia me confirmavit amicus, qui veram ſpeciem ipſe viderat, meamque, poſtquam oculis perluſtraverat, etiam inter reliquas pro vera habebat.

Hanc vero corticis ſpeciem fuiſſe probam & genuinam, non ſolum ex eo patet, quod ad ſignificatum characterem quam proxime accederet, ſed & apparet e bono effectu, quem apud nos exſeruit;

Nam quanquam is miraculi inſtar non fuit, quantus Pariſiis exſtitiſſe memoriæ proditum eſt, meminiſſe tamen par eſt, apud nos plane aliam ſpeciem dyſenteriæ obtinuiſſe; forte etiam hic cortex non adeo recens fuit, cum veroſimile videatur, eum, tanquam parum notum, parumque in uſum vocatum, non admodum frequenter nec recentem mercatoribus ſubmitti, unde minor ejus effectus.

§. L.

Initio *decoctum* ejus ſolum exhibui, quod non neceſſarium videbatur alia adjungere, niſi quod interdum *ſyrupum papaveris rhæados* vel *papaveris albi*, guſtum fallendi vel ſedativo ſcopo addiderim.

Ita

Ita plerumque curam noſtri morbi ſatis celeriter tutoque abſolvi.

§. LI.

Deprehendi autem non ſolummodo *decoctum commodius* ad propinandum, ſed etiam melius & *efficacius* ipſo *pulvere corticis*, qui ventriculo gravis & moleſtus eſſe videbatur, nec fluxum ita commode compeſcebat; hinc hujus uſum plane ſepoſui.

§. LII.

Si vero animadvertebam, *decoctum non ſatis præſtare*, quæ deſiderabantur, illud pro ratione indicantium & ſtatu ſubjecti affecti *variis additamentis* efficacius reddidi;

Imprimis *Tincturam Rhei* adjunxi, ad ulterius corrigendum & ſimul educendum, quod forte de materia peccante in corpore eſſet reſiduum, *qui modus utendi ſimul Tinctura Rhei, cum morbus jam deſinere incipiebat*, optimum ſucceſſum habuit, ſiquidem ita agendo dyſenteria via tutiſſima & ſine ullo diſcrimine profligabatur.

§. LIII.

Cum vero ægri offerebantur, in quibus hæc

omnia frustra aut sine optato effectu applicabantur; in quibus nimirum *tonus intestinorum* adeo debilis & flaccidus evaserat, ut fluxus potius passivus videretur, tandem ad usum *magis roborantium* aut *fortius adstringentium* transii.

Ex eorum autem numero non alia adscivi in auxilium, quam *corticem Cascarillæ* & *succum Catechu.*

§. LIV.

Primo loco semper exhibui *Cascarillæ corticem*, eumque in substantia vel pulvere, sed plerumque in *Tinctura* cum superiore decocto *Simarubæ* mistum propinavi, quo casu decoctum illud quasi pro vehiculo *mixturæ* inserviebat.

Non raro etiam dedi solummodo *Tincturam Rhei* & *Cascarillæ anatica portione* sine decocto, prout status & conditio alicujus ægri ea poscebant.

§. LV.

Jam forte quispiam interrogaret, si *cortex Simarubæ* laudabili effectu fuit, quare ergo *Cascarillam* adhibuerim?

Ad ea respondeo: corticem *Simarubam* omnino meliorem & præstantiorem effectum

præ-

præſtitiſſe, ubi fluxus cruentus adfuit, ſed ſi, hoc ceſſante, tamen dejectiones liquidæ feculentæ, mucoſæ, perdurabant, *Caſcarillam decocto Simarubæ* ſimul admiſcui, quo facto dejectiones illæ commodius minuebantur, adeo ut hi duo cortices pro ratione indicantium optime quadrarent, & ſibi mutuam opem ferrent, ut cura citius & tutius abſolveretur.

Et re vera *cortex Caſcarillæ* optime ſe geſſit, non ſolummodo partes relaxatas roborando, ſed & ſimul motus febriles, doloresque inteſtinorum leniendo ac ſedando.

§. LVI.

Hoc vero cortice quoque nihil proficiente, ad fortius adſtringens, nempe *ſuccum Catechu*, adſcendi, illumque reliquis ſupra nominatis formulis, vel in *Tinctura* vel in *pulvere* adjunxi. Et fateor virtutem ejus adſtringentem non ſolum tutiſſimam fuiſſe, ſed &, ubi illa effectu caruit, ibi ne reliqua adſtringentia quidquam opis attuliſſe.

§. LVII.

Et hæc ſufficiant quoad curam & methodum generalem, quam in ægris noſtris obſervavimus.

Jam quoque de *Symptomatibus* ſermo inſtitu-

ſtituendus erit, quæ hunc morbum in quibusdam gravius decumbentibus comitabantur; non enim omnes, uti ſupra dictum eſt, æque graviter ægrotabant.

§. LVIII.

Horum prima fuerunt *terribilia tormina* & *dolores inteſtinorum diuturni*, qui ægros excruciabant, & quaſi exedebant.

His ut occurrerem, & *materiam acrem corroſivam* in inteſtinis hærentem, ejusque ſpicula venenoſa involverem, obtunderem, vel delinirem, nil melius excogitare poteram, quam *blanda oleoſa*, *pingvia*, *gelatinoſa*, *gummoſa*, aliaque, quæ ad *arſenici* vim infringendam maxime commendantur.

Eum in finem *interne* imprimis adhibui *oleum amygdalarum dulcium*, *oleum olivarum*, *oleum lini*, &c. magna quantitate, ad aliquot uncias ſingulis vicibus, aut quantum ægri per diem haurire poterant.

Inſuper & *Gummi Arabicum* & *Tragacantha* in aqua ſolutum, vel cum decocto *Simarubæ* remixtum, præter ea, quæ infra recenſebimus, in auxilium vocavi, & hæc laudabili effectu deſtituta non erant.

§. LIX.

In eundem finem *externe* optimum etiam effectum ſumus experti a *clyſteribus oleoſis*.

Illos

Illos vero præparari juſſimus vel ad imitationem Sydenhami, ex *oleo lini* & *lactis vaccini* partibus anaticis, addita *Theriacæ* certa quantitate, pro ratione ætatis & circumſtantiarum proportionata; Vel ex *ſolo* ſeu *puro puto* & *ſolummodo tepefacto oleo lini*: toties applicandos illos ſuaſimus, quotiescunque neceſſe erat.

Utriusque generis clyſteres ſummo fuerunt emolumento, doloreſque & tormina mirum in modum compeſcuere.

Imprimis vero hoc loco obſervare licuit, purum *oleum lini*, quod oleorum blandiſſimum habetur, in ſedandis doloribus, præ cæteris, maxime laudabili effectu pollere.

Clyſteres vero ex ſolo lacte, aliisque parati longe minori virtute erant.

Præterea enematibus *Rhabarbari infuſum*, *Tinctura*, vel *Syrupus* ad aliquot uncias commode admiſceri poterat; omnia vero acria, ſales, adſtringentia &c. ſollicite vitanda duximus.

§. LX.

Cum vero haud pauci ex ægris neque *olea pura* ſufficiente quantitate ob nauſeam ſuccedentem per os aſſumere poterant, neque etiam alii, imprimis e ſexu ſequiori, *clyſteribus* libenter, aut quotiescunque neceſſe erat, uti volebant; & præterea in tanto ægrorum numero

ro fieri non poterat, ut in illis omnibus enemata adhiberentur, imprimis cum in omnibus torminum dolores non æquales essent, ut eorum usus ubique æque necessarius existeret;

Interne oleosorum loco, aliud plane *novum*, paucissimis adhuc Medicis notum, *remedium* adscivi, nempe radicem, quæ vocatur *Salab*.

§. LXI.

Si hujus radicis *Salab* subtilissime pulverisatæ *drachma una unciis octo aquæ calidæ* infunditur, leni calore super ignem solvitur, ac per linteum expressa a paucis suis feculis depuratur, abit in pulcherrimam *gelatinam*, si ita loqui licet, *mucilaginosam*, de hac singulis duabus, tribus, vel quatuor horis sumatur cochleare dimidium, vel plus minusve, prout necessitas exigit; hæc *acrimoniam biliosam* commode *involvit, temperat*, *doloresque* lenissimo modo *demulcet*, ac *mitigat*; illaque partibus solidis fortius adhærescens, arrosa *intestina*, tanquam *balsamo* blandissimo, *delinit*; hocque ipso respectu aliis mucilaginosis, gelatinosis vel gummosis præferenda est.

§. LXII.

Hanc *mucilaginem*, *antidysentericam* mihi dictam,

dictam, omnibus meis ægris, qui ea indigere videbantur, propinavi;

Quidam ex ejus usu tantum in doloribus & *fluxu levaminis* perceperunt, ut se hoc solo remedio valetudinem secundam recuperasse crederent.

Sed si qui ægri parum eo sublevabantur, id mihi mali ominis indicium erat; nam tunc intestina jam adeo corrosa & exesa erant, ut humanum consilium fere superarent:

§. LXIII.

Haud ingrata est hæc *mucilago;* si quis vero est, cui sapor ille minus arrideat, potest addito convenienti *Syrupo*, ex. gr. *citri*, *berber. papav.* &c. pro gustu ægrotantis temperari.

Præterea nullum damnum aut periculum ex ejus usu metuendum est.

§. LXIV.

Hujus radicis *Salab* cum nullus adhuc Medicorum, quantum quidem novimus, sub hoc nomine in scriptis publicis mentionem fecerit, præter solum Dominum *Albert. Seba*, non ingratum Lectori laborem nos facturos esse arbitramur, si ea, quæ ille in *Thesauro* suo *Rerum Naturalium* de hac radice nobis refert, huc

tran-

transſcribamus, imprimis cum opus iſtud non-dum integrum in lucem editum ſit, tamque magno pretio conſtet, ut non adeo facile parabile ſit.

Exhihet autem ibidem radicis ipſius iconem *Tab. LXXXIII.* cum ſequenti deſcriptione *Tom. II. pag.* 83. ſeqq.

Num. III.

„ *Orchis Perſica, ſeu Salab, unifolium, bul-*
„ *boſum, duplex, flore purpureo, ſpecies ſa-*
„ *tyrii.*

„ Planta hæc ad fines Perſiæ & Chinæ cre-
„ ſcens, binos teſticulos, ſeu bulboſas, oblon-
„ gas & fibroſas radices, ſibi invicem quaſi
„ adnatas, revera tamen ſeparatas, gerit; ex
„ quibus unum duntaxat naſcitur folium,
„ convolutum circa caulem, qui e medio coa-
„ litûs radicum porrigitur, in ſui apice flores
„ emittens pulchre purpureos, ſpeciem ho-
„ munculi factitii præ ſe ferentes, quousque
„ explicationi ſuæ proximi ſunt: Explicati
„ enim hancce formam amittunt.
„ Sinenſes & Perſæ magni pendunt hanc ra-
„ dicem, cui vim *aphrodiſiacam* adſcribunt,
„ qua conjuges ad coitus libidinem excitet.
„ Præterea alias etiam de illa virtutes prædi-
„ cant per experientiam adnotatas. Unde
„ peregre profecturi hanc uſque ſecum por-
tant,

„ tant, loco præcipui medicamenti, quo con-
„ tra *quasvis casu adortas ægritudines* & *lan-*
„ *guores* utuntur.

„ Redigunt nimirum in pulverem, hujus-
„ que drachmam quotidie bis cum vino aut
„ potu Chocolada assumunt.

„ Nos quoque experti sumus singularem
„ ejus utilitatem ad *convulsiones nervorum*,
„ *epilepsias infantum* & *adultorum* atque *spas-*
„ *mos*; unde viribus fere ad radicem *Nisi*, seu
„ *Ginsing*, accedit.

„ Bulbosæ hæ radices valde glutinosæ sunt,
„ & postquam defloruere, granulosæ eva-
„ dunt, at manente tamen earum pingui glu-
„ tinositate, qua a corruptione præservantur.
„ Exsiccatæ lapidis duritiem induunt; dum
„ gelatina ipsis inhærens omni prorsus fluido
„ orbatur.

„ D. *Jac. Breynius*, Plant. exot. Cent. I.
„ fol, 94. &c. *Orchides* describens, exhibet,
„ quanam ratione plantæ hæ mirabilibus flo-
„ rum suorum speciebus variorum animan-
„ tium formas referant: Harum quædam in
„ Tabula libri memorati repræsentantur.

„ Radix *Satyrionis* aliquatenus simili vir-
„ tute & efficacia pollet, qualis de *Salab*
„ Persico prædicatur. Non pauci Autores
„ illius descripsere vires, inprimis autem D.
„ *Abr. Munting* in descript. herbar. flor. bul-
„ bos. fol. 400. *Satyrium*, Germanis *Sten-*

„ *del-wurtzel* vocatur, cujus tum & radicis „ *Orchidis* virtutem ſupra commemoravimus: „ pulveriſatæ cum ſaccharo datæ, *ſpaſmo* & „ *convulſionibus nervorum* medentur: In *fluo-* „ *re muliebri albo* & *ſanguineo præternaturali* „ quoque uſurpantur, tunc & in *epilepſiis in-* „ *fantum.*

„ Radix tamen *Salab* Perſici, ut ut parum „ cognita hucusque, nec uſitata, iſtis mul- „ tum prævalet.

Num. IV.

„ *Orchis*, ſeu *Salab Perſicum*; *Cercopitheci* „ *forma*, *bifolium.*

„ Hæc altera *Salab* ſpecies bina gerit folia, „ e craſſo ſenſim in acutum deſinentia, tuli- „ pæ inſtar folii: Horum e medio brevis ſur- „ git, & intus cavus, caulis, duodecim & „ ultra flores proferens; qui puſillis, recur- „ vis, caliculis inſidentes, figuram ſimiola- „ rum aut cercopithecorum referunt, capi- „ tello quaſi nigris pilis obſito, viridem inter „ calicem eminente, tum binis quoque pedi- „ bus anticis & poſticis, una cum cauda pi- „ loſa, comparentibus, ex purpureo & cœ- „ ruleo variegatis: bulbi campaniformes, „ inverſæ tulipæ æmuli, plurimas tenues, „ deorſum diviſas, radiculas, quaſi digitos „ emittunt: Hi dum defloruere, effodiuntur,

„ depu-

„ depurantur, & filis alligati, radiis solaribus expositi siccantur, prout sub N°. 5. & 6. ostenditur; siccati ob substantiæ suæ glutinositatem pellucent.

„ Eædem virtutes medicatæ his, quæ prioribus, inesse dicuntur.

Num. VII.

„ *Radices Salab, parvæ, ex Persia.*

„ Consulto inter colligandum cautum est, ne una aliam contingat, sed omnes separatim ab invicem existant, ut nimirum a situ præserventur, & tanto melius aperto aëre & sole undique attactæ siccentur. Figura, hisce non omnibus est eadem, dum aliæ rotundæ, aliæ oblongæ, aliæ rursus angulosæ, & magnitudine quoque dissimiles sunt.

„ Quamvis delineationem nullam acceperimus, per literas nobis significatum est, hanc parvam speciem, simplici quæ bulbo constat, tam ratione foliorum & florum, quam virtutum cum prius descripta Num. 3. convenire.

Num. VIII.

„ *Radix Salab, Persici, cordis figura.*

„ Hujus *Salab* speciei, bulbum quæ gerit, cordis animalis aut humani æmulum, ico-

„ nem quidem non obtinuimus; ſed memo-
„ ratum nobis eſt, bulbum radicis, uti patet,
„ cordis figuram præ ſe ferre, tenuibus, fi-
„ broſis, radiculis progerminantibus obſitum.
„ Frons ternis conſtat foliis, cauli adnatis,
„ quorum medium cordiforme quoque eſt,
„ aut trifolii æmulum. Flores inſignes, albi-
„ cantes alii, alii rubentes. Hinc planta hæc
„ congruere videtur cum *Oxalide* Africana,
„ quam Num. 9. exhibemus.

„ Perſæ hanc *Salab* ſpeciem, ob cordis ſi-
„ militudinem, pro *remedio cardiaco* habent,
„ utiliſſimo ad *palpitationem cordis*, & *circu-*
„ *lum ſanguinis* debita cum velocitate promo-
„ vendum.

Num. IX.

„ *Oxys, Africana, flore albo, trifolia, bul-*
„ *boſa, promontorii Bonæ Spei.*

„ Hæc formam fere eandem habet, ſub qua
„ radix *Salab.* Num. 8. nobis deſcripta eſt,
„ utut virtute cum hac ne comparari quidem
„ poſſit: Eſt enim indolis & ſpeciei prorſus
„ diverſæ. vid. *Jac. Breyn. prodr. pag.* 80.

„ Tantum *Seba*, quæ etiam in *Commerc.*
„ *Litt. Anni* 1736. *pag.* 231. *ſeqq. inſerta*
„ *leguntur.*

§. LXV.

§. LXV.

Nunc etiam exponam, quid ex aliorum literis de illa radice acceperim; nimirum, hanc radicem ſub nomine *Serapias Arabum* notam, atque a *Samuele Dale in pharmacologiæ* ſuppl. Edit. Bremenſ. pag. 237. titulo *Serapias* deſcriptam eſſe. Amſtelodamo vero mihi nuntiatum fuit, *Salab* non eſſe radicem, ſed *fructum*, eumque creſcere *Conſtantinopoli* in quadam arbuſcula, & præterea in oris maritimis *Indiæ Orientalis*, quæ Anglis ſubjacet.

§. LXVI.

Si ſpeciem externam conſideras, differunt inter ſe quam maxime tam magnitudine quam figura hæ radices *Salab*, quas in uſu habuimus; quædam enim illarum oblongæ dactylum quodammodo referunt, ſed eo minores ſunt; quædam adhuc minores fructu Cacavi, aut etiam fabis arabicis [*Coffy-boonen*] forma & magnitudine ſimiles, aliæ cordiformes ſunt; aliæ alias adhuc habent figuras informes; colore vel albicante vel ſubluteo, aliquantum pellucidæ, *nulla pelle* tectæ, carent odore, nec alium habent ſaporem, quam viſcoſa & mucilaginoſa, atque veluti hæc, admodum tamen lente, in ore, *contra radicum naturam*, totæ liqueſcunt, diuque palato adhærent;

§. LXVII.

Quidquid vero ſit, ſive fructus, quem ſpecie externa magis æquiparat; ſive radix, illa mihi *compluribus intentionibus medicis*, imprimis vero *emolliendi*, *lubricandi*, *demulcendi*, *leniendi*, *involvendi*, *obtundendi*, *incraſſandi* ſimul & *nutriendi* ſcopo ad varios morbos ex. gr. *diarrhœas*, *affectus cholericos*, *colicos*, &c. commodiſſimum & admodum commendabile videtur remedium, imo dignum, quod ulterioribus obſervationibus firmetur.

§. LXVIII.

Fama quidem eſt, ipſam *in affectibus pectoris phthiſicis*, in tuſſi *catarrhali*, ut & in gravidis, ad *abortum* ab acri & tenui ſanguine præcavendum, adhiberi, ſed ea hunc in finem nondum uſus ſum, licet huic ſcopo non inepta videatur. Doſis *drachma ſemis* cum lacte cocta in pulticulam inſtar Chocoladæ.

Ejus libra mihi ſtetit viginti quatuor florenis hollandicis.

§. LXIX.

Et quanquam plures & accuratiores relationes de hac radice ob occaſionis penuriam nunc conſequi haud datum eſt; ſpero tamen alios his

his excitatum iri, ut in hæc ulterius investigent, & de inventis suis nos certiores faciant.

§. LXX.

Ut nunc ad nostram dysenteriam redeamus, de *narcoticis* & *opiatis*, quæ alii inter specifica anodyna antidysenterica numerant, speciatim hæc dicenda habeo, illa in morbo nostro mihi admodum suspecta fuisse; nam singularem poscebant applicationem & attentionem, nec unquam incaute ac promiscue erant præscribenda, ne sensum & vitam obnubilando obtundendoque malum intus augeretur, latiusque serperet.

Ancipitem imo fatalem eventum præmaturum & largum eorum usum habuisse, observatum est: sedium enim & dolorum induciæ, quas afferebant, admodum fallaces erant. Reddebant Medicum & ægrum solummodo securos, ut inimico malo minus, quam oportebat, obviam iretur: interea alterum sempiternus somnus oppressit, alter inflammatione correptus interiit, aut alvi fluxus per illa ad aliquot horas vel dies suppressus dein copiosior redibat. Ut taceam, quod caput gravabant, & vires sensibiliter infringebant.

§. LXXI.

Fateor me nunquam ex iis talem effectum percepisse, qui ad eorum usum mihi animum facere potuisset, siquidem in gravioribus & pertinacioribus casibus validiora non erant aliis remediis mitioribus.

Cum vero, evacuata jam satis materia morbosa, ægri conditio eorum auxilium suadere videbatur, nunquam ulterius processi, quam ad *Massam Pilul. de Cynogl. Syrupum papaveris albi* vel *Rhæados*, *Electuarium diascord. Fracast.* & *Theriacam.*

Sed tamen etiam *Syrupus papaveris albi* & *Theriaca* non admodum tuti erant: nam quamprimum illi aliquam quietem afferebant, statim ægros de malo eventu narcoticorum instructos solicitudo incessit, & abhorrebant ab hoc medicamento, quia suspicabantur illi inesse opium, timebantque ut ab illo somno unquam expergiscerentur.

§. LXXII.

Ubi *urinæ suppressio* aderat, nec tamen illa incommodi quidquam pariebat, nulla indigebat medela.

Ubi vero *dysuria* vel *stranguria*, ob consensum colli vesicæ cum intestino recto, malum comitabatur, *balsamus Sulphuris simplex* vel *anisa-*

tus

tus egregie ſe geſſit, imprimis in principio morbi; modeſte vero ad paucas guttas ſemel vel bis tantum in die cum decocto *Simrubæ*, aut aliis mixtus, exhibendus erat, alias alvum ſimul ſtimulare obſervabatur.

§. LXXIII.

Cum *motus febriles* non tanquam ſymptoma morbi hujus eſſentiale eſſent conſiderandi, perraro illis obviam eundum erat per alia medicamenta, quam quæ acre bilioſum, & materiam putridam humorum corrigendi, obtundendi, & leniter evacuandi ſcopo propinabantur.

Si vero neceſſitas urgeret, ſupra dictis admiſcui lenia diaphoretica, ut & præcipitantia atque abſorbentia, qualia ſunt ex priori claſſe *Eſſentia gentianæ rubræ* vel *pimpinellæ albæ* cum *Eſſentia caſcarillæ* mixta; ex poſteriori vero *lapides cancrorum*, *conchæ præpar*. *antim. diaph.* &c. eaque ſuffecere.

§. LXXIV.

Neque *præcordiorum anxietates* aliud admittebant medicamen, quam quæ ſupra jam recenſita ſunt; nam ſi iis non tolluntur, nec cedunt, haud vanum metum de viſceribus infectis & de ſphacelo imminente aut jam præſente incutiunt.

§. LXXV.

Ad *abdominis ſpaſmos*, *dolores* &c. mitigandos, *Emplaſtrum de ſapone* cum *camphora*; ad *alvi fluxum* vero moderandum *Emplaſtrum de Theriaca*, *Empl. de cruſta panis* cum *vino rubro* & *nuce moſchata*, *Empl. de Gummat. ſtomachale*, *oleum nucis moſchatæ expreſſum*, abdomini externe applicare ſuaſimus. Effecerunt quod valebant, non vero quod debebant.

§. LXXVI.

Regimen diætæ per totum morbi decurſum exacte obſervandum erat. Omnis victus ſic inſtituendus fuit, ut, quantum fieri poſſet, *veneno alcaleſcenti* reſiſteret.

Ex claſſe alimentorum itaque non niſi tenuiſſima, concoctu facilia, blanda, farinacea, mucilaginoſa, ad aceſcentiam prona apponebantur, cujusmodi ſunt pultes ex *hordeo*, *oryza*, *avena*, *milio* &c. cum *lacte* paratæ; adhæc juſcula gelatinoſa e *carne ovilla*, *vervecina*, in frequenti uſu fuerunt; aliarum tamen carnium juſcula, imprimis *gallinarum*, *pedum vitulinorum* &c. eadem bonitate valebant, ut & eorum & *Cornu Cervi gelatinæ*. Porro permiſimus *panem album*, *biſcoctum*, *ova* recentia ſorbilia ſola, vel cum *lacte* admixto parata,

ta, utpote quæ *ova* non adeo reformidanda sunt, ob vanum vulgi metum, ac si bilem magis augeant; potius egregium demulcendi & simul nutriendi præstant effectum.

Vitandi contra erant omnes cibi crudi, difficilis digestionis, mali nutrimenti, & qui corruptioni facile obnoxii erant; omnis generis pisces, carnem suillam &c. imprimis longe facessere jussimus omnia calida, acria, aromatica, salsa & sales.

§. LXXVII.

Pro potu erant *Ptisanæ* ex supra dictis, *milio*, *hordeo* &c. *Decoctum* sic dictum *album Sydenhami*, infusum calidum *Theæ* ut & *Caffeti* cum lacte, *emulsiones amygdalarum* dilutiores, &c.

Concessimus etiam *aquam fontanam*, non quidem crudam, sed coctione depuratam, & paululum refrigeratam, vel puram, vel cum *pane tosto* & *succo citri* temperatam, ad restinguendam *sitim pro lubitu*, non solum sine ulla noxa, sed & erant, qui vix alium potum appeterent. Et quamvis hoc aliorum sententiæ repugnet, meminerint, oro, quantum solatii capiant ægri, si tali potus desiderio flagranti satisfiat, quantumque materia acris eo simul elui possit, modo minoribus, & non actu frigidis haustibus biberint.

Por-

Porro ufum *lactis ebutyrati* recentis ejusque *feri* ægris multum commendavimus, optimumque exinde effectum vidimus; pollet enim virtute abftergendi, & fimul refiftendi putredini, ortæ ab alcalefcentia bilis; hinc vanus erat eorum metus, qui fero lactis ægris fuis interdixere.

Suafimus etiam quam maxime *vinum Rhenanum* & *Mofellanum*, non quidem vetus folum & generofum, fed etiam levius & tamen bonum, quod guftatu gratum & fubacidum erat; *ob hanc* enim fuam *aciditatem* per totum morbi decurfum egregie profuit, nulla habita febris ratione, five adfuerit, five non, vinum modo modice & medice adhiberetur, contra opinionem eorum, qui morbi genium ignorantes ejus ufum diffuadebant: putredini biliofæ refiftit vinum, tonumque ventriculi & inteftinorum reftituit ac roborat, viresque amiffas refarcit; eoque folo jam multos, a dyfenteria quam maxime excruciatos, reftitutos fuiffe, hiftoriæ narrant.

Adhæc *fuccum citri* condimenti loco omni cibo & potui ad gratiam faporis admifcendum curavimus, idque falutari cum fucceffu.

Acida enim *blanda* materiam putrefcentem, ubi in corpore eft, non folum corrigunt, fed & veneno biliofo utique refiftunt, illiusque fpicula alcalina maligna potenter infringunt, fitimque fimul reftinguunt; nec adeo refor-

midan-

midanda ſunt, ut quidam autumant.

Acetum enim ipſum in affectu dyſenterico cum ſucceſſu adhibitum fuiſſe apud alios legimus, quanquam eo non uſi ſumus, utpote gratioribus ſatis inſtructi.

Longe vero abeſſe juſſimus potus feculentos, & ad repentinam fermentationem pronos, quales ſunt *cereviſia* recens, ut & talis potus, quem hic *Moll* appellant.

§. LXXVIII.

Vina generoſiora, fortia, ſpirituoſa & *dulcia*, ex quorum genere eſt *Hiſpanicum*, *vin Tint* dictum, non bene ferebant ægri, quamvis alii pro ſummo arcano in hoc morbo habebant; anxietates potius, æſtum & ſitim excitabant.

Vina autem *auſtera* & *adſtringentia*, cujusmodi eſt Gallicum illud rubrum, dictum *Pontack*, utique nocebant, imprimis ſub initium morbi, neque etiam in declinatione ejus laudabilem inde effectum vidimus, hinc ægris meis ejus potum diſſuaſi, raroque aut non niſi ſuperato jam morbo bibendum conceſſi.

§. LXXIX.

Poſtremum *quieta* quoque *corporis continentia* ſervanda, & *calor* decens veſtibus integumentisque aliis procurandus erat:

Mo-

Motus corporis, *frigus*, omnesque *animi affectus* imprimis ira, moeror, metus &c. maxime vitandi fuere, nam iis malum facile exasperabatur.

§. LXXX.

Dysenteria in *longius protracta*, viribus tamen adhuc valentibus, interposita cæteris medicamentis *Ipecacuanha*, vel pulvere *Rhabarbari*, in paulo majori dosi, fortius evacuandi scopo, ut plurimum sistebatur; fortiora vero purgantia iis admiscendo, ex. gr. scammoniata & similia minime tuta fuisse, sæpius notavimus:

§. LXXXI.

Ubi vero malum per multas hebdomadas, imo menses perseveravit, ut intestina jam abrasa, exesa aut exulcerata essent, non amplius ut dysenteria simplex, sed simul ut *ulcus fætidum*, *maligni moris*, *cancrosum*, tractandum, medicamentisque ordinariis balsamica ex. gr. *Gummi Olibanum*, *Mastiche*, *Succinum*, *Terebinthina*, aliaque his similia, admiscenda erant, licet rarissime illis usus sim.

Gummi vero *Arabicum* in hoc casu egregie se gessit, quare maxime commendandum, ac cæteris anteponendum erat.

§. LXXXII.

§. LXXXII.

Cœliacæ ſpecies remanens medicamentis, digeſtionis negotium promoventibus, roborantibus, &c. ex. gr. *Tinctura caſcarillæ* cum pauxillo *Tincturæ Rhei* mixta, *Mixtura tonica*, ex *Tinctura antimonii* cum *ſpiritu cornu cervi* anatica portione parata, *Tinct. Vitriol. Martis Lud.* &c. interpoſita aliquoties *purgatione fortiori*, tollenda erat, ſic chylus excrementis mixtus ſenſim minuebatur, & tandem evaneſcebat.

§. LXXXIII.

Oedemata pedum & *abdominis tumor*, poſt dyſenteriam refractariam debellatam orientia, iteratis alvi evacuationibus cum *Extracto panchymag. Croll. Scammonio*, *Mercurio dulci*, *Pilulis Beccheri correctis*, inſtitutis &c. mitioribusque tonicis, qualis eſt modo dicta *Mixtura tonica*, facile cedebant.

§. LXXXIV.

Poſt dyſenteriæ curam victu & regimine perquam exquiſito per aliquot adhuc hebdomadas opus erat, ac ſi morbus adhuc vigeret. Deprehendi enim homines hoc negligentes, omniaque, quæ collibuit, agentes, qui deinde

reci-

recidivam paſſi ingens periculum ſubibant, & ſatis diu priſtino cum malo luctabantur.

§. LXXXV.

Habes hic, amice Lector, *meam methodum* & *arma*, quibus hanc luem oppugnavimus, non infelici cum ſucceſſu. Hæcque pauca nobis ſufficere videntur. In his enim omnibus regulæ poſitivæ proponi non poſſunt, ſufficit, ſi præcipua & commodiſſima in quovis caſu nobis cognita ſunt.

Exiſtimo vero, me omnia adeo diſtincte & dilucide explicaſſe, ut quilibet Medicus, adhibita diligentia & judicio facile inde perſpicere queat, quid ſibi ſimili in caſu agendum indicetur.

Adeoque ſupervacaneum nunc erit, caſus & curationes ſingulorum ægrorum hic prolixe enarrare, quandoquidem Medicum non ſtricte ex his exemplis, ſed ex ſuis indicantibus curationem inſtituere oportet.

§. LXXXVI.

Hanc vero *noſtram methodum* eſſe *tutam*, aliosque etiam abſentes Medicos, quibuscum eam communicavimus, metu minantis vicini contagii, eandem cum ſucceſſu adhibuiſſe, tres his adjuncti caſus nobis tranſcripti teſtantur,

quo-

quorum prior ita ſe habet: „ Virgo 30. circi-
„ ter annorum die 18. Octobris Anni 1736.
„ ſimplici diarrhœa corripitur, quæ ſenſim
„ decreſcens cum levamine, [ita ut die ſub-
„ ſequente 21mo ejusdem menſis concioni adeſ-
„ ſe potuerit, ſolummodo duas dejectiones il-
„ lo die experta:]

„ Die 22do mane hora circiter ſemi ſexta
„ magno impetu, anxietatibus, dejectionibus
„ liquidis admodum, veluti aqueis, leviter
„ coloratis, & conjuncta febre iterum inva-
„ ſit, ut decumbere cogeretur.

„ Mox dedi *radicis Ipecacuanhæ drachmam*
„ *ſemis*, quæ duos vomitus valde anxios ex-
„ citavit:

„ Deinde omni quadrihorio cochlear unum
„ *Tincturæ Rhei aquoſæ ſimplicis* nullo addi-
„ to ſale.

„ Statim poſt vomitum dejectiones in quanti-
„ tate quidem, ſed non in qualitate minueban-
„ tur, ita ut illo meridie tantum tres habuerit.
„ Febris non plane ceſſabat, ſed non adeo vehe-
„ mens erat, ſicuti etiam tormina & anxietates,
„ quæ admodum tolerabilia erant, excepto,
„ quando alvum deponebat, ubi ſemper auge-
„ bantur. Teneſmus quoque, ab initio conjun-
„ ctus, imprimis moleſtus erat.

„ Die 23° dejectiones & omnia reliqua
„ ſymptomata adhuc magis imminuta erant.

„ Die vero 24to verſus meridiem rurſus au-

„ gebantur, materia exiſtente cruentiore, qua-
„ re *Tincturæ Rhei unciis tribus* adjeci *drach-*
„ *mas ſex Tincturæ Caſcarillæ*, & eodem mo-
„ do uſurpare juſſi: Mox fluxus alvi atque
„ tormina anxietatesque maxime moleſtæ ceſ-
„ ſabant, materia evadente ſpiſſiore, & ſub-
„ ſequente ſudore, præcipue tempore matuti-
„ no, quo febris admodum minuebatur, quod-
„ que ſemper obſervavi, quando cura ſucceſſit.

„ Die 25to ejusdem menſis tantum bis exo-
„ neravit alvum, quæ ſequentibus diebus tam
„ in quantitate, quam in qualitate melior
„ fiebat.

„ Remanebat tamen in infimo ventre ſen-
„ ſus alicujus ponderis, quem ab inteſtinorum
„ laxitate eſſe reputans *ſola Eſſentia Caſcaril-*
„ *læ* ad 40. guttas omni quadrihorio ſumen-
„ da, removere ſtudui, atque illo etiam cum
„ effectu, ut quotidie decreſceret, donec
„ tandem uſu *Tincturæ noſtræ tonicæ* * ad 50.
„ guttas quater per diem plane diſpareret,
„ ſubſequente menſium fluxu.

Reliqui duo caſus in compendium redacti ita mihi reſcripti ſunt. „ Præterea duas mu-
„ lieres ex ejusmodi dyſenteria, de qua ante,
„ laborantes, tractandas habui, eademque
„ methodo curavi, excepto, quod *Ipecacuan-*
„ *ham* non exhibuerim, quia ab initio ſua
„ ſponte ſatis vehementer vomebant, ſed ſo-
„ lam

* Vid. ſupr. §. LXXXII.

„ lam *Tincturam Rhei*, ac deinde *Eſſentiæ*
„ *Caſcarillæ* permixtam, poſtmodum autem
„ *Eſſentiam Caſcarillæ* ſolam.

„ Verum, quia harum altera præter mo-
„ dum inteſtinorum tormina ſentiebat, *Tinctu-*
„ *ræ Rhei* & *Eſſentiæ Caſcarillæ Syrupum pa-*
„ *paveris Rhæados* æquali cum *Eſſentiæ Caſ-*
„ *carillæ* quantitate, addidi.

§. LXXXVII.

Cum jam enarravimus, quid Medicus rationalis facere poſſit, etiam nonnihil commemorandum eſt de illis *curis tumultuariis*, ac *remediis*, ut ajunt, *domeſticis*, quæ incauta plebs aliique artifices ad debellandum hunc morbum, præter rationem adhibuerunt.

Vanos ſane, fallaces, imo funeſtos ut plurimum ejusmodi fuiſſe conatus, facile conjicere poteſt, qui cognoſcit, omnium ejusmodi vitio creatorum Medicaſtrorum unicum ſcopum eo collimaſſe, ut alvi fluxum tantummodo ſupprimerent & adſtringerent, parum ſoliciti, num materies peccans evacuata, aut ſatis correcta ſit, nec ne? Unde certe nihil, quam certum incommodum poterat exſpectari, multiplici experientia id ſatis comprobante.

§. LXXXVIII.

Inter innumera autem fere talia remedia, quæ circumferebantur, notabiliora, quæ mihi innotuerunt, erant ſequentia:

[a] Fuerunt, & quidem plebeji homines, qui nihil præter *frumenti ſpiritum* vel ſolum, vel cum pulvere *Nucis Moſchatæ*, vel cum *oleo olivarum* maritatum, copioſe hauriebant, ejusque effectum ad curandum æque ac præſervandum commendabant;

Vix vero & non niſi certis ſub conditionibus admittendus erit ille ſpiritus ardens, ubi nimirum mitior dyſenteriæ gradus, aut ſimplicior potius diarrhœa, a mala diæta & ventriculi inteſtinorumque tono labefactato, adeſt.

[b] Quidam ſumebant ſolum *oleum olivarum* cum *ſaccharo*, non infelici ſucceſſu.

[c] Famoſum fuit remedium feminæ *Barths* dictum, quod in dyſenteria Anni 1702. miracula præſtitiſſe ferebatur, conſtans ex *ſacchari* unciis duabus, *olei olivarum* albi optimi, & vini rubri, *Pontak* dicti, ana unciis ſex, quæ mixta duobus hauſtibus mane & veſperi aſſumuntur; an meliori ſucceſſu, quam prius, non vidi.

[d] Alii *Nucem Moſchatam* cum *vino rubro & ovo cocto duro* commendabant. Ancipitis ſane effectus remedium.

[e] *Semen Plantaginis* cum *aqua* ejusdem *de-*

ſtil-

ſtillata adſtringendi ſcopo laudabant alii.

[f] Ruſticorum nonnulli eundem in finem decoctum radicis *Tormentillæ* aſſumebant.

[g] Complures e vulgo maſticabant *Cortices Granatorum*, alii eorum decoctum cum aqua factum hauriebant.

[h] Alii ſumebant cochlear unum *ſeminis cumini*, torrebant in vaſe terreo novo, ad rubedinem usque: huic addebant fruſtum *pomi Granati* arefacti, magnitudine denarii ſive ſchellingii, contundebant una cum ſemine Cumini, miſcebantque paulo *Saccharo bruno*. Hujus mixturæ ægris dabant dimidiam partem mane & dimidiam veſperi, quo ſumto jubebant bibere dimidium vitrum *lactis ebutyrati recentis*, & eo deficiente, eandem quantitatem *aquæ fontanæ*, addito præcepto, ut id quotidie continuaretur, donec malum ceſſaret.

[i] Decoctum *Corticum Quernorum* priorum loco ſumebant alii, itidem adſtrictionis ſcopo.

[k] Alii ſolum *lac dulce* recens commendabant, ſi non optato, ſaltem meliori effectu. *

[l] Quidam *capita papaveris albi* in *lacte* co-

* Ludovicum dyſenteriam Epidemicam, in exercitu graſſantem, *cera alba* in *lacte calido* liquefacta, totam exſtirpaſſe refertur.

ſta ſuadebant, quo decocto ſumto fluxus quidem aliquamdiu ceſſabat, ſed poſtea majore cum vehementia redibat.

[m] Mulier quædam *Ligni Braſilienſis rubri* uncias duas in *lactis* libris duabus per ſemi quadrantem horæ coquendam, & ejus colaturam propinandam commendavit, affirmans hanc colaturam in dyſenteria Anni 1702. multis profuiſſe. An experimentum nunc in noſtro morbo factum ſit, non comperi.

[n] *Lacti album græcum* incoquendum alii præceperunt, ac mirabiles inde effectus polliciti ſunt.

[o] *Argentinam* cum *lacte* dulci coctam & epotam nonnulli valde commendabant.

[p] Circumforaneus quidam hoc tempore adiit ad Ampliſſ. Magiſtratus, venditans ſe intra triduum ægros ſanaturum.

Secretum iſtius erat ejusmodi: *Argentinam* in *lacte*, aqua diluto coquebat, illique addebat nonnihil *pollinis*, *Nucis Moſchatæ*, *vitellos ovi*, *oleum olivarum* & *ſaccharum*. Hoc potu affirmabat malum ſanatum, ſeu potius fluxum adſtrictum iri;

Verum enim vero omni ægrorum cura illi interdicebatur, quia peſſimæ & funeſtæ ſequelæ adſtringentium, experientia teſte, jam ſatis ſuperque notæ erant.

[q] Sunt qui e *Charta alba* in *lacte* pultem coxerunt, ut ea inteſtina obducerent, opple-

plerentque. Hoc remedium ex reliquiis dysenteriæ Anni 1702. reſtabat. Relatum enim audivi homines tunc ſumſiſſe ſex plagulas papyri tenuiſſimæ, quam vocant *Poſt-papier*, easque teſſelatim conciſas in quatuor pintis lactis dulcis coxiſſe ad reſiduum duarum pintarum, & hoc conditum chartaceum glutinoſum, tunc profuiſſe crediderunt; at noſtro tempore plane contrarium evenit.

[r] Novi feminam Gallicæ nationis, quæ *plagulam chartæ combuſtam*, *vinoque Rhenano* mixtam, hauſit, & ſe bonum inde effectum ſenſiſſe prædicavit.

[ſ] Quidam *herbas vulnerarias adſtringentes* in *aqua calcis vivæ* coctas ægris obtulerunt, nullo bono ſucceſſu.

[t] Alii *panem toſtum & uſtum* pro arcano habuerunt, haud meliore exitu.

[u] Chirurgus quidam, quondam Caſtrenſis, dicebat, in caſtris maximi uſus fuiſſe bolum ex *ſalis volatilis Succini*, *ſalis vol. Cornu Cervi*, *florum ſalis Armeniaci*, *croci*, & *opii* partibus anaticis paratum, fabæ magnitudine ter per diem ſumendum. Sed ſucceſſus ex eo felices non erant, nec tales eſſe poterant.

[x] Erat, qui ſuadebat *pollinem* quæ incoquendum, eique contritum *Macidem* addendum, & de hac *pulte* ſingulis horis co-

 chleare

chleare unum ſumendum eſſe. Hoc pultis genus affirmabat abhinc aliquot annis in Noſodochio Silvæ ducis uſurpatum fuiſſe.

[y] Quædam femina in hac urbe conſilium dabat vicino ſuo, ut tali pulte *triticea* uteretur, & æger ex ejus uſu convaluit. Eandem & alteri ſuadebat, ſed hic diem obiit. Cum jam & ipſius maritus eodem morbo corriperetur, ſcientiæ ſuæ diffiſa me arceſſivit, maritusque reſtitutus eſt. Idem & aliis accidit, ut conſilium alteri darent, ipſi ſibi conſulere neſcirent.

[z] Alii tanquam ſingulare laudabant hoc migma. Rec. tria cochlearia *farinæ hordei*, tria cochlearia *ſacchari albiſſimi*, libram unam *aquæ roſarum*, duas libras *lactis dulcis*, coquuntor & bibuntor.

[aa] Alii ſuadebant, ſumendos eſſe duos *renes ovillos*, æquales partes *ſebi ovilli*, drachmas ſex *Cinnamomi*. * Hæcque in quatuor pintis *lactis dulcis* coquenda & haurienda eſſe.

[bb] Alii tantum *ſebum ovillum*, aut *candelam ſebaceam* in *lacte dulci* coquebant, aut accenſam *candelam lacti* inſtillabant, quo facto lac verſatum ebibebant.

[cc] Alii laudabant *panem album* adhuc *calidum*, *oleo olivarum* imbutum, & comeſtum.

[dd] Alii præmiſſo purgante *rhabarbarino* ali-

* *Cinnamomum* totam diem maſticare, & ſalivam illam deglutire commendat Baglivius.

aliquot drachmas *Theriacæ* in *vino calido* dabant, jubebantque, ut æger ſe in lecto componeret, ac fortius ſudaret, id quod quibuſdam profuiſſe perhibetur; in diarrhœa, ut opinor, ſimpliciori potius, quam in vera dyſenteria.

[ee] *Cereviſiam recentem* multos ſanaſſe fama ferebat.

[ff] Ruſtici quidam nil niſi *lac ebutyratum* ejusque *ſerum recens* calefactum biberunt, & hoc ſolo remedio ſeſe ſanatos eſſe gloriati ſunt, ejusque effectum ſummis extulerunt laudibus, idque non ſine ratione, ut ſupra jam demonſtravimus.

[gg] Et ab amico, Medico, didici, ipſum olim *diarrhœam* pertinaciſſimam, *gryſeam*, ſtriis ſanguineis intermixtam, *ſolo lactis recentiſſimi ebutyrati*, cui multa *butyri fruſta* innatabant, uſu percuraſſe, quæ nullis aliis remediis cedebat.

[hh] Ab eodem amico mihi relatum eſt, *principium mali dyſenterici a fructibus* ingeſtis, ac tormina ventris inde orientia, *Helvetium*, Practicum haud ignobilem Hagæ Comitis, olim feliciter ſanaſſe, *caſeum veterem* exhibendo.

[ii] Medicus exterus tanquam remedium probatum ſuæ inventionis ſummis laudibus extollebat ſequens decoctum: Rec. *aquæ* & *lactis* ana menſuram unam, *florum papaveris*

erratici manipulos duos, *Terræ Catechu* drachmas tres vel quatuor, *Nucis Moſchatæ* numero unam, *Cinnamomi* unciam unam cum ſemiſſe, *Macidis* drachmam unam: coquantur una ad reſiduum trium partium, decantatis addantur *vitelli ovorum* numero duo, & , ſi placet, parum *ſacchari*; mixta propinentur ægris, quantum appetunt, non pauca doſi, ſed integris catinis, qui ultra dimidiam lagenam capiunt. Hoc remedio ſanavit propriam uxorem, quæ morbum per contagium hic excepit & in itinere domum reverſura afflicta fuit.

§. LXXXIX.

Quis vero omnes illas inventiones, tentamina, conſilia & auxilia recenſere poterit, quæ hominum induſtria ad ſanitatem recuperandam excogitavit?

Eſt quidem unum alterumve horum remediorum, quod indicationi aliquo modo conſentaneum eſt, & quod certis ſub circumſtantiis ægroto opem ac levamen afferre poteſt; ad curam tamen rationalem veræ dyſenteriæ minime ſufficere quibit;

Benignitati potius morbi adſcribendum erit, ſi tentamen tale empiricum, ſufficienti ratione ac multiplici experientia deſtitutum, in uno vel altero ſubjecto ſucceſſit.

Medi-

Medicus vero rationalis cum ex tam incertis atque etiam plerumque incongruis, ne dicam ineptis, tentaminibus, vix certi quid sperare, aut sibi polliceri possit, hinc illa lubentes missa facimus, contenti *nostra methodo*, cui *Deus T. O. M.* etiam ita benedixit, ut ejus clementiam publice deprædicare nos maxime obstrictos profiteamur.

§. XC.

Postremo coronidis loco addam *Consilium* alterius *Medici exteri*, quod ad quandam Matronam perscripserat. Monitum tamen cupimus Lectorem, cogitet, ejusmodi consilia, ab Eruditissimis etiam Medicis conscripta, ut plurimum talia esse, qualis fuit relatio & confessio consulentium; itaque si scopus non ubique nec semper attingitur, id relationi minus accuratæ potius, quam consultori, adscribendum erit.

Consilium vero ex gallico sermone latine redditum, hoc erat: „ *Dysenteria*, quemad-
„ modum omnes reliqui morbi, tractanda & sa-
„ nanda est pro *Causa* mali, quæ eam produ-
„ xit.

„ In *dysenteria Epidemica* communiter ob-
„ servantur duo Causarum genera, aut *inflam-*
„ *matio intestinorum*, aut *materies acris*, *ro-*
„ *dens* & *corrosiva*.

„ Prior

„ Prior curanda eſt per *Venæ ſectiones* largas, iteratas, prout ſunt aut dolores aut „ vires ægroti; per *cataplaſmata emollientia*, „ *anodyna*, per *diætam refrigerantem*, *diluentem*, per *clyſteres leniores* & ſæpius de die „ adhibitos. In hoc caſu omnia *emetica* & „ *purgantia* ægrum enecant.

„ Contra, ſi dyſenteria habet pro Cauſa „ materiem corroſivam, e veſtigio id agendum, ut inteſtina liberentur hac acrimonia „ per purgantia lenia, iterata, uti etiam per „ vomitoria.

„ In purgantibus *Rhabarbarum* eſt unum „ ex optimis & præcipuis: primis duabus tribusve vicibus poteſt exhiberi ſimpliciter *infuſum* cum exigua quantitate *Mannæ* in „ aqua communi; hoc facto *ſubſtantiam* ejus „ præfero; ſi poſt hujus uſum dolores & ſedes minuuntur, uſurpo *Rhabarbarum toſtum* & in fine *aſſatum*.

„ Inter emetica *Ipecacuanha* eſt tutiſſimum; „ ea utendum eſt, antequam vires ægri ſunt „ proſtratæ: doſis pro adulto eſt drachma ſemis ſeu grana triginta, pro juvenculis X. „ XII. annorum ad grana quindecim, pro „ parvulis IV. aut VI. annorum quinque vel „ ſex grana, cum cautela neceſſaria, & vulgo in emeticis obſervata.

„ Interea non negligendus eſt uſus emollientium & anodynorum; hoc ſcopo *emul-*

„ *ſiones*

„ *ſiones amygdalarum* admodum commendan-
„ tur cum *ſemine papaveris*, uti & *oleum*, im-
„ primis *amygdalarum dulcium* recens, *ſperma*
„ *Ceti* & Gummata ſine ſapore, qualia ſunt
„ *Tragacantha*, *Arabicum*, &c. *Clyſteres* ſunt
„ etiam magni uſus, facti ex *terebinthina*,
„ *lacte*, *aqua* & *vitello ovorum*. Hæc om-
„ nia applicanda ſunt tempore dolorum.

„ Ubi illi aut jam bene diminuti ſunt, aut
„ ceſſarunt, & fluxus adhuc non deſinit, re-
„ currendum eſt ad *adſtringentia*, quæ, cum
„ morbus eſt in ſuo furore & dolorificus,
„ certe interfectura eſſent ægrum. *Cortices*
„ *Granatorum*, *Corallia rubra*, *terra Cate-*
„ *chu*, & multa alia ſunt valde proficua; ſo-
„ leo ſemper iis admiſcere quædam grana
„ *Rhabarbari toſti*, præ metu, ne remane-
„ ant quædam reliquiæ materiei.

„ Quod reliquum eſt, Medicus exercitatus
„ in praxi debet dirigere remedia pro natura
„ ſymptomatum, & interdum adhibere præ-
„ parata ex *opio*: ſed quia hæc non ſunt re-
„ media pro unoquoque, non audeo ea com-
„ mendare.

„ Hæc pertinent ad Medicum, qui vidit
„ & videt ægrum, ut judicet de tempore,
„ quo exhibenda ſunt, & de doſi, & de præ-
„ paratione; his rite penſitatis illa tunc dicta
„ cum prudentia utiliter poſſunt in uſum ad-
„ hiberi;

Iterum

„ Iterum idem obtinet in quibusdam *purgan-*
„ *tibus*, quæ non poſſunt, neque debent in
„ vulgus proponi, ideo, quod iis tantum
„ mali, quantum boni, adferri poteſt;

„ Nam ſi dyſenteria non cedit ordinariis
„ remediis, auxilium petendum ab extraordi-
„ nariis, quæ neceſſaria cum dexteritate adhi-
„ bita optimum ſucceſſum nanciſcentur.

§. XCI.

Tandem de *morbo dyſenterico*, qui *Anno* 1702. hic graſſatus fuit, e catalogis formularum, qui in pharmacopoliis aſſervantur, colligere potui, illum cœpiſſe ſub initium *menſis Julii* & ad finem *Novembris* duraſſe:

Porro e dictis formulis præſcriptionum patebat, *medendi methodum* tunc fuiſſe hanc: ut, præmiſſo pulvere *Rhabarbari*, vel ſolo, vel cum *Nuce Moſchata* mixto, vel etiam cum *reſina Jalappæ* addito e *Mercurio dulci ſtimulo*, atque uno vel altero grano *Laudani opiati*, ſtatim ad adſtringentia modoque dicta opiata tranſirent;

Et quidem in illis præcipua erant *aqua plantag. menth. cinnamom.* &c. *cinnamomum* in ſubſtantia, *terra Catechu* in pulvere, *Tinct. Catechu*, *Tinct. hæmatit. Tinct. cinnamom. Sanguis draconis*, *Corallia rubra*, *Terra ſigillata*, *Cornu Cervi uſtum*, *Rhabarb. toſtum*, *Nux*

Nux Moſchata, *rad. Tormentill. fol. Argentar. Confect. hyacinth. Cortex peruv. winterian. Creta alba*, *Syr. roſar. rubr. Syr. Cydon. Syr. mirtillor.* &c.

In his vero *Laud. opiat. Tinct. anod. Theriaca*, *diaſcord. Fracaſt. Maſſ. pil. de Styrace*, *Syr. papav. rubr.* & *alb.* &c.

Quibus interdum adjungebant *Nitrum purum*, vel *antimoniatum*, *Antim. diaph. lapp. cancror. Sal. vol. oleoſ. Balſ. ſulph.* interpoſita rarius *gelatina Corn. Cerv.* & *mucilag. ſem. Cydon.*

Tandem *clyſteres* ex *fol. argent. flor. chamom. melilot.* &c. cum *lacte* præparatos, addita *terebinth. venet.* &c. Sed non adeo frequenter, præſcribebant.

In quo vero ægrorum ſtatu horum quodlibet ſpeciatim in uſum vocatum ſit, non poterat conjectura determinari.

CAP.

CAP. IV.

Complectens Prophylaxin ſeu methodum præſervativam Dyſenteriæ Bilioſæ.

§. I.

POſtquam tantum de hoc affectu dixi, quantum ad cognoſcendum & curandum eum ſufficere poteſt; Nunc quædam de *modo præſervandi* ſuperioribus erant adjungenda. Medici enim officium eſt, non ſolum corporibus affectis opem ferre, ſed etiam ſana a morbis, quantum fieri poteſt, præſervare. Tutius etiam imo optabilius eſt, morbum futurum arcere, quam præſentem expellere poſſe.

§. II.

Et ſane *noſtri cives* haud minus de præſervativis, quam de curativis remediis ſoliciti erant. Quilibet hunc morbum horrebat, & ſe ab illius invaſione munire ſtudebat. Hac mente & a domeſticis & ab exteris Medicis auxilium petebatur, multaque conſiliorum erat copia. Quilibet pro captu & ingenio ſuo arma ſuppeditabat adverſus imminentem hoſtem, nomine tenus tantummodo ſibi ſæpius notum, minime vero intime, & ſecundum ſuum

genium perſpectum, hinc ea, ut propius examinemus, neceſſe erit.

§. III.

Antequam autem progrediamur expoſituri, quid nos aliique in hunc finem ſuaſerint, prius quæſtio erit expedienda, *num* revera etiam in rerum natura *dentur remedia* adeo potentia & efficacia, quæ a morbo contagioſo *præſervare* queant? ſi enim ex. gr. homo ſanus ingrediatur cubiculum, ubi decumbit ægrotus, morbo contagioſo laborans, ille, experientia teſte, in periculo verſatur, ne eundem morbum ſuſcipiat. Ubi vero ſanus ille homo hoc miaſma contagioſum ſuſcepit, & e veſtigio ac mature conſilio & remedio utitur; quæritur, annon venenum illud exſtingui poſſit, antequam in corpore radices agat, aut vires ſuas exſerere queat?

Iterum hic in utramque partem diſputatur; quod alii affirmant, alii negant.

§. IV.

Ut vero mentem meam paucis exponam, dico *Medicinam rationalem* omnino exigere, ut in omni morbo, contra quem nos munire ſtudemus, ad illius *phyſicam* & ſpecificam Cauſam reſpiciamus, eique *phyſice contraria* opponamus.

 Hinc

Hinc omnium *formularum præſcriptiones* pro baſi expoſcunt talia corpora phyſica, qualia experientia nos docuit, in hoc vel illo morbo directe & ſpecifice infringendo debellandove, præ cæteris ſingulari præſtare virtute

§. V.

In hoc certe maximus Praxeos Medicæ vertitur cardo; & ſecundum hanc noſtram hypotheſin *nos eadem methodo iisdemque remediis corpus noſtrum a malo liberum ſervare poſſe* opinor, *quibus eidem malo, jam in corpus illato, medelam afferre valemus.* Quod enim poteſt efficere majus, poteſt etiam minus, uti loquuntur Philoſophi.

§. VI.

Si itaque datur remedium adeo efficax; quod per corpus diffuſum potens ſit *orto jam morbo* reſiſtere, illumque profligare, debet etiam illud tanto magis valere ad ſuſcepti mali morboſi *principium* enervandum, exſtinguendum, compeſcendum, ejusque ulteriores progreſſus inhibendum, ne ſequatur effectus, qui alias ex illo ſequeretur.

§. VII.

Si autem remedium in ipſo morbo nullis pollet

pollet viribus, non video, quo pacto ejus impetum præcavere vel avertere queat.

Nullum enim est dubium, quin *omnia venena & contagia sua habeant antidota opposita*, si modo semper verum & certum illud inveniatur, & justo tempore ac modo applicetur.

§. VIII.

Secundum principalem hunc scopum: *quod nimirum iisdem remediis præservari debeat, quibus curatur morbus;* grassante hac lue omnibus, qui meo consilio utebantur, præservandi fine eadem remedia suasi, quæ adhibebam in sanatione;

Nempe *ex pharmaceuticis*, ut singulis diebus matutino, vel etiam quocunque diei tempore, cochlear unum vel alterum *Tincturæ Rhei* sumerent, monuimus.

Hæcque Tinctura sola, teste experientia multiplici, ita efficaciter apud nos se gessit, ut eandem utique pro *primo* & *primario ac omnium optimo*, quicquid alii sentiant, *præservandi remedio* habuerim; proinde & ipse eandem, nec quodquam aliud remedium pharmaceuticum per totum contagionis intervallum assumsi.

Interdum tamen etiam apud alios interposui *Rhabarbarum* in substantia, *cum* vel *sine nitro*, pro ratione subjecti;

Si vero inſtans mali aſſultus metuendus erat, *Ipecacuanham* vel ante vel poſt *Tincturæ Rhei* uſum adhibui, prout nimirum laborantium conditio hoc, vel illud, vel utrumque, expoſcebat.

§. IX.

Ex *diæteticis* alimenta facilis digeſtionis & boni ſucci nutritii, item *acida*, *ſuccus citri*, *acetum*; ex potulentis vero *vinum Rhenanum* & *Moſellanum* maxime conducebant. Hoc ſuaſi omnibus bibendum, ejusque modeſtum uſum ubique ſalutarem inveni, nec ipſe alio vino uſus ſum.

Dein exactum regimen quoad *motum*, *potum*, *calorem*, *animi pathemata* &c. commendavi.

§. X.

Porro cum exhalans illud ab excrementis contagium ope *aëris ſalivæ* noſtræ ſe facile inſinuare, & per hanc ad ventriculum deſcendere, eoque pacto corpus inficere queat; ſemper ſolebam ægros inviſens *ſalivam* ſucceſſive prolectam *copioſius projicere*, ne virus intra corpus receptum ibidem nidularetur.

§. XI.

§. XI.

Quoscunque *fructus horæos* monui *vitandos*, non quod illis noxæ Causam directam tribuebam, sed ne daretur ansa suspicandi adesse dysenteriam, si forsan ex esu fructuum alvus laxior sequeretur.

Tantum enim absui, ut crederem, ab illis morbum contagiosum ortum aut oriturum, ut non solum ipse illis toto contagii tempore, modice licet, usus fuerim, sed & fermentationem fructuum acidam contrariam judicarim fermentationi alcalinæ, ortæ e miasmate bilioso-dysenterico: quid quod historiæ prostent, ubi in *dysenteria epidemica, biliosa*, contumaci, narratur *uvas* & *mustum* exstitisse optimum remedium antidysentericum, irritis omnibus aliis, illisque solis multos a dysenteria maxime defatigatos restitutos esse; vid. *Act. Nat. Cur. dec. II. A. X. obs.* 192.

§. XII.

Interea ob nimium *vulgi abusum*, quod in nulla re modum servare novit, sed per abusum malum irritare & augere potest, *Edicto Magistratuum* proposito illi fructus prohibiti sunt.

Deinde, cum *omnes occasiones* amovendæ sint, quibus aër excrementorum fœtore vitia-

ri & contagium propagari poſſit, *Ampl.* porro *Magiſtratuum* laudabili *mandato* civibus noſtris injunctum eſt, ut *puritati platearum* invigilarent, easque ab omni ſordium & excrementorum illuvie repurgarent, nec quisquam *expurgamenta* aut *feces ægrorum* in vias publicas effunderet, ne hoc modo prætereuntes contagium contraherent.

Ad *lacunas* vigiles apponebantur, ne quis ſordes in easdem projiceret.

Præterea omnes domos perquiri juſſerunt, & in quibus *latrinæ* deerant, eorum dominis ſerio mandatum eſt, ut illas intra ſtatutum tempus fieri curarent; ita ut jam nulla domus ſit, ubi non inveniantur.

Quilibet inſuper *mortuos* intra triduum ſepelire jubebatur.

§. XIII.

Quibus *pauperum* cura demandata erat, monebantur, ut res neceſſarias ex ærario pauperum largius ſuppeditarent; aliaque ſalutaria ac ſumma laude digna inſtituta ſunt, ut meliora proponi tali temporis conditione non potuerint.

Plures etiam primariarum *matronarum* ingentes ollas *juſculentorum* parari, & inopibus quotidie diſtribui curarunt.

§. XIV.

§. XIV.

Nullum vero inter præſervativa præſentius & certius eſt remedium quam *fuga*.

Sed non ſolum *infectos* hac lue, eorumque conſortium, at & *omnes*, *qui cum illis commercium habuere*, *fugere* debemus; imprimis etiam *latrinas* & *ſellas* vitare, in quibus iidem deſederunt; omnesque *excrementorum* halitus, quantum fieri poteſt, cavere.

§. XV.

Huc maxime facit *ſeparatio ægrorum a ſanis*.

In omnium morborum contagioſorum principe, nimirum *peſte*, videmus, eam nullo remedio promptius & certius exſtirpari poſſe, quam hac *ſanorum ſejunctione*.

Hæc eſt res maximi momenti & conſiderationis, ac in hoc fere ſolo latet omne *arcanum* quorumvis *contagioſorum morborum*, ut in ſuo ortu & origine opprimantur.

Nam ſi ad morbum contagioſæ indolis animum advertimus, & locum, in quo ſe primo manifeſtavit, ab omni commercio ſecludere poſſemus, dubium non eſt, quin intra paucos dies totum contagium exſtinguere poſſemus, cum alias conſortio hominum in longius diſſeminetur.

§. XVI.

Verum in hoc nobis accidit, quod *Turcis* evenit; miramur & damnamus eos, ipsos tam parum curare pestem, cum tamen solum ejus nomen nobis terrorem incutiat. Fama quidem fert, Turcas prædestinationis & Fati stoici dogmati magis addictos esse, quam Christianos, & ipsos ideo ægros plane negligere.

Sed veram rei rationem esse puto, quod Turcæ illum morbum suum *Endemium* habeant pro *Epidemico*, sicut nos contagiosos nostros morbos intuemur. Hinc isti non majorem in iis præcavendis cautelam adhibent, quam nos in morbis nostris *Epidemicis*, in variolis, dysenteriis &c. solemus.

§. XVII.

Sed quia morbus *Pestilentiæ* apud nos aliquid *peregrini* & insueti est, inde fit, ut summum in modum hunc, ex peregrinis terris advenientem morbum, timeamus atque abhorreamus; atque ideo confestim omnia humana remedia ad illum arcendum in subsidium vocantur;

§. XVIII.

Et hoc quidem rectissime; cum enim ex hi-

storia

ſtoria Medica de *Peſte* pateat, ipſam eſſe morbum *Endemium* in illis regionibus, quas Turcæ incolunt, quod proprium ſuum principium materiale & fermentativum agnoſcit, *veramque Peſtem in noſtris regionibus nunquam ſua ſponte* oriri, ſed *ſemper per contagium & commercium cum infectis aliorſum deferri*, dubium non eſt, quin hic morbus etiam ex aliis regionibus arceri queat, ſi modo cum cura attendatur, ne quid de contagio per mercatores aut peregrinantes in illas terras tranſeat.

§. XIX.

Aliter vero ſe res habet circa *inquilinos* noſtros hoſtes, nimirum circa conſuetos & apud nos ipſos orientes contagioſos morbos; his eodem modo, ac Turcæ peſti ſuæ, adſueti ſumus, & quia apud nos naſcuntur, vix majore illorum metu afficimur, nec magis adverſus eos nos armamus, quam iſti, quin imo liberum eis curſum nonnunquam permittimus.

§. XX.

Si vero adverſus hoſtiles noſtros indigenas & contagia *easdem ſeveras cautelas* adhiberemus, quas contra extraneos; omnino etiam in *contagioſis noſtris morbis* progreſſum mali

æque efficaciter evitare possemus; idque ipsum *optimum* atque *certissimum* foret remedium huic malo obicem ponendi;

At sine hac præservatione cursus mali non adeo facile sisti potest.

§. XXI.

Sic si *nostrum morbum contagiosum* consideramus, quomodo in principio se manifestarit, & sensim propagatus fuerit, firmissime credo, nos, si hoc remedium initio ei opposuissemus, hostem in suis latebris opprimere valuisse, si nempe *infectos evitare*, aut forsan *in unam domum ægros primos secludere*, in nostra potestate fuisset.

§. XXII.

Sed in viam ut redeamus, ratiocinium Medicorum alio loco habitantium de supra dictis *lacunis*, ansam dedit consultandi, num illæ, morbum pro futuro *præservandi* gratia, *aggesta terra opplendæ* essent?

Ego censebam, ad salubritatem urbis omnino conferre, ut tales lacunæ & stagnantes foetentesque aquæ non sint. Sed cum ex supra dictis, imprimis vero Cap. II. §. XXVI. & XXVII. pateat, morbum proprie inde ortum non esse; hæc ratio sola non sufficere mihi videbatur, ob quam opplerentur, ideoque

Ma-

Magiſtratuum eſſe, judicare, quantum & qualem uſum ac utilitatem aut impedimentum, ob alias urbis conditiones & rationes afferre poſſint, ſi illæ lacunæ manerent vel tollerentur.

In ſpecie etiam notandum eſt, illam lacunam, quæ in platea de *Sieken-ſtraet* jacet, quæque urbi præ reliquis incommodare, & hac de cauſa imprimis terra complenda videtur, vivis & propriis abundare ſcaturiginibus, recentem aquam ſuppeditantibus, quod ejus accolæ affirmant, qui ſuperioribus temporibus repurgandæ huic lacunæ adfuerunt, unde contendunt, non omnem ejus aquam meram pluvialem eſſe.

Si jam tales ſcaturigines magis repurgarentur, iisque liberior fluxus procuraretur, & lacuna quotannis verno & pluvio tempore mundaretur, & fimeta aliaque repurgamenta a platea magis averterentur, hoc minus veroſimile fieret, inde peculiares, ne dicam, *Contagioſos* morbos poſſe oriri.

§. XXIII.

Demum ex ſupra dictis omnia illa *conſilia* & *tentamina præſervantia* ad rationis & experientiæ normam examinare & dijudicare licebit, quæ vel a doctis vel ab indoctis propoſita fuerunt, quid valeant, ac veri aut certi efficere

efficere queant in præcavendo hoc morbo necne?

§. XXIV.

Ex eorum vero numero ſequentia erant primaria:

[a] Non pauci conabantur ſanitatem contra venenatum aërem munire ita dictis *Spiritibus antipeſtilentialibus*, *Tincturis bezoardicis*, *Eſſentiis alexipharmacis*, *ſcordii*, *pimpinellæ albæ*, *millefolii*, *caſcarillæ* &c.

[b] Plebs maximum euporiſton antidyſentericum inveniſſe credebat, ſi liberalius hauſiſſet *ſpiritum frumenti* aut *juniperi* ſimplicem.

[c] Alii, quibus idem in deliciis fuit, aut qui furtivo tantum ejus uſu fruebantur, jam prætextum nacti *ſummitates rutæ ſpiritu frumenti* infundebant: inventum ſpecioſum prorſus & optatum tam ſuavis animæ! vires vero illorum ſpirituum antidyſentericas imaginarias magis, quam reales exſtitiſſe, variis probari poſſet exemplis.

[d] Aliis placebat tanquam validiſſimum præſervandi remedium meracior vini rubri *Pontack* uſus, ne dicam, abuſus, in prandio, cæna, & ubi non? ſed peſſime.

[e] Exterus quidam Medicus ſequentia præſcribebat: Rec. *vini Rhenani* pintam unam, *lapidum cancrorum* drachmam ſemis, *radicis*

Contrajervæ drachmas duas, *ſeminis Cardamomi* drachmam unam. Inciſa & contuſa infunde in loco calido per ſex horas in phiala alta: Colaturæ adde *Sacchari albi* drachmam unam: Quotidie ſumatur mane ab adultis *cochleare unum*, & a parvulis, ſex annos natis, *dimidium* cochleare. Per intervalla quatuordecim dierum ſumatur pulvis *Rhabarbari*.

Et quæ plura hujus generis conſilia fuerunt, pro cujusvis phantaſia excogitata.

§. XXV.

Eventus autem abunde docuit, omnes tumultuarios conatus, absque cognita morbi Cauſa & ſpecie ſuſceptos, non ſolum effectu caruiſſe, ſed & iisdem obſecutos non levia incommoda ſubiiſſe, cum plurima ejusmodi farinæ remedia tantummodo ſanguinis ebullitiones excitarent, hominesque in ardores conjicerent, ut tandem illa miſſa eſſe juberent.

His namque *venenum bilioſo-contagioſum* nec attingitur, nec ejus vis infringitur, aut corrigitur; malo potius, uſurpando illa, tempus & occaſio datur, ut prius altas in corpore radices agere, & vires ſuas lethiferas exſerere poſſit, antequam illi remedia probata opponantur.

CAP. V.

Siſtens Cautelas quasdam & obſervationes de Dyſenteria, &c.

§. I.

ACutorum morborum, ſecundum Hippocratem Aphoriſm. 19. Sect. II. *non omnino tutæ ſunt prædictiones*, neque mortis, neque ſanitatis; nec unquam etiam *benignior dyſenteriæ gradus* periculo vacat, ſi negligentius habeatur, aut perperam tractetur: qua in re plebs imprimis peccat, vel diætam juſtam negligendo, vel Medici opem tardius implorando, imo inconcinna ſæpius in ſui ipſius perniciem uſurpando.

§. II.

Si ullo in morbo, certe in hoc quam maxime valet illud axioma Medicum.

Principiis obſta, ſero Medicina paratur,
Dum mala per longas invaluere moras.

Dyſenteria enim contagioſa quovis momento, cum generatim contagio ſuo progreſſivo invaleſcit, tum ſpeciatim corpus infectum admodum celeriter deſtruit, lentioraque artis ſubſidia eludit. Tunc ſi quis *Fabium Cun-*

ctato-

ctatorem ſibi imitandum propoſuit, cum ſero nimis ſapere, exempla docebunt.

§. III.

Haud facile ſua ſponte, & ſine omni medicamentorum applicatione *ſalutariter* hic decurrit morbus, ſed fere ſemper artis auxilium expoſcit, & ad illos morbos pertinet, in quibus *natura arti utique cedere* debet, Eſt morbus *materiæ*, non *motus*, illumque natura motibus ſuperare non poteſt.

§. IV.

Dolor ille *acerrimus* Dyſentericos torquens non ſolummodo ex inteſtinorum motibus & ſpaſmis, aut ab impatientia naturæ, ut quidam loquuntur, ad ejiciendum materiam morboſam, &c. oritur, ſed potius & effectu phyſico *materia illa* ſupradicta *bilioſo arſenicalis*, *acris*, *urens*, *cauſtica*, *corroſiva*, in inteſtinis ſtabulans, ac membranarum nervos continua roſione vellicans, intolerabilium illorum cruciatuum funeſtique exitus *cauſa materialis*, vera, & præcipua eſt; hocque facile eſt judicatu, conſiderato, quanti dolores excitentur, ſi modo aliquid ſalſi, alias innocui, vulneri adſpergatur: quidquid reluctetur natura, non poterit avertere intenſiſſimos illos dolores, quamdiu ſal-

falſum illud in vulnere manet: quod omnino aliter accidere nequit, niſi quis vellet dicere, cruciatus tantum eſſe ſenſum hominis vivi, nec mortuum ſenſu valere; & huic nihil, quod reponam, habeo.

Niſi ergo materia & *cauſa* illa *realis* auferatur, perdometur, involvatur &c. etiam memoratus naturæ ſenſus dolorificus, bono cum eventu, ceſſare non poteſt.

§. V.

Correctio tamen *materiæ morboſæ* non ſemper eſt in noſtra poteſtate.

Quamdiu miaſma venenoſum adhuc in ventriculo & inteſtinis fluctuans hæret, ſpes eſt, illud evacuantibus proſcribere per eas vias, ad quas natura vergit.

Ubi vero maſſa ſanguinis eo jam labefactata, aut partes ſolidæ jam infectæ ſunt, artis ſubſidia maxime limitata ſunt.

§. VI.

Habet enim ars ubique ſuos limites, & ſatis eſt Medico, hos ſcire. *Multi morbi majores ſunt omni arte & remediis*, majoriſque fere ſcientiæ indicium præbet, qui morbi non curabilis inſanabilitatem, ut hac voce utar, prædicit, quam qui morbum, arte curabilem, curat.

§. VII.

§. VII.

Omnes qui hoc morbo moriuntur; ex *inte-ſtinorum gangræna & ſphacelo* intereunt, hoc non ſolum jam aliquot ante mortem dies pulſus debilis, vacillans, inæqualis, intermittens, extremorum frigus, anxietates præcordiorum, delirium &c. ſed & culter anatomicus in defunctis demonſtravit.

§. VIII.

De *feminis gravidis* hoc ſpeciatim monendum eſt; non pro certo affirmari poſſe, a noſtra dyſenteria gravidas minus afflictas eſſe, quam utero non gerentes; malum potius indiscriminatim utrasvis invadebat, ita ut ſatis notabilis exiſteret gravidarum numerus, quæ hac lue laborarunt: Proinde non videtur in poteſtate provide & ſollicite agentis naturæ eſſe, ut contagium ſemel inductum facilius & alia, aut tutiore ac leniore via, in gravidis expellere poſſit, quam in aliis mulieribus, prout nonnulli ſentiunt.

§. IX.

Præterea etiam hic loci nemo vidit in *gravidis poſt abortum*, quem ab hoc morbo paſſæ erant, dyſenteriam ſponte ceſſaſſe, quod

alii in aliis dyſenteriis a ſe obſervatum fuiſſe contendunt. Contrarium ſe apud nos manifeſtavit, nec ratione concipi poteſt, rem in *dyſenteria vera* aliter ſe habere.

§. X.

CL. *Sydenhamius*, qui dyſenteriam, *febrem in inteſtina introverſam*, & in illa ſeſe exonerantem, eſſe ſtatuit, *venæ ſectionem* ſuaſit, ut acres iſtos humores ſecta vena immediate revelleret; aſt *venæ ſectioni* in noſtro morbo nullus locus erat, nec eam in ullo, ſive præſervationis, ſive curationis gratia, adminiſtrandam curavi; *bilem* enim non corrigit, ſed potius vires vitæ frangit, & naturam in motibus ſuis ſalutaribus conturbat: unde *vomitus cruentus* & mors venæ ſectionem cito ſequebantur.

§. XI.

Adſtringentibus raro opus erat; excretio enim alvi ſua ſponte ceſſabat, poſtquam venenum aut ſubactum aut exactum fuit:

In *ſinu* autem *concludunt anguem*, qui adſtringentibus pugnant: nil enim faciunt, quam quod materiam acrem, vitioſam in corpore contineant, ne foras effluat; interea hoc modo inflammatio, ulcera, gangræna ac mors inducitur.

Hinc

Hinc *neque in principio neque in declinatione morbi ſatis tuta erant*, niſi ubi de materia evacuata, & de tono inteſtinorum ſolummodo labefactato bene certi fuimus.

§. XII.

Laxitas inteſtinorum non ut Cauſa, ſed ut effectus morbi, conſideranda eſt, quæ non niſi ſublata Cauſa tolli poterat. Tunc omnium tonicorum & adſtringentium locum ſupplere poterant *Cortex Simarubæ, Caſcarillæ* & *ſuccus Catechu*.

§. XIII.

De *Rhabarbaro toſto* & *uſtulato*, quod tanquam adſtringentium princeps commendatur, effectum adeo notabilem comperire mihi non licuit, quanquam ſæpius ſumendum præcepi, quin corrigentem & ſalutarem ejus vim uſtulando potius perdi, & inde deterius reddi credibile eſt. Quo magis enim aſſatur & uſtulatur, eo certius ſane in carbonem inertem, ſeu, ut Chemici loquuntur, in terram mortuam convertitur.

§. XIV.

Si vero *Rheum* infunditur, *fortius exprimitur*,

mitur, aut *Tincturæ forma* methodo noſtra propinatur, magis roborat; tutiusque ſiſtit fluxum, quam ipſa adſtringentia; quam *cautelam ſingularem* Practicis maxime commendandam duxi.

§. XV.

Præterea *divinum* potius quam humanum remedium hanc *Rhei Tincturam* appellare licebit, ob ſummam & late diffuſam ejus utilitatem, quam, rite & legitime applicata, etiam in compluribus aliis morbis efficaciſſime præſtat, quamque ejus præſtantiam atque uſum polychreſtum hac occaſione Publico non potui non maxime commendare.

§. XVI.

De Coralliis rubris, *de Cornu cervi uſto*, & *cryſtallo montana*, toties ab aliis commendatis, vereor ne eorum vis adſtringens putatitia potius, quam efficax ſit, licet enim ea ſæpius præſcripſerim, parum tamen laudabilis effectus ex iisdem obſervare mihi licuit.

§. XVII.

De terris bolaribus, *ſigillatis*, quas nonnulli ceu univerſale ad omnes dyſenterias commendant, ut omne *acre* qualecunque, ſive *acidum*

dum ſive *alcalinum* ſit, *involvere*, inviſcare, obtundere, & *iners reddere* debeant, hic experiri nolui, imo potius obſervavi, quum ab aliis applicarentur, fluxusque inde ſiſteretur, inteſtina tanto magis gravata, majoresque anxietates, cardialgias, aliaque mala mortifera inde oborta eſſe.

§. XVIII.

Martem & *Crocos ſubtiliores* ex illo paratos non nulli inter ſpecifica, quæ fermenti dyſenterici ſpicula cum *acida*, tum *alcalina* infringere queant, cum laude enumerant; cum vero ejusmodi Croci aliaque hujus generis e Marte, *calcinatione* parata, ſive aperientium ſive adſtringentium nomine veniant, utique adſtringendi fine præſcribantur, & ut talia in corpore humano operentur, ita eorum uſus in noſtra dyſenteria ſuſpectus, imo noxius fuit.

Idem judicium eſto de *lapide hæmatites*, variisque ex illo productis chemicis.

Alii *lac* ſic dictum *ferratum*, aut *aquam ferrariam*, in quibus nimirum ferramenta candentia exſtincta fuere, ægris propinarunt, haud ſane meliori effectu.

Tincturam Vitriol. Martis Lud. cum ſucceſſu adhibuiſſe affirmavit Medicus quidam. Sed puto, in fine potius morbi ad roboranda viſcera, quam ad ſuperandum malum illam conducere.

§. XIX.

Sales omnes ex. gr. *Tartar. vitriol. Arcan. duplic. Sal polychrest. Sal. prunel.* &c. contra omnem ſane rationem ac prudentiam medicam ab aliis toties præſcripti, mordaces ſunt, & in inteſtinis exulceratis nil niſi graviores dolores & ſtimulos excitant, quare ne *nitroſa* quidem, imprimis in ſtatu & progreſſu morbi, tuta erant; fluxum enim magis exacerbaſſe obſervavi.

§. XX.

Ab omnibus *mineralibus* & *metallicis* medicamentis abſtinendum eſſe cenſeo; *vegetabilia* ſola in morbo curabili ſufficiunt.

§. XXI.

Purgantia fortiora in caſu mitiori quidem prodeſſe poſſunt, in caſu vero graviori, & ubi inflammatio metuenda erit, aut jam adeſt utique nocent.

Quomodocunque res ſe habeat, vitentur quam maxime omnia *draſtica*, *ſcammoniata*, *jalappina*, *aloëtica*, *colocynthiaca*, *helleborina*, aliaque hujus farinæ compoſita, quale eſt *Elixir Proprietatis Paracelſi*, *ſalutis*, &c. &c. inteſtina enim rodendo, eorumque mucum natura-

turalem abradendo, inflammationem magis accelerant, aliaque mala funesta inducunt.

§. XXII.

Pilulæ polychrestæ Beccheri correctæ, aut aliæ hujus generis compositæ in hac dysenteriæ specie optatum effectum non præstabant; Nec unquam in simili casu acuto illis compositis generalioribus, quocunque sub nomine notis, tantum fidimus, quantum medicamentis simplicioribus, morbo magis congruis, & adaptatis.

Præservandi vero scopo, ad intestina a sordibus expurganda, ut & in *simplici diarrhœa* usum habebant, nunquam vero tantum, quantum *Rhabarbarum* solum.

§. XXIII.

Sudorifera caute adhibenda sunt, sudor enim arte prolectus minime eundem effectum salutarem habet, ac *spontaneus*, quo natura materiem humoribus insinuatam apte e corpore eliminare novit.

Ars vero turbulenter sæpius cocta & cruda simul & semel ad externa pellit, majoresque in corpore turbas excitat, quin quod, ob inquietudinem ægrorum & sedium numerum, vix debita in lecto continentia, ad tales sudores artificia-

les obſervari, nec materia peccans per ſudorem ſatis eliminari, poſſit.

§. XXIV.

Gummata reſinoſa, ex. gr. *Olibanum*, *Myrrha*, *Maſtiche*, *Succinum* & ſimilia; *Oleum ſuccini*, *Balſ. peruv.* nec non *Terebinthina* in vera noſtra dyſenteria applicata ad ſanationem vix unquam laudabilem produxere effectum:

Ubi vero affectus degeneravit *in ulcus*, inteſtina conſolidandi & cicatricem obducendi ſcopo, locum habere poſſunt.

§. XXV.

Quod ad *ſpecifica* attinet, de iis acerrime inter Medicos diſputatur, num dentur in rerum natura *certa antidota*, quæ propria ſua natura & qualitate *Cauſæ* alicui *morboſæ* contraria ſint, eique e directo, ut ita dicam, repugnent.

Quidam illa plane negant, & in medium afferunt ſolitum dictum *Capivaccii*, quod diſcipulis ſuis regerebat: *diſcite meam methodum, & habebitis mea arcana.* Alii in aliud extremum proclives ſunt, & nihil niſi ſpecifica crepant.

Verum uti *vires* remediorum *activæ* non ſunt *abſolutæ* & *infallibiles*, ſed *relativæ* & *con-*

conditionatæ, in quantum mali, ſimul & corporis conſpiret conditio, ſic vix unquam tale remedium reperietur, quod morboſam quandam materiam in corpore latentem adeo efficaciter corrigere & exſtinguere poſſit, ut omnia, cujuscunque diſpoſitionis corpora, a malo quodam liberare queat;

Interim invenimus multa remedia, quæ uti ſub præſervativis jam diximus, ſingularem effectum, majusque præſidium adverſus hunc vel illum morbum præſtant, quam ſexcenta alia, quæ vulgo commendantur aut applicantur, ut ita non tam defectus remediorum antidotorum, quam potius ignorantia inventionis & applicationis eorum nobis obſtet.

§. XXVI.

Copia medicamentorum hinc inde ad nauſeam usque commendatorum, animum Medici potius in diverſa trahunt, ſuſpenſumque habent, quam ut exſpectationi ſatisfaciant. Medicus praxeos gnarus *paucis*, ſed efficacibus remediis inſtructus, omnibus ſuis intentionibus ſatisfacit; & bona *ſimplicia* plus efficiunt, quam immenſa farrago compoſitorum uſualium.

Prudentia circumſpecta, exercitatio & uſus omnem, ut ubique, ſic etiam hic abſolvunt paginam.

§. XXVII.

Hac occaſione etiam ratione *Climatis noſtri* monere debeo, *doſes medicamentorum* apud noſtræ regionis incolas plerumque paululum poſſe augeri, nec ab eorum aucta doſi adeo facile nocivum effectum deprehendi.

Conſtitutiones enim corporum & naturæ noſtrarum plagarum non ſunt adeo ſenſibiles, quam quidam Medici de ſuarum terrarum incolis memoriæ prodiderunt; ad quam rem, ubi in praxi clinica non rite attenditur, optimos Medici conatus fruſtraneos fuiſſe plus ſemel experientia didici.

§. XXVIII.

Decoctum *ſeminis milii indigenæ* in dyſenteria caſtrenſi valde commendatum legimus, in noſtro contagio illud multum adhibui, ſed dolens fateor, me nihil ſpecificæ opis ex ejus uſu ſenſiſſe, quamobrem præ aliis commendabile eſſet; cæterum *pro grato potu ordinario* parando non ineptum, & ideo rejiciendum non eſt.

§. XXIX.

De cortice *Simaruba* hoc adhuc monendum duco, valde dubitari poſſe, num ille ſit *Ma-*

cer

cer veterum, uti D. de Juſſieu voluit, quia cortex *Macer* non tantum ex ſola India Orientali advehebatur, *Simaruba* autem ex India Occidentali affertur; Verum etiam illi *Simarubæ* characteres ſoli *Maceri* aut *Simarubæ* minime proprii, ſed adeo generales ſunt, ut compluribus aliis corticibus, ex. gr. Tamariſc. Peruv. Caſcar. Quern. Fraxin. certo reſpectu applicari, nec priorum character ſpecificus inde determinari poſſit.

Deinde *Simaruba*, licet effectu corticum generali, ſeu ut alia amara, ex. gr. *Rad. gent. rubr*. tonicum ſolummodo eſſe videatur, tamen etiam revera aliquid ſpecifici, *ſedativi* potius, quam adſtringentis effectus in fluxibus alvinis *cruentis* ſiſtendis apud nos exhibuit; & hinc, ulterioribus experimentis ut examinetur, omnino meretur.

Interea tamen omnis erroris vitandi cauſa, negari non poteſt, D. de Juſſieu in ea laudanda modum exceſſiſſe, atque nimiis ejus encomiis veram *Simarubæ* laudem atque utilitatem magis obſcuraſſe, quam illuſtraſſe videtur, eoque eandem ipſe incurrit culpam, quam in aliis Medicis ob nimias certorum medicamentorum laudes merito reprehendit: itaque & huc quadrat illud:

- - - - *Medio tutiſſimus ibis.*

§. XXX.

§. XXX.

De *fero lactis* dicit *Baglivius Prax. Med. L. I.* „ Sæpiſſime *dyſenterias* profligavi *ſolo* „ *ſero lactis* intus dato, & per clyſteres quo-„ que injecto; multosque Autores pro magno „ ſecreto habuiſſe hoc remedium in dyſen-„ teriis refert.

In *dyſenteria Anni* 1702. illud multis profuiſſe, fama mihi innotuit.

In dyſenteria noſtra bilioſa veritas hujus aſſerti comperta fuit; & dolendum eſt, nonnullos Medicos, ob neſcio quod præjudicium, ab hoc remedio admodum alienos fuiſſe; hic vero diſſenſus non ſolum rixis & controverſiis in conſultationibus ad lectos ægrorum anſam dat, ſed & ex his magnum incommodum imo damnum emergit, dum ægrotis remedium negatur, quod pharmaceuticas præſcriptiones ſæpius longe ſuperat.

§. XXXI.

Clyſteribus dyſenteriam curare, ejuſque fluxum ſiſtere velle, abſonum mihi videtur; Etenim illi non ſolummodo fontem mali non ſemper attingunt, ſed etiam improvidus, aut nimis ſæpe iteratus eorum uſus majus incommodum inducit. Nunquam ego, nec alio fine, iis uſus ſum, quam cum urgerent dolores,

res, & tunc olea blanda cæteris palmam præripiebant.

§. XXXII.

Diarrhœa benigna, ſine vel cum vomitibus ſtipata, quæ dyſenteriam intercedebat, *ſola Tinctura Rhei* facile ſublata eſt, vix unquam fere alio medicamento indigens.

§. XXXIII.

Magno errore nitebatur *opinio* illorum, qui putabant, quosdam tam *facile e dyſenteria ſanatos* eſſe, ſive illud aptis, ſive ineptis remediis contigerit; hi enim morbum a morbo haud bene diſcernentes *non diſtinguebant inter diarrhœam benignam* & *dyſenteriam*, ſed quamcunque diarrhœam pro vera dyſenteria habebant, hocque judicium parum accuratum, anſam præbuit, multos in praxi errores committendi.

Nam uti in ſimplici diarrhœa non tantum facilis erat ſanatio, ſed & natura incongrua alias medicamenta facilius & ſine notabili ſanitatis detrimento ferre poterat; ſic ſi eadem in male dijudicato *morbo dyſenterico* præſcribebantur, illa mortem accelerabant.

§. XXXIV.

Propoſita fuit quæſtio, num illi, qui *ex aliis locis* & *ex alio aëre* ad nos tranſiiſſent in aërem, ut putabatur, infectum, citius ab hoc malo invaderentur, quam qui hic loci habitarent, & malo aëri jam aſſueti eſſent?

At, uti nondum video, aëri venenato ac morboſo, quenquam adeo facile adſuefieri, aut cum illo in gratiam redire poſſe, ſic apud nos tutiſſimum erat, *vitare ægros;*

§. XXXV.

Nec defuerunt, qui exiſtimarent, ejusmodi morbo *corpus humanum repurgari* & ſanius reddi, quam antea fuerit.

Sed & hi extra oleas ſaltaſſe, facile eſt videre. Nam etiamſi vel decies homo e contagioſis morbis emerſit, a reliquis ideo tutus non erit, teſte experientia, ita ut omnes hujus generis repurgationes ſanguinis, quibus tanto cum periculo vitæ æger defunctus erat, nihil conferre queant ad eum a novis morbis præſervandum.

Sic mihi, vigente dyſenteria, ſe obtulit juvenis Nobilis ex equeſtri militia, quem intervallo quinque vel ſex dierum, poſtquam a *variolis* rite convaluerat, corpusque a recrementis varioloſis repurgaverat, dyſenteriæ contagium

tagium adortum eſt, a quo licet feliciter, tamen non ſine periculo, convaluit.

§. XXXVI.

Et *dyſenteria feliciter ſuperata* quosdam impoſterum ſaniores vivere, eorumque viſcera firmiora reddi, quam ante illum morbum fuerant, ab aliis refertur. In noſtra lue ex aliquot centenis unicum tantum novi exemplum in femina valde obeſa, cacochymica, quæ poſt toleratam graviſſimam dyſenteriam, qua per aliquot ſeptimanas lecto affixa fuit, nunc alacrius quam ante, degit; præter hanc in nemine alio hoc ego deprehendi, & rationem ejus ex obeſitate valde diminuta deduxi.

§. XXXVII.

De *Dyſenteria Campenſi*, ad quæſtiones transmiſſas, ex belgico ſermone latine reddita ſequentia mihi innotuerunt:

[I] Quæſt. Quænam *dyſenteriæ ſpecies* Campis graſſata ſit?

Reſp. Valde *diverſa* fuit, tam ratione materiæ excretæ, ſymptomatum concomitantium, quam ratione eventus: *Ratione materiei:* Hæc initio ſæpe fuit mucoſa & ſanguinea, poſtea magis bilioſa, interdum purulenta, interdum merus effluebat ſanguis.

Ra-

Ratione ſymptomatum: Quidam fuerunt ſine febri, quidam tertio aut quarto morbi die febrim ſentiebant, quæ paulatim vehementior fiebat. In quibusdam febris ab initio aderat una cum vomitu, animi deliquio, aut ſimili malo concomitante. *Ratione eventus:* qui a febre liberi manebant, nec virium detrimentum initio patiebantur, plurimam partem reſtituti ſunt: quos tertio aut quarto die febris invaſerat, lente ſanitatem recuperabant, vel eorum non pauci extincti ſunt; at quos febris initio ſtatim inceſſit, ſpatio quinque aut ſex dierum plerumque occubuerunt.

[II] Quæſt. Quando *dyſenteria cœperit,* quando in *ſummo vigore* fuerit, & quando *deſierit?*

Reſp. *Tertio die Auguſti* primus æger ex hoc morbo extitit. A decimo ſexto ejusdem menſis uſque ad duodecimum aut *decimum quintum Septembris* maxima ejus fuit vehementia. Poſt duodecimum aut *decimum tertium Octobris* nullum novum ægrum habui, & ſub *finem Octobris* plane ceſſavit.

[III] Quæſt. Num ab *initio ſtatim per totam urbem* coorta ſit, an vero in *uno loco ſolo ſe* manifeſtarit, & ſic per contagium progreſſa ſit?

Reſp. In *media urbe primum* orta *ſpatio duodecim* aut quindecim dierum *per integram urbem*

urbem dispersa est, at in una regione plures decumbebant, quam in altera.

[IV] Quæst. An etiam *alii circa vici* infecti fuerint, & quo tempore?

Resp. Versus Velaviam regionem in vico *Oudebar* & *Weesop* etiam mature morbus erupit, deinde in *Camperveen*, trans Isalam *Wilsoni*, *Ysselmuidæ*, *s' Heeren-broeckii*, in quo loco adhuc dum [mense Novembri] grassatur.

[V] Quæst. Num etiam *omnis generis homines* sine discrimine sexus, ætatis aut conditionis afflixerit, an vero aliquid discriminis observatum sit?

Resp. *Nullum discrimen* apparuit, *senibus* vero & *parvulis* imprimis malum fuit funestum.

[VI] Quæst. Quænam *principaliora signa* & *symptomata* tam salutaria, quam lethalia fuerint?

Resp. *Nulla* aut *exigua febris*, *remanente appetitu cibi salvo*, [licet ægri interdum XXX. ad XL. sedes intra XXIV. horas habuerint] fuerunt *signa salutaria*. *Contra* ubi *febris* statim *ab initio* accedebat, una cum *deliquio animi*, *nausea*, *vomitu*, aut si post decem aut duodecim dies supervenerunt *singultus*, *aphthæ*, aut similia signa mala, illa plerumque exstiterunt funesta.

[VII] Quæst. Quænam *remedia* in genere,

aut in ſpecie bono aut malo cum ſucceſſu adhibita fuerint?

Reſp. *Generalis methodus* curandi hunc morbum non poterat ſervari. At ſi ægri in tempore & mature conſilio utebantur, optimum effectum e *Rhabarbarinis* percepi & *opiatis*, *Lac ebutyratum* ejusque *ſerum* multis profuit. De uſu *Ipecacuanhæ* multa laudare non poſſum. * *Adſtringentia* initio ſumta, ſæpe mala fuerunt, ſed præmiſſo evacuante, meliorem præſtitere effectum.

His annectebatur *Tabula mortuorum Campenſium* ſequenti modo:

Anno 1736.	juniores,		adulti,		ſumma totalis.
die 25. Aug.	16.	-	4.	——	20.
1. Sept.	10.	-	17.	——	27.
8. v°.	20.	-	39.	——	59.
15. t°.	25.	-	36.	——	61.
23. t°.	15.	-	33.	——	48.
29. n°.	19.	-	14.	——	33.
6. Oct.	7.	-	14.	——	21.
13. t°.	7.	-	17.	——	24.
20. m°.	6.	-	10.	——	16.
27. m°.	3.	-	4.	——	7.
	128.		188.		316.

Inter quos tamen nonnullos fuiſſe, qui hoc morbo non interiere, ſimul monebatur.

§. XXXVIII.

* NB. hoc ambiguum eſt; forte eadem radice uſus non erat Cl. Autor.

§. XXXVIII.

Tandem conſcripto jam & ad finem perducto hoc opere, Vir quidam Nobilis, e regione *Tranſiſalana* hanc civitatem tranſiens, mihi retulit, ſe noviſſe hominem quendam, olim ſervi munere apud illum perfunctum, ſed inde a pluribus annis in vicino, prope prædium ſuum oppidulo, *Riſſen* dicto, habitantem, ibique negotiantem, qui *initio menſis Septembris* An. 1736. *dyſenteria griſea*, cineritia, prout ipſam vocabat, quia raro aut parum ſanguinis admixti ab ægris excernebatur, correptus fuerit.

Hunc, cum ægrotaret, quatuor ejus fratres inviſebant, eique miniſtrabant; hos vero omnes eodem morbo infectos fuiſſe;

Idem eveniſſe vicinis, & ſpeciatim iis, qui ad eum viſendum acceſſerant, ægrumque tractarant;

Hac via morbum gradatim & quaſi domatim per eandem plateam propagatum eſſe.

Poſtquam autem reliqui incolæ id animadverterant, & infectos fugere cœperant, reliquæ plateæ non adeo tentatæ fuere, ita ut in iis vix unus & alter eo malo laborarit.

Inde autem accidit, ut ejus oppidi cives infectas ædes adeo horrere inciperent, ut nemo in easdem intrare voluerit;

Præterea ruricolas tantus ab infectis horror

incesserat, ut nullus in eorum domos commigraret; Si vero necesse habebant, cum quopiam in oppidulo colloqui, incolas ex ædibus evocarunt, & in platea eminus stantes sermonem contulerunt, ac si sibi res esset cum *peste* infectis.

Hac autem cura & prudentia rusticorum neminem rure & extra oppidum infectum fuisse.

In ipso oppidulo morbum usque ad finem *Januarii* 1737. grassatum esse, & ultra quadraginta vel quinquaginta homines letho dedisse; imo circa initium *Aprilis* ejus reliquias adhuc exstitisse, unumque & alterum obiisse.

Prius memoratus æger, qui primus erat, per quatuor hebdomadas cum morbo conflictatus ex eodem interiit, uti etiam ejus parvulus infans & alter fratrum; uxor vero ejus mansit sana.

Reliqui post eum infecti ut plurimum intra 7. 8. aut 9. dierum spatium abrepti sunt.

Dicebatur, pauca vel nulla convenientia medicamenta adhibita esse, cum nec Medicus ibidem habitet, & homines ab impensis, in medicamenta faciendis, alieni sint.

§. XXXIX.

Accuratior quidem hujus morbi contagiosi relatio optanda esset, sed eam consequi non datur.

In-

Interea tamen hoc notabatur, quod, cum ibidem locorum *nulli fructus horæi* naſcantur, exinde manifeſtum fiat, primam originem mali ab eorum uſu ortum non ducere.

Cauſam autem transferebant in hoc, quod ille homo aliquot diebus antequam morbo corriperetur, *puteum effodiens*, diu in aqua frigida ſtans opus fecerit, ut hoc modo multum *algoris* paſſus & a dyſenteria correptus credatur.

At, cum eundem jam antea minus firma valetudine uſum fuiſſe, ſimul nuntiabatur; adhuc incertum eſt, utrum ad hunc morbum *nimius* talis *algor* in aqua ſtantis, num vero antecedens ſtatus valetudinarius, an uterque ſimul, vel aliud quid, malo anſam præbuerit? imprimis cum in hoc ſufficientis relationis defectu nil certi definiri queat.

§. XL.

Occaſione hujus caſus memini me legiſſe in *Diſſertatione de dyſenteria Cel. D. Stahlii* relationem morbi, *ſpeciem dyſenteriæ* mentientis, quem Illuſt. Autor ſibi ipſe concitaverat, cum quondam menſe Decembri, *frigida* admodum *tempeſtate*, per totum tempus pomeridianum in laboratorio ſpatioſo, eoque admodum frigido occupatus eſſet inter aliquot numero diverſas operationes chemicas, qua-

rum una erat præparatio Clyſſi antimonii tartariſati &c. Superiore tunc corporis parte ad ſudorem calebat, ſed crura & pedes ipſi frigore rigebant a pavimento lapideo; inſuper multum vaporem illius Clyſſi ad nauſeam usque hauſerat. Paulo autem poſt abſolutum laborem, inſolitis ipſi alvi torminibus acutis, dejiciendi conatu, dejectionibus liquidis cruentis, teneſmo, motibus febrilibus &c. corripiebatur;

Hunc autem affectum potius *catharctico-hæmorrhoidalem*, quam vere dyſentericum, fuiſſe declarat, ortum ducentem a vapore illo fuliginoſo Clyſſi tartariſati, copioſe per reſpirationem hauſto, cum mox a primo impetu & ſedes notabiliter minuerentur, & nihil neque ſpumidi, neque quod ulceroſam materiam referret, oſtenderent, ut vulgo in dyſenteria fit, contagioſæ vero diſpoſitionis ne veſtigium quidem adeſſet, neque ejus legitima ſuſpicio &c.

§. XLI.

Jam quidem inficias non ibo, memoratum vaporem aliquid ad hunc morbum contuliſſe; interea tamen credere licet, illam ægri conſtitutionem, dum æger ſuperiore corporis parte incaluerat, at inferiore frigebat, magis pro Cauſa illius fluxus alvini habendam eſſe, quam ipſum vaporem; imprimis cum ipſe Clariſſ. Autor

Autor *insolitis caloris* & *frigoris vicissitudinibus* & mutationibus maximam Causam alias exorientis dysenteriæ tribuat.

Ipse memini, me olim media & percalida æstate ab ambulatione incaluisse, deinde quietis capiendæ causa humi desedisse: quo facto frigus soli inferne in corpus penetrans horrorem mihi incussit, & die insequenti species dysenteriæ seu, si mavis, diarrhœæ torminosæ & mucosæ me invadebat, ex qua per aliquot dies æger jacebam.

§. XLII.

Sunt itaque inæquales ejusmodi & subitæ mutationes ad inducendum alvi fluxum utique valde efficaces, idque hoc magis, si in superioribus partibus motus *secretorii & excretorii* intenduntur & promoventur, at in inferioribus propemodum validius inhibentur; tunc enim non solum intestina a penetrante frigore relaxantur, tonoque fiunt remissiore, sed & per tam insignem, & adhuc magis per continuam & diuturnam motuum illorum inæqualitatem magnæ etiam turbæ, confusiones & perversiones secretionum & excretionum in œconomia animali excitantur, & variis stagnationibus & corruptionibus humorum, imprimis in abdomine, ansa præbetur, sic ut inde omnino & necessario fluxus alvi inordinati, dolorifici, mucosi &c. oriri debeant.

§. XLIII.

Interea tamen tales eventus nondum ſufficere mihi videntur ad producendum morbum contagioſum, prout id etiam ſupra allegatus Clariſſ. Autor ſuo exemplo docet, nosque ejus rationes jam ſupra prolixius enarravimus.

§. XLIV.

Undecunque vero initio in homine ortum ducat *contagium*, cum in nullius poteſtate poſitum eſſe videatur, ut illud *a priore* proſpicere & prohibere queat, ne in ſuo corpore naſcatur; Imo vero illud æque repente & inopinato, dum nihil minus timetur, oritur, quam cum putamus, nos poſſe antecedentem Cauſam indicare.

Ita ex ſupra recenſitis, ut & ex brevi illa relatione de morbo oppiduli *Riſſen*, hoc maxime diſcere licet, *qua via malo oborienti rationali modo mature obviam eundum, ejusque progreſſus* ſiſtendus ſit, ne latius ſerpat & propagetur.

Hoc oſtendiſſe, ad commodum & ſalutem humanæ ſocietatis non parum conducere; mihi quidem videtur.

TANTUM.

RELA-

RELATIO HISTORICA
DE
CASU SINGULARI,
QUO
PER MERCURIUM SUBLIMATUM, IN EMPLASTRO APPLICATUM,
MORS
IN DUCTA FUIT.

LECTORI

SALUTEM!

NEſcio quo fato accidat, *Amice Lector*, ut novum de *Veneris* ſermonem Tecum inſtituere cogar.

Cum enim vix a meditatione de *veneno dyſenterico-bilioſo* receſſiſſem, hiſtoriamque *morbi* illius *Epidemici* abſolviſſem, ecce, iterum abripior in aliud *venenum* & *malum Epidemicum*, quod pari pernicie, ſi non majore, in vitas hominum graſſatur, ac modo dicta lues: nimirum *in Circulatorum graſſantium veneficos & temerarios auſus*:

Auſus ſane humano generi eo pernicioſiores atque magis lethiferi, quod per hos non tam a morbo, aut morte naturali, cui omnes mortales obnoxii fiunt, invaditur, ſed a peſte longe atrociore, quam omnes homines ſummopere horrent, nempe a manibus truculentiſſimis male feriatorum hominum.

His enim ſi ubique licenter & impune graſſari permitteretur, brevi tempore tot incolas e ſocietate humana tollere poſſent, quot *morbus Epidemicus* vix interficeret, imo *perpetua Reipublicæ peſtis* exiſterent.

Cru-

Crudelis enim hæc natio nemini parcit, nec adultis, nec parvulis, nec ditioribus, nec egentioribus, ſed in iis omnibus adhibet *violentiſſima* & *maxime venenata medicamina*, quæcunque audacia impudens ei ſuppeditat; affectosque, qui in iſtam incidunt, in tam ancipitia mala præcipitat, ut eadem nec naturæ vires, nec artis auxilium ſuperare valeant; adeo ut, quod ipſa mors in morbis naturalibus reliquum vitæ fecerat, mortifera iſtius manu auferatur.

Vagantur quippe iſti errones per orbem, nullo charactere, niſi ſolo impudentiæ & audaciæ dono ditati. Intrant in urbes, inhiant crumenæ, inſidiantur ſanitati, impugnant vitas famamque civium, necantque immiſericorditer; deinde abeunt, corraſa maleque parta ſecum portantes, nihilque civibus relinquentes, niſi notas male peractæ artis, aut non raro ſæpe tragœdiarum reliquias.

Verum enim vero hujus furfuris ardeliones non ſolum ſolida artis Medicæ cognitio deficit, ſtudiique phyſici ignariſſimi ſunt, ſed etiam eadem illa inſcitia in illud ipſum malum præcipites feruntur, ut arrogantia turgentes, tanquam ſtrenui artifices, nil niſi medicamenta heroica & potentiora deament, & quidem talia, quæ vehementiſſimis venenis etiamnum accenſentur, qualia ſunt ex. gr. ex *arſenico*, *mercurio ſublimato*, &c. parata.

Hæc

Hæc tanquam arcana & panaceas ſecum circumferunt, audaci impetu indiſcriminatim iisdem utentes, merasque curas heroicas animo cogitantes, quales nullus Medicorum præſtare poſſit; in quo poſtremo quidem adeo falſi non ſunt, cum horum nemo tam internecivа remedia in uſum adſciſcere debeat.

Sed ubinam locorum iſtiusmodi Thraſones artem aut ſolidam rei medicæ ſcientiam didicerunt? num forſan in tranſitu? an vero inter tondendum barbas?

Hæc enim natio, ſi eam artificibus aliquo modo annumerare vellemus, nam de aliis Agyrtis medicaſtris nunc non loquor, vulgo originem ducit ab uno vel altero barbitonſore.

Hi initio artis ſuæ barbam tollere, dein venam incidere, & vulnus levius obligare diſcunt, poſtmodum, ubi vel faciliori vel difficiliori operationi chirurgicæ tanquam miniſtri interfuerunt, promoventur in artis magiſtros, & alicujus Centuriæ aut Cohortis Chirurgi conſtituuntur.

Hoc facto in militibus, qui vitam pretio venalem habent, & qui ad cædes deſtinati videntur, artem exercent, & diſcunt eosdem artificioſe trucidare. Idque tam diu tamque vario modo præſtant, donec habitum quendam induerint.

Si

Si hoc modo ſatis diu arti mortiferæ operati ſunt, tandem dimittuntur.

Tunc fortunæ periculum alibi facientes, ſuapte ſibi autoritate Doctoris titulum arrogant, *vel per modum tranſeuntis*, ut loqui conſueverunt, ſe in *Doctores ignorantes* creari curant, ac *uroſcopiæ & uromantiæ* maxime gnaros ſeſe profitentes, incautæ plebi imponunt; ſicque per terras oberrantes prædam venantur, ſibi ſolatio ducentes, ſe, ſi in uno loloco neminem in naſſam pertrahere potuerunt, tamen nullius rei jacturam feciſſe, & fortaſſe in altero uberiorem capturam conſecuturos, ſeque, antequam omnes terras & urbes pervagati fuerint, diem ſupremum obituros eſſe.

Cum autem, uti jam diximus, magna illorum hominum ars audacia conſtet, ita nullum non negotium, quodcunque ipſis offertur, in ſe tractandum ſuſcipiunt, etiamſi in illo nullam peritiam nacti ſint; fere ubique aut cum periculo diſcere, aut periculum facere haud verentur, nihil penſi habentes, ſi conamina ſua infelicem exitum nanciſcantur, nulla conſcientia tacti, etiamſi re peſſime confecta, æger ſub eorum manibus intereat.

Tales medicaſtri graſſatores, in carnificina nati, & publica animadverſione digni, carnificum more innoxium proximum ſplendido apparatu interficiunt.

Et

Et tamen magna audacia & thrasonica ambitione undique conquirunt ægros, in ignorantiæ victimas cessuros, nec eos alieni sanguinis satietas unquam capit.

In tecta irreptant, & sesquipedalibus ac phaleratis verbis & jactantia ipsis propria ac consueta aures hominum implent, ac dolosa fraudulentia ipsis persuadent, ut sua ipsis capita credant, quibus nemo prudens secandos ungues commiserit.

Si offendunt levem ex. gr. tumorem, statim dicunt, adesse affectum capitalem, cui præter se nemo mederi queat; statim Cancrum & nescio quod carcinoma crepant. Hoc dolo atque terrore offuso id consequuntur, ut sub terrifico objectu ignaris Æsculapii videantur, sicque deceptos multa pecunia emungere possint.

Credibile etiam est, matronam, de qua mox locuturi sumus, si Circulator in hoc casu rem paulo felicius gessisset, ejus operam centum aureis debuisse redimere, ipsamque pudoris & honestatis ratione ne contra quidem hiscere ausuram fuisse, ne res in vulgus exiret.

His enim & similibus technis & scelestis fraudibus ægros terrent, ut damnum & pudorem cum periculo, cui se objecerant, celent.

Cum vero frivoli illi Chirurgi macellarii letha-

lethales suas præstigias inter milites impune exercuerunt, nil nisi experimenta per cædes aut mortes facere assueti; jam ab iis transitu facto etiam in populosas & bene constitutas civitates grassari conantur, stupent & obganniunt, si, unde scientiam nacti sint, inquiritur.

Non tantummodo sibi soli sapere videntur, omniaque salutaria monita fastidiose aspernantur, sed etiam, ubi malis istorum conatibus obviam itur, Medicos imprimis taxant, eosque contumeliis conviciisque proscindunt.

Debacchantur autem non solum singulatim, in unum alterumve Medicum, in officio publico constitutum, qui internecivos eorum conatus sufflaminare nititur; verum integra Collegia celeberrimarum urbium fœdissimo modo traducere & infamare non verentur.

Quod quidem non mirum, nam contra regulas naturæ esset, si ab impuro fonte puræ dimanarent aquæ.

Ut vero hoc histrionum genus pro impurissimo atque perniciosissimo habetur, quod in sentina plebis invenitur, ita Augiæ stabulum purgare videri posset, qui exquisito studio omnes illorum fraudes recensere, in se susciperet.

Ne tamen crassa illorum crimina atque delicta publico semper lateant; exemplum improbi

probi talis, e variis urbibus ob artem ſuam internecivam ejecti homuncionis, ut jam omnibus patefaciam atque oſtendam, ad id caſus infra memorandus me permovit, ſimulque ut omnes Medicos quam maxime adhorter, ut quilibet non tantum ſuo in loco accuratius attendat ad hoc Latrunculorum genus, ſed etiam operam det, quo Magiſtratus videant, ne quid vita civium per tales Circulatores detrimenti patiatur, nimis facile iisdem indulgendo veniam graſſandi, ne eosdem lethiferos effectus experiantur, quales apud nos cum interitu Nobiliſſimæ Matronæ & ſummo noſtro cum dolore producti fuere.

Prout enim in quavis bene conſtituta civitate nulli Chirurgorum licet, ne ullam quidem graviorem operationem chirurgicam ſolus & ſine inſpectione conſtitutorum Medicorum ac Chirurgorum aggredi, ita hoc minus Circulatoribus permitti debet, cum triſtes eventus jam ſatis docuerint, a talibus lanionibus homines pecudum inſtar mactari, ſi modo nummos corradant;

Fugiendi potius, & in Republica bene conſtituta nullo modo tolerandi ſunt ejusmodi interfectores Medicaſtri & rei Medicæ imperiti; nam ſunt aptiſſima inſtrumenta ad committenda certiſſima homicidia Medica & Chirurgica.

Satius effet naturaliter mori, quam ab ejusmodi tenebrionibus interfici.

Triftiffimum violentæ talis mortis exemplum & experimentum noftris oculis vidimus, & quidem hoc notabilius, quia accidit in Matrona, quæ fuperioris anni autumno cum dyfenteria graviter conflictata, fed feliciter reftituta fuerat.

Hæc Matrona finiftro quodam fato in venenatas peffimi bipedum manus incidit, quæ eidem loco falutis ipfam mortem intulere.

Facinus autem hoc perpetravit nafutulus ifte Empiricus & thrafo carnifeca per venenum, quod ipfi familiariffimum fuit, nempe per *Mercurium fublimatum album corrofivum*, quem fub fpeciofo *arcani cauftici* titulo, tecte & artificiofe fub forma *Emplaftri* in variis accidentibus adhibere, ægrosque & fanitate & vita privare folitus erat.

Aufum fane, fi unquam aliud, hoc certe temerarium dicendum eft; At quid non audet truculentiffimum hoc hominum genus, quod Circumforaneorum & Agyrtarum nomine venit?

Eo minus vero illud reticendum erat, quod hic temerarius Ardelio putabat, fe inveniffe novam viam, homines clandeftino modo & fub titulo artis e medio tollendi.

Hinc fpeciatim ægerrime tulit, doluitque, lethi-

lethiferum hoc arcanum, quod ſibi ſoli ſervaturum putabat, hac occaſione patefactum, ipſum vero de vetito ſuo exercitio & poſſeſſione deturbatum eſſe.

Spero autem, me generi humano officium haud contemnendum præſtiturum fore, ſi tale arcanum venenatarum artium retexero, & Publicum admonuero, ne neceſſe ſit, ut id plures proprio nocumento & vitæ ſanitatisque jactura, experiantur. Proverbio dicitur; *alieno periculo cautius mercari diſcimus.*

Et quanquam hæc methodus *Mercurium ſublimatum in forma Emplaſtri* applicandi, non nova, ſed jam pridem a Chirurgis caſtrenſibus uſurpata fuit, tamen vix quisquam crederet, eo temeritatis hos homines proceſſuros, ut nulla habita ratione, in omnibus fere affectibus oblatis, vehementiſſimum hoc venenum applicaturi, atque inſuper *neque modum, neque ullam quantitatis menſuram* ſervaturi eſſent; prout hic Circulator egit; ſpecimenque eſt ſummæ petulantiæ & inſcitiæ, quod non niſi triſte & exitioſum eſſe poterat.

In promptu quidem habent commune refugium atque aſylum iſtiusmodi Medicaſtri; nam ubi in uſum vocarunt aliquod remedium, quod lethalis effectus inſecutus eſt, ſtatim ſuum facinus excuſare, & ignorantiam ſuam velare ſatagunt, dicentes, *hunc vel illum Medicum*

medicamen illud laudavisse, aut ipsummet eodem cum successu *usum esse.*

At insulsi isti homines virtutes & effectus physicos, quæ medicaminibus per se & ex sua natura conveniunt, non solummodo ignorant, vel saltem non ita perspectos habent, uti oporteret, qua nimirum occasione, quo affectu, qua quantitate, quibusve cautelis illa adhiberi, aut quando rejici debeant;

Verum etiam illos effectus physicos, remediis proprios, contra apertam veritatem & constantem experientiam negare audent.

Jactant modo & crepant mera miracula, quæ per sua venena edidissent, admodum callide celantes, quantum noxæ per easdem aliis intulerint.

Si vero de malis effectibus pariter gloriari ipsis liceret, enectorum majorem sane catalogum recensere possent.

Vanissima hinc & ineptissima hæc sunt istorum blateronum effugia, quibus suam ignorantiam & commenta infucare tentant.

Duo cum faciunt idem, non esse idem, ex vulgari proverbio constat.

Multum differt peritus & prudens Medicus ab ignaro Circulatore, cum scientia, tum doctrina.

Inde enim non sequitur, quod, dum unus aut alter Medicorum ex. gr. *Mercurium subl.* ad-

adhibuit, nec tamen is, in quo adhibitus eſt, interiit, ergo quivis ineptus eum adhibere, nec per illum damnum inferre poſſit?

Omnia in genere medicamenta ſunt inſtrumenta, quæ prudentem & cautam periti Medici manum expoſcunt, quo bonum, qui inde expectatur, effectum ſortiantur.

Si vero incautus Medicaſter idem medicamentum in auxilium adhibet, idque perverſo tempore & ordine, aut nimia quantitate &c. tunc non tantum omnes Medici, ſed & quilibet ſenſu communi præditus dicet, etiam *ſimpliciſſimum pharmacum* perverſum & noxium effectum edere debere.

Quid vero de *remediis minus tutis*, minusque probatis, imo de *venenis* expectandum erit, quando ab ignorante Medicaſtro applicantur, qui ex inopia ſolidioris artis antiquis ſolummodo ſuis experimentis nititur, ſicque absque ulla methodo obſervata & ullo judicio crude & craſſe in ſanitatem & vitam humanam graſſatur?

Ut nunc non dicam ex. gr. de *opii* quantitate, quanta differentia deprehendatur, qualisque effectus ſperandus ſit, ſi cui, loco *trium* aut *quatuor granorum*, *triginta*, *quadraginta* aut plura propinentur;

Sed adhuc aliud remedium lethiferum in medium producam, quod talibus erronibus & Chirurgis caſtrenſibus familiare quoque eſt,

nempe, *Arsenicum*, quod sub varia forma, modo pulveris, modo Tincturæ, modo pilularum &c. ægris adversus febres intermittentes aliaque mala propinare satagunt.

At si in magno numero laborantium unus vel alter robustioris naturæ istud venenum superat, aut, ut isti dicunt, sanatur, quot non contra eo intereunt?

De *Arsenico*, *externe* tantummodo *applicato*, ante aliquot annos mirum vidi effectum; namque rustici quidam præparant ex Arsenico *decoctum*, eoque corpus lavant; mirifice illud contra *scabiem* facere prædicantes. Tale decoctum duo milites a quadam anicula accipiebant, eoque scabiem abluebant; scabies quidem hac abluitione evanuit, sed utriusque genitalia tanta inflammatio atque intumescentia invasit, ut aspectu horrendum esset, quibus conjuncti erant intolerabiles dolores, vehemens febris, vigiliæ, sitis &c. totusque locus affectus brevi tempore tantam contrahebat nigredinem gangrænosam, ut de perfecto sphacelo jam sollicitus essem. Tandem vero multa adhibita cura separatio sphacelati succedebat, & paulatim laborantes restituebantur.

Specificus autem hic editus in istis partibus effectus Arsenici, externe applicati, vel ideo magis notatu dignus existit, quod nemo ad hoc venenum respexerit, cum istæ partes hoc decocto deunctæ non fuerint, nec dubium est,

eſt, quin hi milites *Cauſa* quadam *occulta*, ut quidam Medici, læſionum & mortis rationes ignorantes, loqui amant, interituri fuiſſent; ſi idem decoctum liberaliore quantitate adhibuiſſent.

Vices vero eorum dolendæ ſunt, quibus accidit, ut in tam immites carnifices incidant; Nam etiamſi vitæ periculum effugiunt, tamen ſanitatem admodum afflictam referunt, nec ſciunt, unde hoc incommodum illis natum ſit.

Et ſi caſus, de quo hic agimus, eveniſſet apud inopes, aut obſcuro loco natos, ad quos Medicus vocatus non eſſet, adhuc tenebris obtectus lateret, atque ignoraretur; quæ fuit opinio & exſpectatio ipſius Circumforanei, quod ex ipſius adhibito interdicto, *de non arceſſendo Medico*, ſatis ſuperque patet; at, quia ſtupidus hic Matronam tractabat, quæ ejus arti non amplius fidebat, fieri nequibat, quin horribile ejus arcanum vulgaretur.

Jam quidem in ipſam ægram aliquis culpam conjicere poſſet, dicens: Hæc Matrona admodum imprudenter egit, dum inconſulto Medico & clam & incertæ fidei homini ſalutem credebat, imprimis cum illa per complures annos meo conſilio uſa, & in ſupra dicta dyſenteria diligentia mea ipſi adhuc noviſſime probata fuiſſet;

Verum enim vero non tantum pudor ſexui

ſequiori proprius in cauſa fuit, cur locum affectum a viro noluerit inſpici, & initio ne quidem ab ipſo Circulatore, ſed etiam res fere inaudita exſtitit, quempiam per emplaſtrum fuiſſe exſtinctum; itaque hæc Matrona de applicando emplaſtro nihil mali ſuſpicari potuit, ſed opinione vulgari credidit, id, quod externe adhibetur, interne noxam afferre non poſſe;

Et hinc etiam adeo obſtupuit, cum ego ad eam vocatus, ſtatim, antequam mihi emplaſtri applicatio indicata fuiſſet, pronunciarem, ipſi venenum datum eſſe.

Erronea vulgo opinio apud rei ignaros obtinet, id quod externe per emplaſtrum adhibetur, in corpus non penetrare, nec in eodem mala operari poſſe.

At ſi paulo curatius animum attendamus ad hanc poſitionem, inde ſequeretur, bonum quoque emplaſtrum nihil utile præſtare poſſe, & conſequenter omnia emplaſtra eſſe inefficacia & ſupervacanea.

Cum vero quotidiano uſu conſtet, emplaſtrorum ingredientia ſe per poros cutis in corpus inſinuare, neceſſario bonum aut malum præſtant effectum, pro ſalutari aut noxia ingredientium facultate; teſtante hoc ſolo *emplaſtro veſicatorio*, quod, ſi nimia quantitate, aut nimis ſæpe applicatum fuit, mictum cruentum inſecutum fuiſſe, obſervationes docent.

Reme-

Remedia itaque externe applicata eundem edunt effectum, quem interne; hac ſola re inter ſe differunt, quod ea, quæ intro aſſumuntur, minori doſi, & quæ externe in uſum vocantur, majori quantitate ſumi debeant, ut aut bonum aut malum effectum ſiſtant;

Nec quisquam ſanæ mentis inficias ibit, quin etiam externe tantum veneni in aliquo applicari poſſit, quantum ad eum enecandum ſufficiat.

In ſpecie vero de *omni mercurio*; ſive vulgaris, currens, ſive quocunque modo præparatus ſit, experientia jam dudum notum eſt Medicis, ipſum quacunque corporis parte *externe* adhibeatur, admodum celeriter per poros ſe corpori inſinuare, inque eo efficacem ſe ſiſtere;

Applicentur ex. gr. alicui modo externe *tria* vel *quatuor grana Mercurii ſublimati* ſimul & una vice, quacunque corporis parte quis velit, certe, eum non ſine magno incommodo feret, quamvis eo non ſtatim morietur;

Applicentur autem alicui etiam externe & quocunque loco placuerit, una, vel duabus, vel tribus vicibus, ſe invicem ſubſequentibus, ut noſter Circulator fecit, *triginta*, *quadraginta* aut *plura* ejusdem *Mercurii ſublimati grana*, ſi cuidam ſtupido atque imperito adlibuerit, tunc videbit, *an non certe tantum applicari queat, ut inevitabilis inde mors ſecutura ſit?*

Cautissime itaque in exhibenda & augenda dosi *Mercurii sublimati* procedendum esse, omnes consentiunt Medici.

Experientia enim abunde constat, quanta damna minus providæ externæ applicationes *mercurialium remediorum suspectorum* concitaverint.

Et exstant observationes, ubi perpauca & *vix quinque* vel *sex grana Mercurii Subl.* externe tantum applicata, faucium & gingivarum insignem tumorem, ut & *largam salivationem* excitarunt. *vid. Commerc. litt. Ann.* 1732. *pag.* 246.

Rei etiam cardo quam maxime in *nostro casu* vertitur in *quantitate Mercurii sublimati*, quam Circulator adhibuit;

Ipse Circulator hoc animadvertens in Apologia sua ad Ampliss. Magistratus *pondus Mercurii sublimati* in Emplastris adhibiti *definire aut confiteri nunquam ausus* est;

Contra quovis modo, & quantum potuit, illud obscurare & diminuere, eoque, si fieri posset, malum suum factum obtegere, conatus est;

Semper enim de *duobus tantum Emplastris* corrosivis mentionem fecit, & *tertium* malitiose celavit;

Ac præterea contra veritatem prætendit, *primum Emplastrum causticum* nullum effectum edidisse;

Cum

Cum tamen *tria* ejusmodi *emplaſtra* ſucceſſive adhibuerit, quorum quidem *primum* non in affecto loco, at infra eundem magnum vulnus eroſit, & ſic certe vires ſuas in corpore ægræ exſeruit.

Variatio vero & inconſtantia ſermonis Circulatorem ſuſpectum reddit; ob mendacium autem præſumitur dolus apertus, præſertim ſi commodum inde captare putet mendax.

Si Circulator bona fide egiſſet, & ſi aquam ſibi hærere non ſenſiſſet, certe non tergiverſatus eſſet, veram & præciſam Mercurii ſublimati in Matrona adhibiti quantitatem profiteri.

Si divinando rem aſſequi licet, Circulator *primum Emplaſtrum corroſivum* famulæ tradens tanta Mercurii ſublimati quantitate conſperſiſſe videtur, quanta ab ipſo ad abſolvendam curam ſufficere putabatur, quia credebat, illud extra urbem Ottmarſiam miſſum iri.

Cum vero illud effectum quidem, ſed non in juſto loco ediderit, ipſeque inſuper *adhuc duo* cauſtica applicuerit; ex eo utique ſtatuendum videtur, eum *triplo majorem* doſin, quam alias ſolitus erat, in hac Matrona adhibuiſſe.

Imo ex hiſtoria morbi, ubi de Emplaſtris, eorum magnitudine, & modo inſpergendi Mercurium Subl. ut & de latitudine loci affecti agitur, concludere licet, *ultra dimidium ſcrupulum Mercurii ſublimati* in unoquoque emplaſtro fuiſſe.

Dum

Dum enim Circulator Mercurium ſublimatum non *ad pondus*, ſed *ad fortuitam conjecturam*, adſtante famula, e lagenula emplaſtro adſperſit, impoſſibile videtur, pondus illud accurate definiri poſſe:

Nam ita procedendo tam *integrum*, quam *dimidium ſcrupulum* emplaſtro inſpergere potuit, ſiquidem oculus, in dijudicanda re tam ponderoſa, facile fallere poteſt, & ſic errore ponderis caſus inſigniter mutatur.

Imo ex ſupra dictis colligendum videtur, ipſum Circulatorem veram & præciſam quantitatem Mercurii ſubl. quam in Matrona noſtra applicaverat, nec ſcire, nec ſcire poſſe, imo forſan ad hanc rem ne quidem cogitaſſe.

Cum enim in defenſione ſua verbali ad ſe purgandum attulerit, ſe nullibi legiſſe, tale cauſticum ejusmodi effectus ſalivationis funeſtos edere poſſe,

Et præterea non erubuit in ſupplice quodam libello publice coram Ampliſſ. Magiſtratu declarare, *Mercurium ſublimatum ſine metu & periculo externe poſſe adhiberi, nec, ut bonus ſequatur effectus, quantitatem juſtam determinandam, ſed eam artifici relinquendam* eſſe, ut ipſi liceat adhibere, quantum libeat;

Ex eo ſane luce meridiana clarius patet, iſtum in noſtro caſu *Mercurium ſublimatum in indeterminata quantitate & nulla ponderis habita ratione* adhibuiſſe.

Ho-

Homini vero talia agenti vel profitenti nec ſinciput nec occiput ſanum eſſe videtur;

Hoc ipſo enim non ſolum indeterminatæ quantitatis applicationem Mercurii ſubl. ſed etiam illatæ mortis ſe ipſum convictum eſſe tacite profitetur, cum Mercurium ſubl. in noſtra Matrona tanta copia adhibere non veritus fuerit, ut nec natura nec arte amplius ſuperari potuerit.

Jam vero felices illi dicendi ſunt, qui, dum in ipſis mortiferum hoc virus adhibuit, truculento ejus auſu exſtincti non fuere.

Fati enim beneficio, non Empirici, illos evaſiſſe conſtat.

Namque dum cæcus & audax hic Empiricus omnino phyſicum & ſpecificum effectum ſui veneni ignoravit, inſcius adminiſtrandi illius, tantam ejus copiam adhibuit, quantam cæcus impetus ei ſuggerebat, non potuit non fieri, quin omnes affectos ægrosque, apud quos illud in uſum vocavit, in ſummum vitæ diſcrimen adduceret.

Qui vero de tali eventu effectuque dubitaturus eſſet, is de efficacia hujus pharmaci certior evadere non poſſet, niſi facto in ejus clunibus periculo.

Suaſi etiam illis, qui talem effectum in dubium vocabant, ut rei periculum in ſe facerent; at hactenus nemo inventus eſt, qui periculum illud ſubire auſus eſſet; & ratio hujus ſubterfugii ſatis liquet.

Ap-

Aptiſſimum autem ſubjectum ad inſtituendum ejusmodi experimentum ipſe Circulator eſſe videtur.

Dum enim nec rationi nec experientiæ victas manus dare volebat, lethalemque ſalivationem, ſuo cauſtico excitatam, pertinaciter negabat, breviſſima hac via in corpore vili, tanquam in pœnam maleficii & temeritatis, ejus experimentum fieri potuiſſet.

Nec melius certiusve Circulatoris aut culpa aut innocentia innoteſceret, quam ſi ſemet ipſum, experimento in ſuo corpore faciendo, etiamnum adhuc ſiſteret, & quidem tali modo, ut videre, & certi eſſe queamus, omnia ſine fraude & dolo peracta fuiſſe.

At vehementer dubito, num ſe tali periculo ſubjicere velit.

Eſt vero *Mercurius ſublimatus* productum Chemicum accidiſſimum, quod omnibus Medicis notumeſt;

Compoſitum eſt e *Mercurio vivo* & *ſale communi*;

Utrumque, nempe Mercurius vivus & ſal commune per ſe & ſeparatim nullam corroſionem excitant, & notabili quantitate intra corpus humanum aſſumi poſſunt;

Sed ſi certa quantitate una mixta, & violentia ignis conjuncta atque ſublimata fuerint, ex iis terribile fit *venenum*, quod omnium rerum venenatarum potentiſſimum, penetrantiſſi-

tiſſimum, perniciosiſſimum, & funeſtiſſimum hahabetur, arſenico par, vel ut nonnulli credunt, violentius;

Eſtque tam vehemens *corroſivum & cauſticum*, ut in regno animali, ſuo contactu, ſive foris applicetur, ſive intra corpus ſumatur, omnia corrodat, deſtruat, enecet, corrumpat, putrefaciat, ac inſtar *ignis urentis* ad oſſa usque adurat, eique inhibendo nihil fere ſatis efficax ſit.

Sunt quidem, qui arbitrantur, *Mercurium ſublimatum* corpori humano externe adhibitum, ubi in aliquo loco Eſcharam fecerit, *in corpore reviviſcere*, ita ut erodentem ſuam acrimoniam amittat, ipſe vero denuo in Mercurium vivum abeat; ac proinde exiſtimant, eum tunc facta Eſchara, & depoſita in ea acrimonia, corpori non amplius, aut ſaltem non multum nocere poſſe.

At hæc ratiocinia mere puerilia ſunt eorum, qui artis chemicæ expertes, proceſſus chemicos ignorant; quos ſi noſſent, vidiſſentque, quanta vi ignis opus ſit, ut Spiritus ſalis & Mercurius intime uniantur, & eo Mercurius ſublimatus præparetur, certe etiam facile intelligerent, tam facili modo, & tam leni calore, qualis in corpore humano obtinet, hoc compoſitum non diſſolvi, nec in priores formas redigi poſſe.

Hoc ſi extra corpus humanum facere cui adlibuerit, illi non tantum additamentis opus

erit,

erit, quæ in corpore noſtro ſemper & tuto adhiberi nequeunt, verum etiam tanta vehementia ignis requiritur, quæ citius hominem exuſtura, quam Mercurium ſublimatum ſuis ſalibus corroſivis liberatura, & in formam currentem redactura foret.

Ita ut *Mercurius ſublimatus*, ubicunque etiam corpori noſtro applicatus vel aſſumtus ſit, nunquam ſe a ſuis particulis cauſticis liberari ſinat, ſed *maneat Mercurius ſublimatus*, & quamdiu in corpore noſtro eſt, uti talis operetur.

Ejus vero *qualitates & effectus* phyſici ut & *pathemata* eum ſequentia, quando incaute & imperite, aut in notabili quadam quantitate, licet ſolum externe, adminiſtratus eſt, experientia teſte hæc ſunt:

Ut cryſtalli ſeu ſpicula ejus cauſtica, ſalina, tanquam totidem *cultelli*, effectu phyſico omnes corporis partes ſolidas earumque texturam & membranas, contactu ſuo non ſolum *vulnerent*, *diſcindant*, *corrodant*, & in *Eſcharam* redigant, ut gangræneſcant;

Sed etiam non diu in eadem parte hæreant, verum ſemet ſtatim in *poros corporis* & *vaſorum ſanguiferorum extremitates* inſinuent, & foris introrſum penetrent, ſicque per *univerſam ſanguinis* & *humorum maſſam* tranſeant, totamque *corporis compagem diſſolvant*, *fundant*, *colliquent* ac *deſtruant*;

Donec

Donec tandem in *partibus glandulofo-nervofo-tuniceis* & fpeciatim in *faucibus* & *ore* hærentia ibidem excitata *falivatione* exitum quærant atque inveniant.

Hoc enim omnis *Mercurius* & confequenter etiam Mercurius fubl. peculiare imo proprium & fpecificum habet, ut præcipue *fauces* cum *larynge*, *linguam*, *palatum* & *dentes* petat & afficiat, & in his *evacuationem falivatoriam* excitet.

In omnibus vero corporis partibus, quascunque Mercurius fublimatus tranfit, *cauftici effectus & fequelas* relinquit.

Mox enim hinc inde *vafis capillaribus* tenaciter adhærefcit, ficque *fanguinis* in fuis vafis *ftagnationes*, *coagulationes*, *corruptiones* & *putrefactiones* inducit.

Imprimis autem in trajectu fuo *partes nervofas* vehementer aggreditur, ut e corrofione illius non folum *intolerabiles dolores* excitentur, verum etiam *fpafmi* intenfi & *convulfiones* perfectæ infequantur.

His comites adfunt *inteftinorum* ac *vifcerum erofiones*, *inflammationes*, *interni angores*, *ardores* graves, *cardialgiæ*, *naufeæ*, *vomitus*, *fuffocativæ faucium* & *colli inflationes* & *inflammationes*, *ulcera oris* & *laryngum* profunda, *dentium vacillatio* &c. &c.

Tandem hoc virus usque ad *membranas cerebri* & *offium* penetrat, atque etiam ibidem

ingentes cruciatus, *vigilias* continuas, *mentis aberrationes*, *motuum defectus*, *virium prostrationem*, aliaque mala concitat;

Cujusmodi symptomata, cum maxime periculosa & ominosa existunt, tum etiam re ipsa in partibus læsis, erosis, inflammatis & a Mercurio sublimato obsessis actuales oriuntur *gangrænæ* & *sphacelationes*;

Quibus tandem ægri vita succumbit, & quas physice *mortem* vocamus.

Omnia vero *hæc phænomena* ita *in nostra Matrona*, quæ ante *Mercurii subl.* applicationem optime valebat, *effectu & necessitate physica evenisse*, ipsa morbi historia clare ostendit.

Mercurius enim *sublimatus* in hac Matrona a Circumforaneo valde *enormi* & *indefinita quantitate* externe in femore applicatus fuit:

Hoc facto statim corpori adhæsit, & in duobus diversis locis *partes corrosit*, *erosit*, ac *magnum vulnus*, & supra hoc *Escharam* cum *tumore* & *inflammatione* adeo ingenti excitavit, ut etiam tumor cum Eschara post ipsum ægræ decessum, atque adeo post intervallum tot dierum, referente Chirurgo, duorum pugnorum magnitudinem adhuc æquaverit:

Atque ita non tantum *intolerabiles cruciatus* concitavit, sed etiam ulterius *in corpus & sanguinis massam* penetravit, ac *genus nervosum* afflixit, quo ingentes *spasmi* & *convulsiones* universales oborti sunt:

Sic

Sic progrediens in interiora imprimis *in stomachum* & *fauces* se insinuavit, ibique tot turbarum origio exstitit, nempe *cardialgiæ*, *nauseæ*, *vomitus*, *angustiarum* & *ardoris summi*, *tumoris* & *inflammationis in ore* & *faucibus*, *inflationis in capite* & *collo*, *difficultatis loquendi*, & *deglutiendi*, *vacillationis dentium*, *salivationis immodicæ salivæ* primo *limpidæ*, deinceps *cruentæ*, *hæmorrhagiæ faucium* & *oris* notabilis, *exulcerationis* & *separationis in partibus solidis*, *denudationis in ossibus* & *maxillis*, *lapsus dentium* spontanei, *oris* & *fecium alvinarum fœtoris* summi, &c.

Tandem Mercurius sublimatus in ipsas *membranas cerebri* penetravit, ibique vim suam exseruit, atque insignes *capitis circa tempora dolores*, *vigilias continuas*, *abalienationes mentis* & *deliria* leviora intulit.

Hæc secuta est *summa virium* & *pulsus imminutio* & *cessatio*, *angores animi*, *sudor frigidus*, utpote indicium *gangrænæ* & *sphaceli* in partibus internis, quæ omnia postremo *mors* excepit.

Imo ipsum hoc venenum, postquam *ægram vita* jam *privaverat*, nondum grassari cessabat, verum ulterius intus operari pergebat, quod *post* Matronæ *obitum* vel inde liquebat, dum *labia oris nigra*, *palpebræ rubræ* & *protuberantes* ceu *inflammatæ* evadebant, & deinde subsidebant; denique etiam *nasus* in extre-

mitatibus suis post aliquot dies adhuc rubebat, tanquam ex inflammatione.

In his vero omnibus *Mercurii sublimati* vestigia quasi de die in diem & quoties ab initio applicationis usque ad finem tragœdiæ scenam mutaverit, adeo clare atque distincte ex ipso effectu physico legere possumus, ut non putem, quempiam rei peritum de veritate facti dubitaturum, vixque credo, notabilius certiusve hujus rei exemplum exstare posse.

Inde etiam conjicere licet, quam misere *corpus interne maceratum & exesum* fuerit;

Nam quemadmodum e phænomenis conspeximus, corpus externe quam miserrime habitum fuisse, ita etiam dubio procul interne longe miserius constitutum fuit; id quod clarius deprehendi potuisset, si ejusdem sectio concessa fuisset.

Si enim cogitamus, *Matronam* hanc per hoc venenum *in innumeras* & tanquam *minutissimas particulas discissam dissectamque esse*, & ipsam per totum ægritudinis tempus *ne momentum quidem ab intolerandis cruciatibus vacuum* habuisse, affirmare ausim, me non credere, ullum unquam maleficum, qui per omnes corporis artus crurifragia passus est, tam terribiles, aut tam multos, sustinuisse cruciatus atque dolores.

Cum jam luce meridiana clarius appareat, quod

quod applicationem *Mercurii ſublimati* omnia illa ſymptomata preſſo pede inſecuta ſint, ex eo etiam jam a poſteriori decernere poſſumus, Mercurium tanta quantitate applicatum & ab exterioribus partibus ad interiora, & forte in ipſum usque cerebrum adactum eſſe, ut humanæ artis non fuerit, ullo remedio aut ope ægram levare, aut e mortis periculo ſervare;

Non enim eſt in poteſtate ullius Medici, *Mercurium ſublimatum*, ſemel intra corpus ingreſſum, & partibus ſolidis infixum, quocunque remedio, arti cognito, ſive purgans illud ſit, ſive decoctum, ſive quidquam aliud, ſatis corrigere & obtundere, & ſalivationem ab illo excitatam pro lubitu moderari ac mitigare, hocque modo Mercurium adeo commodo & facili modo e corpore expellere, ut ægri nullum periculum mortis incurrant.

Hoc arti non datur, ejusque rationes ex ſupra dictis abunde patent.

Unicum auxilium, unde aliqua ſpes ſecundum principia phyſico-chemica apparere videretur, forte petendum eſſet a remediis *alcalinis*, utpote quæ acido corroſivo directe oppoſita ſunt; ſi nimirum *Mercurius ſublimat.* iisdem alcalinis immediate contingi, atque ea ſimul ita ſufficienter applicari poſſent, ut ope illorum alcalinorum *Mercurii ſublimat.* vis acida & corroſiva obtunderetur, enervaretur,

 ſatu-

ſaturaretur, & quaſi mortificaretur, ut hoc verbo utar.

Verum talia remedia nullo pacto cum ſucceſſu adhiberi poſſunt, niſi ſtatim primis horis poſt aſſumtum aut applicatum in corpore *Mercurium ſublim.* illi oponantur, antequam in partes ſolidas & maſſam ſanguinis tranſeat, ibique ſedem figat.

Si vero id non a primis horis poſt applicatum *Mercurium ſublim.* fiat, ſed tunc demum cum jam firmiter tenaciterque in corpore hæret, fieri nequit, ut ad cöercendum *Mercurium ſublim.* tantum ex alcalinis remediis per circulum ſanguinis & humorum ad locum affectum devehatur, quantum neceſſe eſt ad tollendum infringendumque ejus vim corroſivam, aut ad reddendum eundem innoxium.

Ita etiam in noſtro caſu ego eo demum tempote arceſſitus fui, quo *Mercurius ſublim.* ſe per totum corpus diffuderat, & jam partibus ſolidis infixus adhæſerat, in quibus non alium niſi lente progredientem & invaleſcentem effectum lethalem exſerere poterat.

Et licet jam aliquot dies citius, cum nimirum Mercurius ſubl. in corpore efficaciam ſuam exſerere jam inciperet, vocatus fuiſſem, tamen non opinor, in artis poteſtate fuiſſe, *Mercurium* e partibus corporis ſolidis & latifundio humorum eliminare, poſtquam ſeſe penitius

in

in interiora corporis & maſſam ſanguinis jam-jam inſinuaverat.

Hoc ſtatim, ægra explorata, quibusvis declaravi, qui e prognoſtico meo ſcire cupiebant, quem exitum res eſſet habitura?

Nempe ipſam in magno verſari periculo, imprimis cum neſcirem, qua proprie quantitate *Mercurius ſublim.* adhibitus ſit, nam quantitati hujus Mercurii *eventum* & *effectus* morbi reſponſuros:

Niſi enim nimia quantitate applicatus fuerit ita, ut natura adhuc auxilii capax, eum e corpore expellere, atque illatas læſiones recuperare valeat, ſpem aliquam reſtitutionis ſupereſſe;

At ſi in quantitate modus ſervatus non ſit, eum non ita e corpore expelli poſſe, quin potius nimis profunde in viſcera, & partes ſolidas deſcendere eaque deſtruere debeat;

Ideoque Naturam tot damna illata reparare non poſſe, & conſequenter nimiam veneni hujus quantitatem exitium neceſſario inferre.

Extant etiam hujus rei hinc inde apud Scriptores multæ obſervationes, quæ non ſolum virulentiam & efficaciam *Mercurii ſublim.* lethalem abunde teſtantur;

Sed & ubi a Mercurio, quocunque fere modo præparato, aut etiam quacunque ſub methodo,

do, incongrue & copiose nimis applicato, salivatio lethalis insecuta fuerit;

Eaque singula multis consentientibus Scriptoribus & exemplis fimari & adstrui possent, si necessitas exigeret.

Iis autem ad nimiam prolixitatem evitandam supersedens, casum nostrum prudentibus & integritatis atque Doctrinæ fama claris Viris, & integro Collegio Medico examinandum & dijudicandum proposui;

Non quidem eam ob causam, ac si Ampliss. Magistratus ac Proceres nostri de homicidio ab Circulatore admisso, dubitaverint, atque controversia nata fuisset, quæ Responso & Judicio Facultatis alicujus Medicæ decidenda fuisset! Minime gentium; totum factum vix dubitationi obnoxium erat;

Verum animi causa privatoque consilio doctissimorum Virorum ingenii lanci casum hunc appensum volui, ut illi, quibus rei ordo latet, & hinc de uno vel altero, quod ab aliis fando acceperunt, judicium ferre nequeunt, videant, quid sentire debeant.

Dantur enim non raro invidi & malevoli, qui plus affectibus, quam veritate, ducibus utuntur, quique, cui invident, ei etiam male cupiunt;

Talium immodestiæ repagulum objiciendum, ostendendumque est, fas verumque nunquam lucem subterfugere.

Im-

Impulit me & alia ratio: palam eſt Chirurgos, licet vires medicamentorum parum aut non calleant, tamen maxime pronos eſſe in tam ſuſpecta & vehementia remedia.

Ut ergo & his, & quibusvis aliis ex hoc triſti eventu periculoſus illorum medicaminum uſus innoteſcat, de eorum effectu luctuoſum hoc ſpecimen producendum eſſe duxi, quo diſcant, tutius eſſe ut *tam periculoſa remedia*, ob noxas & pericula prope continuo inde timenda *e foro Medico & Chirurgico prorſus proſcribantur*, quam ægri in tanta diſcrimina præcipites fiant.

Haud unquam enim bono animo in ejus uſu eſſe poſſumus; & ingenue fateor, me in tota mea praxi, licet ſatis ampla, ne unico quidem ejus grano, ſive externe, ſive interne, unquam uſum fuiſſe.

Graviſſimum & capitale periculum eſt; luditur de corio humano, occiditur homo, non moritur. Vulgo enim *occidiſſe dicitur, qui mortis præbuit Cauſam*: Et *homicidii crimen eſt, hominis peccare ſalute.*

En vero *morbi hiſtoriam*, ſeu ipſum *factum Medicaſtri*, in actu illicito deprehenſi, quo *Autor mortis*, huic Matronæ illatæ, coarguitur; & *ſuffragante Illuſtri Facultate Medica Halenſi* convincitur.

HISTORIA MORBI.

Atrona Nobilis AGNITA ELISABETH DE BALVEREN, ex Nobili Familia DE HEUCKELOM, circiter XLVII. annos nata, optima utens valetudine, querebatur, se ante X. circiter annos in janua carpenti sui humerum & femur dextrum contudisse, & ex eo tempore dolorem aliquem in regione musculorum, femur moventium, sensisse, quo impediretur, ne in eodem latere dormire posset, & se successu temporis duritiem ibi percepisse, quæ vix duos digitos latitudine, unumque longitudine superavit, in inferiore parte aliquantum acuminata, non admodum dura; at extrinsecus nihil apparebat, tantummodo dolebat, si eidem incumbebat. Diversos Medicos consuluerat, multaque medicamenta adhibuerat, sed frustra. Tandem affectum hunc Circumforaneo Chirurgo, nomine J. H. FRANCKEN, qui huc venerat, per famulam proposuit, ac si illo affectu ipsius famulæ matertera laboraret, quæ *Ottmarsiæ* habitaret; famula interrogabat, num huic affectui mederi posset? id quod artifex statim affirmabat, se pollere; hinc famula porro

porro ab eo petebat, ut ſibi remedia dare vellet, materteræ ſuæ transmittenda. Quo facto ei exhibebat *Emplaſtrum cauſticum*, chartæ involutum, magdaleonem emplaſtri digeſtivi, capſulam aliquot pilulis inſtructam, lagenulam ita dicti cardiaci, & inſuper alias quatuor lagenulas, addito præcepto; ut *emplaſtrum cauſticum* loco dolenti applicaret; Et ſi hoc effectum ſuum abſolviſſet, tunc removeret, & de magdaleone emplaſtri digeſtivi alia emplaſtra faceret, hæcque affecto loco quotidie imponeret, ſic emplaſtro hoc digeſtivo conſumto ipſam plane ſanatum iri. Et ideo tantum emplaſtri digeſtivi ſuppeditabat, quo, dum ægra extra Neomagum habitaret, ipſi ſufficeret, ad plenam perſanationem intra ſeptem hebdomadas abſolvendam: de pilulis quotidie tres deglutiret veſperi, de cardiaco omni mane dimidium digitalis in potu Coffée ſumeret, & de quatuor reliquis lagenulis quamlibet miſceret cum quatuor cochlearibus vini aduſti, hac mixtura calefacta ſingulis diebus veſpere lumbos & coxas liniret, ſed ne locum affectum tangeret.

Emplaſtrum ergo *cauſticum* die Saturni, qui erat *IV*. *Maji* 1737. veſperi hora decima applicabatur, ſed emplaſtrum, quod per noctem receſſerat, rodebat magnum vulnus infra locum affectum.

Ægra de hoc eventu ſollicita famula die Solis

lis *V. Maji* ſub veſperam ad Circumforaneum adiit, dicens materteram ſuam hic adeſſe, & ſe ipſi heſterno veſpere emplaſtrum impoſuiſſe, ſed id a loco receſſiſſe, interrogans, num hoc noxam afferre poſſet? Circulator negabat, dicens contra, bonum eſſe. Et tradebat illi *alterum Emplaſtrum cauſticum*, apertum in manu, præcipiens, ut illud circumſpecte ferret, & loco affecto accurate applicaret.

Hoc *alterum Emplaſtrum cauſticum* famula, ne noctu denuo a loco recederet, die Lunæ *VI*to. *Maji* applicuit, eoque veſperi remoto, emplaſtrum de magdaleone adhibuit.

Quo facto ægra die Martis, *VII*mo. *Maji*, in femore tantum dolorem ſenſit, ut juberet famulam redire ad Circulatorem, eique hoc indicare; Iſte ſuſpicans, ægram in urbe habitare, petebat, ut ſibi liceret, ipſam inviſere, quia in obſcuro non poſſet rem tractare.

Poſtquam famula redux hoc Dominæ retulerat, ipſa Circulatori aditum conveniendi dabat, qui eadem veſpera hora decima adveniens, inſpecto loco affecto, menſæ imponebat emplaſtrum, huicque *pulverem album* e lagenula vitrea adſpergebat, & ſic ipſe *tertium Emplaſtrum cauſticum* femori applicabat, injungens, ut hoc non ante horam quartam matutinam, die Mercurii, *VIII*vo. *Maji*, removerent, commendans, ut multum Coffeti ægra biberet, nec in lectum ſe componeret, ſubri-

ridens addebat, ipſam a ſomno non oppreſſum iri. Foras abiens famulæ ajebat, Dominam quingentis florenis non redimere poſſe utilitatem orituram, quod ipſe inſpexerit malum, adeſſe *Cancrum;* Matrona hoc deinde audiens Circulatori dicebat, Cancrum adeſſe non poſſe, nec Medicos pro Cancro habuiſſe: ad hæc Circulator regerebat; Medicos rem non noſſe nec intelligere, ſeſe ipſam ſanaturum. Modo eſchara ſeparata fuerit, Dominam poſſe curru vehi, inviſentes excipere, omniaque agere, affectum illi nulla in re impedimento futurum, eamque illo magdaleone emplaſtri vulnus claudere poſſe.

Interea *adhibito* ultimo ſeu *tertio Emplaſtro cauſtico* Matrona non tantum adeo intolerabili dolore excruciabatur, ut tanquam alienata mente per conclave diſcurreret, & alta voce exclamaret, ſed etiam per totum diem Mercurii, *VIII*vum. *Maji* usque ad veſperam *ſpaſmis & convulſionibus univerſalibus* ad ipſas pedum & manuum extremitates usque, viſu horrendis, invaderetur.

Die Jovis *IX*no. *Maji* fiebat *vomibunda*, imo *actuales vomitus* ſequebantur.

Die Veneris & Saturni, *X*mo. *& XI*mo. *Maji fauces valde intumebant;*

Hæc omnia Matrona Circulatori, illam inviſenti, exponebat, & ipſe rem ita ſe habere videbat, ſed regerebat Dominæ, nihil mali por-

ten-

tendere, tantummodo vehementer illi commendabat, ne omnio admitteret Medicum, & discedens famulæ injungebat, ut ipsum moneret, si dentes inciperent vacillare; Interea fauces adeo intumescebant, ut noctu inter *XI*^mum^ *& XII*^mum^. *Maji* ægra crederet, se suffocatum iri.

Die Solis *XII*^mo.^ *Maji* ego ante meridiem advocor, omnium, quæ a Circulatore acta essent, & supra relata sunt, in eum diem ignarus. Vidi externe *caput* & *collum* valde *tumens*, *linguam rigentem* & *tumescentem*, *faucesque* sic *inflammatas*, ut ægra summa *cum difficultate loqueretur*, vel *deglutiret: dentes vacillabant*, & *oris fœtor* idem erat, qui solet esse in iis, qui Mercurialibus usi sunt. Rem miratus interrogabam Matronam, an aliquo medicamento usa esset? Ad quæ post multas ambages, & postquam ipsi rotunde declaraveram, ipsi venenum datum esse, tandem fatebatur, se sex pilulas, singulo vespere tres a Circulatore sumsisse, sed simul artificem excusans, hæc phænomena inde oriri non posse, quia famula una vice novem de istis pilulis sine ullo damno deglutivisset. Cum ulterius instarem, Matrona tandem applicationem *Emplastri caustici* confitebatur. Inspecto loco affecto inveniebam in musculo femoris moventium primo *Escharam* integra manu latam, & ad contactum duorum pugnorum crassitiem

æquan-

æquantem, & infra escharam aliud *vulnus* apertum eadem latitudine, & circa locum affectum *ingentem* cum *intumescentia inflammationem.*

Cum jam nescirem, quo caustico illa eschara inducta fuerit, & mihi hac vice tantum pauca quædam, sed non tota scena cum illo Circulatore relata esset, suspicabar, illa salivationis symptomata excitata esse ab illis pilulis, quas putabam Mercuriales fuisse. Hinc ipsi præscripsi *purgans* ex *resinæ jalappæ* granis XII. in Spiritus vini drachmis duabus cum semisse solutæ, quod etiam V. vel VI. sedes procurabat, sine ullo levamine. Et quia Matrona difficillime deglutiebat, porro interne nihil aliud proponere poteram, quam *Essentiæ pimpinellæ albæ* unciam unam cum dimidia, ex qua singulis trihoriis vel quadrihoriis XL. vel L. guttas, cum *Syrupo violarum* mixtas, guttatim hauriret; insuper injungebam, ut os & fauces assidue gargarizaret *lacte dulci* tepefacto solo, vel cum *ficubus* cocto, conjuncto regimine leni diaphoretico; salivam quantum posset projiceret; quoad diætam *juscula carnium gelatinosa*, *pinguia*, *gelatinam Cornu cervi*, *lacticinia*, *hordeum tenuiter coctum* &c.

Interea Circulator hoc meridie me adiit, ad constituendum diem pro operatione herniæ, qua occasione istum interrogabam, quid in

Ma-

Matrona adhibuisset? affirmabat in pilulis suis nullum fuisse Mercurium; sed *Emplastrum* Matronæ applicatum factum esse ex *Mercurio sublimato corrosivo*, affectumque Matronæ, pro sua sententia, esse *Cancrum*, qui *hoc caustico*, tanquam supremo remedio, esset curandus, addens fieri non posse, ut symptomata, quæ ipsi commemorabam in Matrona adesse, a *caustico hoc suo* excitentur, cum idem sæpius & in aliis applicuisset, nec unquam tale quid inde expertus esset, cum causticum hoc *NB circiter dimidio scrupulo Mercurii sublimati* constet. Sed ego ipsi non solum possibilitatem rei exemplis, ex aliis Scriptoribus petitis, sed & sequelas in Matrona rem confirmare, ostendebam. Ad quæ nihil reponere habebat, quam quod dicebat: *ipsa me decepit, & ego ipsam decepi*, atque adeo *alter alterum decepit.*

Interea die Lunæ, *XIII*mo. *Maji* intumescentia faucium, omniaque supra dicta symptomata continuabant, ut propemodum nihil liquidi ægra absorbere valeret: adhæc conquerebatur, se tantum *ardorem in ore* & *faucibus* sentire, ac si *candentes prunæ* illis inessent; in usu medicamentorum uti priore die pergebatur.

Die Martis, qui erat *XIV*tus. *Maji* miserrime laborabat, integra *frusta cruoris* ejiciebat, *membranas palati digitis* extrahens, & multum

tum *sanguinis liquidi* rejiciens, ut vererer, ne hæmorrhagia eo ipse die interiret. Tunc præscribebam *gargarisma* ex *rad. alth.* uncia una, *herb. malv. beton. hyssop.* ana manipulo uno *flor. rosar. rubr. manipulo semis. sem. fœn. græc.* drachmis duabus, cum aqua coquendum & *melle* edulcorandum, ut hoc *lacti dulci* interponeretur, eoque os elueretur.

Eadem die etiam ad Matronam hanc pharmacopola Dom. *van Sichem*, me inscio, arcessitus rogabatur, ut fauces inspiceret. Hic *palatum*, *fauces* ac *linguam* adeo *tumescentes* & *inflammatas* videbat, ut ægra ægre loqui posset; in ipsis *faucibus* detegebat *ulcus apertum* magnitudine pisi majoris, & ad latus sinistrum *palati actualem partium solidarum separationem, dentes vacillantes & largam salivationem.*

Die Mercurii XV^to^. Maji omnia in tristi hoc statu manebant, salivatio semper procedebat, *alvo sæpius deposita. Excrementa* eundem fœtorem exhalabant ac fauces: quam ob causam præscribebam *Tincturæ rhei* cum aqua cichorei & sale Tartari præparatæ uncias duas cum dimidia, pro dosi cochleare dimidium semel vel bis de die; reiterato usu *Essentiæ pimp. albæ*, quæ non nisi cum *Syrupo violarum mixta* adhiberi poterat.

Die Jovis, *XVI^to^. Maji collum* exterius non adeo tumidum videbatur, at *facies* & *genæ*

eundem tumorem & duritiem retinebant. Iterabatur *gargarisma.*

Die Veneris *XVII*mo. *Maji* & die Saturni *XVIII*vo. *Maji* eædem erant miseriæ. Per omne hoc tempus de *cardialgia* & *conatibus vomendi* querebatur, iisdemque *faucium doloribus* ac *vigiliis continuis*, *salivam sanguinolentam* projiciebat semper. His jam accedebant *magni dolores capitis*, imprimis circa *tempora;* iterabantur *Ess. pimp. alb. Tinct. rhei* & *gargarisma.*

Die Solis *XIX*no. *Maji* superveniebat *delirium leve*, & ægra de eo valde conquerebatur, dicens, *se insanire, & nescire quid ageret.* *Essentia pimp. alb.* & *gargarisma* continuabantur.

Die Lunæ *XX*mo. *Maji* eadem continuabant, insuper majore delirio vexata vix amplius regi aut administrari poterat, omnem fere medicinam & victum respuens, dicensque, se *nimiis doloribus* excruciari, nec quidquam assumere posse. Hoc die præter *Essent. pimp. alb.* etiam in usum vocavi *Elect. diascord.* scrupulum unum vesperi sumendum.

Die *Martis XXI*mo. *Maji* omnia in deterius abibant; adhuc quotidie multa *frusta cruoris* & *membranæ* ex ore exibant, & sensim sensimque ægra ita *debilitatabatur*, ut jam non amplius e lecto surgere posset, salivatio adhuc pergebat; Præscripsi *Tincturæ myrrhæ* unciam unam *gargarismati* addendam. Die

Die Mercurii *XXII*do. *Maji* malo aucto *Essentiæ pimpinellæ alb.* unicæ uni & dimidiæ addidi *Tincturæ antimonii alcal.* drachmas tres, sed ægra vix quidquam amplius assumere poterat: gargarismati denuo unciam unam *Tincturæ myrrhæ* admiscui.

Die Jovis *XXIII*tio. *Maji* nulla in melius mutatio. Per Chirurgum præter gargarisma, cum Tinctura myrrhæ mixtum, adhiberi curavi *mellis rosarum* uncias duas cum *Tincturæ myrrhæ* uncia semis pro elutione oris; nam ipsa id facere dehinc non poterat. Præscripsi quoque *Tincturæ antimonii* drachmas sex, 30. guttas pro dosi, ut cum Syrupo violarum propinentur.

Die Veneris *XXIV*to. *Maji tumor in gena* dextra aliquanto minor erat, sed in sinistra nihil subsederat, remanente eadem duritie. Nocte inter *XXIV*tum. & *XXV*tum. *Maji* sponte *dens* excidebat.

Eodem *XXV*to. *Maji salivatio* quidem adhuc procedebat, sed sensim minuebatur, & ægra debilior facta magis *delirabat*. Eadem *Tinctura antimonii* cum *Syr. violar.* iterabatur.

Die Solis *XXVI*to. *Maji* mane *pulsus deficiebat, minuente salivatione, dormitare* nonnihil videbatur, cum antea per totum tempus omnis somnus abfuisset, sed & *subito pavore* excitabatur, non amplius *de doloribus* conquerens. Ex quibus omnibus colligebam, mor-

tem inſtare. Eodem tempore ab aliis alia proponebantur, ſed uti ægra per totum ſtatum medicamenta tantum *guttatim* & *cum difficultate* ſumere potis erat, ſic jam ne guttam quidem amplius aſſumere poterat. Et hæc erat hujus diei conditio.

Die Lunæ *XXVII*^mo^. *Maji pulſu plane ceſſante* de *ſummis anxietatibus* jam cum morte colluctans querebatur. Noctu ejulatus & *clamores* ægræ totam domum perſonabant.

Die Martis *XXVIII*^vo^. *Maji* hora quinta matutina jam mente alienata *membra maxime torquens* & *agonizans* hora ſeptima exſpiravit.

Per totum morbi decurſum nulla aderat *febris; urina* naturali ſimilis album deponebat ſedimentum. Præterea conclave *fœtore* vix ferendo plenum erat, & *miſeriæ*, quas ægra perpeſſa eſt, neque animo concipi, neque verbis deſcribi poſſunt. Porro notandum eſt, ægram ab initio, quo ad eam vocatus eram, usque ad finem, non tantum *liquidi nutrientis* vel *medicamentorum* una vice capere potuiſſe, quantum parva ſcutella porcellana continet, querentem, ſe præ faucium dolore, ardore & tumore haurire nihil poſſe. Sed quia ſemper nauſeabunda & ad animi deliquia prona erat, roganti permittebam interdum cochleare unum vel alterum *vini gallici* vel *rhenani*, quo ſolo aliquantum recreabatur.

Chirurgus, nomine *J. Z. Vos*, cujus opera

ra die XIX^no^. Maji uti incepimus, loco Circulatoris, quem ægra videre non amplius volebat, ut vulnus in femore unguento & emplaſtro digeſtivo tractaret, & poſtea os faucesque repurgaret, declarabat, non ſolum *genas, gingivas*, *palatum*, *fauces* &c. *exulceratas*, ſed etiam *oſſa*, imprimis *maxillas*, *infecta* & *denudata* fuiſſe.

Separatio eſcharæ in femore, decreſcente inflammatione paulatim ſuccedebat, ſed die mortis adhuc multum reſtabat.

Vir honeſtiſſimus *van Selem*, qui conſolandi ægros munere fungitur, affirmabat, ægram die Martis *XXVIII*°. *Maji*, hora matutina ſecunda manus tam vehementer torſiſſe, ut putaret, eam digitos fracturam: tunc manus ægræ tangens, easdem ſudore frigido madentes deprehendit, ac manum ſuam per tactum fœtore ægrotantis imbutam eſſe: ſed adhuc dubitans removebat manum, paulo autem poſt eam naſo iterum admovens, hocque vel ſexies repetens, ſemper eundem odorem olfecit; quem cum abſtergere non poſſet, cogebatur manum aqua abluere; inſuper referebat, noctem illam ægræ & ſibi adeo luctuoſam fuiſſe, ut verbis exprimere non poſſet:

Poſt obitum die Mercurii *XXIX*^no^. *Maji* totum caſum Ampliſſimis Magiſtratibus ratione officii expoſui. Sectionem quidem & inſpectionem cadaveris judicialem optaſſem, ſed

cum Nobiliſſ. agnati ab ea abhorrerent, inſtituta non eſt; nec ad rem abſolute neceſſaria erat, cum ipſa per ſe ſatis pateret.

Matronæ famula declarabat, cadaver ſtatim initio totum album evaſiſſe, ſed paulatim in plumbeum colorem mutatum eſſe.

Cum ego illud die Saturni, qui erat *primus Junii* viderem, inveniebam labia oris atra, & palpebras rubras ac protuberantes, ceu inflammatas.

Die Martis IV^{to}. Junii nigredo labiorum paulo minor erat, ad rubedinem vergens, ſed palpebræ ita ſubſederant, ut pollex in cavitatem immitti poſſet. Naſus etiam in extremitatibus rubebat, ut inflammatus.

Tria illa *Emplaſtra cauſtica*, quæ mihi famula tradidit, in diametro quatuor circiter pollices lata ſunt, nimirum quodlibet eorum, & adhuc videre eſt, illa undique *Mercurio ſublimato* conſperſa fuiſſe, nam etiamnum ab omni parte albent a reſiduo *Mercurii*, etiam vulnus & eſchara femoris eadem, imo majori erant magnitudine, qua emplaſtra.

Cum jam Circulator ille ob malum eventum ſui auſi publicam cenſuram incurreret, qua, prout ipſe ait, tanquam maleficus non ſine ignominia urbe noſtra pulſus eſt, factum ſuum jam excuſare, & cauſam ac ſequelas mali ſucceſſus in me transferre conatur, ac ſi ille ipſiſſimus auctor violentæ hujus mortis non fuiſſet, ſed potius ego!

In

In Apologia autem ſua ad Ampliſſimos Magiſtratus innocentiam ſuam tueri vult argumentis ſequentibus, in ordinem diſpoſitis:

I. Mercurium ſublimatum corroſivum non cuilibet notum, ſed adhuc pro ſingulari arcano adverſus tumores ſcirrhoſos aliaque mala habendum eſſe.

II. Illum ſine metu & periculo externe poſſe adhiberi, nec quantitatem illius determinandam, ſed artifici relinquendum eſſe, quantum, pro re nata, neceſſum ducat.

III. Emplaſtrum ſuum ſemper appellat *cauſticum* conſtans e Mercurio ſublimato, nunquam tamen indicat, quo pondere eum adhibuerit.

IV. Mercurium ſublimatum per ſua Emplaſtra adhibitum ſalivationem excitare non poſſe.

V. Ad excitandam ſalivationem vel decuplo plus Mercurii ſublimati opus eſſe, quam ipſe in Matrona adhibuiſſet, nec ſalivationem poſſe induci ſemel aut bis applicato tali emplaſtro aut uni parti corporis illito, ſed omnes artus per omnes articulos, aliquot diebus continuis illinendos, & hoc pacto ſalivationem procurandam eſſe.

VI. Licet Mercurius ſublimatus ſalivationem caſu fortuito excitet, eam tamen minime lethalem, ſed nota & facili methodo ſanabilem eſſe.

VII. Ægræ noſtræ præſcribendum fuiſſe purgans & decoctum conveniens, ad promovendam ſalivationem, tunc ea ſalivatione, per *ſuum cauſticum* excitata, Matronam eo ſaniorem potuiſſe evadere.

VIII. Hinc licet forte ſalivatio in Matrona inſecuta ſit, emplaſtra ſua ſeu cauſtica e Mercurio ſublimato nec exſtitiſſe, nec exiſtere poſſe cauſam mortis D^næ^ de *Balveren*, nec ſe autorem interitus ejus dici poſſe, ſed potius me, utpote D^næ^ Medicum, quod aut methodum medendi ignoraverim, aut Matronam hanc malo animo ſciens volensque neglexerim, ut ipſe urbe ejiceretur.

IX. Se, ſi ullus in urbe Medicus affirmare poſſet, quod talis ſalivatio a Mercurio ſublimato excitata, dirigente perito Medico, periculoſa vel lethifera ſit, meritam pœnam ſubire paratum eſſe.

Ne referam plura per naſutulum hunc Circulatorem admiſſa pertinacis inſcitiæ ſphalmata, quæ recenſuiſſe idem eſſet ac refutaſſe.

Ut tamen veritas rei, laudatorum Virorum ſententia robarata, hoc clarius & evidentius conſtet, ſequentes quæſtiones ex arte & peritia decidendæ Illuſtri Ordini Medico Halenſi propoſitæ ſunt, cujus Reſponſum reliquæ paginæ dabunt.

Qu? I. *Num Mercurius ſublimatus corroſivus pro ſingulari remedio & arcano habendus ſit, quod adverſus varios tumores ſcirrhoſos, cancrum, aliaque mala tuto & ſecure adhiberi poſſit?*

Qu? II. *An Circulator applicando hoc Emplaſtrum corroſivum, recte egerit, & annon potius triſtium illorum ſymptomatum & mortis autor fuerit in Matrona, quæ ante illius applicationem optime valebat?*

Qu? III. *An Medicus eo demum tempore in auxilium vocatus, quo calamitoſa ſymptomata medicamentorum deglutitionem fere omnem excludebant, lethalem eventum prohibere potuerit, præcipue ſi, ſuadente Empirico, ſalivationem adhuc magis promoviſſet?*

Responsum Facultatis Medicæ Halensis.

N Causa & statu Controversiæ periti cujusdam, docti & legitime promoti ac probati Medici Practici, contra indoctum ac audacem quempiam Operatorem atque Empiricum certa quædam relatio Casus alicujus, fatali decursu terminati, Facultati nostræ ad cognitionem, indagationem & dijudicationem oblata fuit, cui petito ut fiat satis, ab Ordine nostro deliberatio de eo instituta cognitam reddidit Nobilem quandam Matronam, optime valentem, quadraginta septem annorum, quæ ante decennium aliqualem contusionem dextri humeri æque ac femoris perpessa, & temporis successu duritiem absconditam in eodem femore, tactui solum obviam, erat experta, quæ vix duos digitos latitudine unumque longitudine, quadantenus acuminatam, superavit, interea autem molestis doloribus perennem præbuit causam. Posteaquam hæc afflictio ad prædictum Circumforaneum Frankium *delata fuit, hic promptam promisit medelam, eaque propter confestim*

festim causticum quoddam emplastrum tradidit, additis digestivi emplastri magdaleone, nonnullis pilulis, variisque lagenulis incogniti medicaminis, annexa informatione, ut causticum emplastrum dolenti imponeretur loco, cui, si effectum ediderit suum, substituendum esse indicavit, digestivum, & ita etiam reliquorum ordinatorum remediorum usum disposuit. Applicato itaque caustico emplastro, contigit, ut eodem loco quem attigit, magnum excitaverit vulnus, id quod IV^{to}*. a. c. Maji die accidit, ast quoniam eadem nocte emplastrum a loco recessit, exquisito novo consilio, idem Empiricus alterum causticum emplastrum, provida manu gestandum, eidem loco iterato imponendum præcepit, quod sexto Maji mane applicatum, vesperi autem remotum, subinde vero digestivum appositum fuerat: inde autem evenit, ut VII*^{mo}*. Maji in femore magnus obortus fuerit dolor, cui mitigando accersitus Empiricus hora vespertina decima emplastrum cum pulvere albo è vitrea lagenula asperso apposuit, quod itaque intra triduum, a nocturna decima 4*^{ti}*. Maji hora, ad decimam 7*^{mi}*. ejusd. horam, tertia vice applicatum fuit; abhinc audax & imperitus hic Circulator Cancri præsentiam in ægra indicabat, insuper autem pro more hujus furfuris hominum omnia fausta promittebat, liberumque vivendi genus permittebat: interea*

autem

*autem dolor adeo increbuit ac accrevit in affecto loco, ut ægra quasi mente capta apparuerit, subinde is autem in manuum pedumque extremitatibus spasmorum & convulsionum comitatu exacerbatus fuit; Supervenerant vomitus, fauciumque tumor, id quod Circumforaneus haud metuit, modo aliorum Medicorum convocationem & consilia prohibuit: subinde fauces ad strangulationis metum intumuere: XII*mo*. Maji accersitus prior peritus Doctor, anteactorum plane ignarus, observavit caput & collum tumidum, linguam tensam turgidamque, fauces inflammatas, cum loquelæ & deglutitionis difficultate: accessit dentium vacillatio orisque fætor; ægra insuper confitebatur, se hactenus quolibet vespertino tempore sex pilulas assumsisse: in femore apparuit eschara ad manus latitudinem & duorum pugnorum crassitiem accedens, infra se vulnus detinens, in ambitu autem ingentem tumorem inflammatorium comprehendens. Data occasione testabatur Operator pilulis nihilum de mercurio, ast emplastro sublimatum inextitisse, quocum tanquam supremo, uti opinabatur, remedio, Cancrum femoralem, quem suspicabatur, extinguere arbitratus fuit: male autem inter alia, dum perniciosi ejusdem effectus annotati erant, pro excusatione edixit, ipsa me decepit, & ego ipsam decepi, atque adeo alter alterum*

de-

decepit. Ab hoc tempore frustra ordinatis minusque salutari effectu operosis aliis auxiliis ita atrox redditus fuit idem affectus, ut præter refractariam salivationem, horrenda faucium symptomata, inflammatoria, ulcerosa aliaque supervenerint, usque demum 28. Maji ægra hæc miseranda expiraverit morte. Hic tragicus casus causam subministravit sequentibus, ad rationis & artis fundamentum decidendis quæstionibus.

I. Num Mercurius sublimatus corrosivus pro singulari remedio & arcano habendus sit, quod adversus tumores scirrhosos, cancrum & alia mala secure adhiberi possit?

Hanc Quæstionem quoad singula sua membra negativa decidimus sententia. Etenim hoc subjectum chymicum non nisi scientia, experientia & conscientia privatis temerariis medicastris hodierni ævi arcanum audit remedium, dum multis casibus confirmari potest, quanta damna topicus etiam usus illius unquam intulerit, & quam frivolo ausu in levibus & arduis casibus eo confugiant audaces Empirici; Quemadmodum famosæ aquæ phagædenicæ nondum hucusque peritis ac circumspectis Medicis sese probarunt; & ita etiam vix ullus imperitorum

ac ſcatophagorum unguentariorum invenietur, cui non hoc medium cognitum fuerit, ideo fraudulentam omnino olet jactantiam, id pro arcano quodam declamare velle, licet illud ſingulare exitioſum exiſtat: qua de cauſa crumenimulgi non niſi ad deſperatos affectus ſcabioſos, ulceroſos, gangrænam &c. illud ordinare non verentur: Præterea autem id ipſum in ſcirrhis, Cancro aliisque malis infeliciſſimum & Stygiale, minime omnium vero ſecurum eſt remedium, ita ut omnium rariſſime unquam fidam, regularem & ſalutarem obtulerit opem. Conſtant hujus judicii multa teſtimonia ſcriptis ac ore fide digna, & vix ullus aſſiduorum, judicioſorum & attentorum Medicorum erit, cui non tragici effectus ſublimati hujus, extrinſecus licet uſurpati, conſtent. Conf. Wolfii Obſ. Chirurg. Lib. 2. Obſerv. 1. p. 179. ſeq. Act. N. C. Dec. 3. an. 5. Obſ. 204. Bonetus Polyalth. lib. V. c. 35. p. 561. Commerc. litterar. An. 1732. hebd. 31. p. 245. ſeq.

II. An Circulator applicando Emplaſtrum hoc corroſivum recte egerit, aut an non potius triſtium illorum Symptomatum & mortis auctor fuerit in Matrona, quæ ante illius applicationem optime valebat?

Ad

Ad hanc interrogationem reponimus decisionem affirmativam, quod videlicet imperita, audax & terna vice continuata Mercurii ſublimati applicatio in hac, antea comparata ſana, Matrona, periculoſa præcipue pathemata in femore, dein etiam ſubitaneam ac impetuoſam congeſtionem inflammatoriam cum conſequente turbulenta ſalivatione concitaverit: Haud quidem in relatione hiſtorica, tragici hujus caſus, aliæ, ſcitu dignæ, ejusdem generoſæ mulieris qualitates commemoratæ ſunt, qua videlicit corporis conſtitutione ipſa prædita, an plethorica, temperatis aut intemperatis humoribus inſtructa, cui diætæ, vitæ generi, quibus moribus animique affectibus dedita fuerit, quo ordine quotidianæ & reliquæ evacuationes in eadem proceſſerint * *&c.*

Nihi-

* *Cum hic non fuerit caſus morbi & mortis naturalis, ſed violenti & artificialis, omiſi circumſtantias ſcitu neceſſarias, quæ in vulgaribus morborum hiſtoriis alias recenſeri moris eſt, maxime ideo, quia nihil in iisdem occurrebat, quod extraordinarium exſtiterit, aut caſum ipſum mutare poſſit. Ipſa autem Matrona erat temperamenti cholerico-ſanguinei; habitu corporis firmo, repleto, plethorico; temperatis humoribus prædita; animo facile quidem afficiebatur, at & ſatis moderato; lautæ & ſedentariæ potius quam agili vitæ generi dedita; ſemper optime menſtruata; ante duos & dimidium annum matrimonio juncta, nul-*

los

Nihilo tamen ſecius ſeries atque nexus dirorum multorum & periculoſorum ſymptomatum Cauſtico illi Emplaſtro ſuam debet originem: nec deficiunt teſtimonia, quibus vehemens, repentina & turbulenta ſalivatio cum ſublimato hoc mercurio infelici plane ſucceſſu concitata probatur: Quamvis etiam paucis ab obitu diebus ſalivatio remiſerit, cum jam ob perditiſſimum morbi ſtatum vires extreme defecerint, ſat ſtrenue tamen illa præcedentibus ſucceſſit diebus, ut nullo monitore, nedum impulſore opus habuerit, ni oleum igni infundere ac præſentia terribilia omnique commiſeratione digna morboſa pathemata acerbiora reddere crudele dictitaverit conſilium. Quod porro infelix hoc medicamen, uſu topico adhibitum, ſalivationem impetuoſam provocet, doctos atque peritos Medicos vix latet; nec ullus horum vadem ſe promittere poterit, fore ut talis ſalivatio unquam modica & innoxia extiterit. Quoniam etiam in arte ſua peritus Medicus adhibitus in eodem miſerabili Caſu pur-

los ſuſcepit liberos; evacuationes omnes per totum morbi decurſum ſatis regulariter procedebant; nec ipſa per complures annos ullum notabilem morbum paſſa eſt, præter dyſenteriam ſuperioris anni, a qua tamen adeo bene convaluit, ut omnes ſanitatem ejus firmam mirarentur.

*purgans ſat validum, diaphoretica, balſamica, mundificantia, putredini reſiſtentia, lenientia, diſcutientia, ſedantia ſelecta & probata auxilia ordinavit, haud tamen ſingula hæc virus illud mercuriale ſufficienter ſubjugare potuerant: & licet Eſſentiæ pimpin. alb. uſus in paulo minorem quantitatem * redigi & temperari debuerit, minus tamen eadem tantum obeſſe potuit, quin innumeris caſibus ſalivationi promovendæ, faucibus purificandis & ſtagnationibus diſcutiendis, quippe eximie fructuoſam illa ſe exhibuerit, ideoque ſingulari ordinatione maſticatoriis & apophlegmatizantibus ſelectis remediis annumeretur.*

Tandem quæritur:

III. An Medicus, eo demum tempore in auxilium vocatus, quo calamitoſa Symptomata medicamentorum deglutitionem fere omnem excludebant, lethalem eventum prohibere potuerit, præcipue, ſi ſuadente Empirico ſalivationem adhuc magis promoviſſet?

Quam ultimam quæſtionem haud alia, quam negativa reſolvere poſſumus cognitione:

R

* *Sed vide rationem ſupra pag.* 107. §. *XXXVI. XXXVII. pag.* 145. *pag.* 186. §. *XXVII.*

ne: Non raro enim vix decem periti Medici id in meliorem statum convertere minus valent, quod unus audax, impudens & imperitus Medicaster perdidit atque corrupit, ideo prudentis Medici officium est, ut quantum Religio Christiana & Medica concedit, tumultuariis Circulatorum ausibus ipse suas nequaquam immisceat manus, rectiusve τὸ ἀπέχειν exerceat, quoniam utplurimum nihil ad salutem ægrorum perficitur. Subinde autem certo certius evenit, ut impostor fatales eventus impudica fronte in peritum devolvat Medicum.

In præsenti casu octavus affulserat dies, quo demum, sorte ægræ in pessimum statum conjecta, Medicus peritus vocatus fuit, quo damno, à medicastro illato, salutare ferret consilium: ast cum humores & motus in misera ægra summopere ferverent & in femore æque ac capite partes valde irritatæ essent, sane, non fuit in Medico tantisque resistere telis, atque tumultibus: in eo enim contigit, quod Plato edixit, facilius esse movere quietum, quam quietare motum: hoc enim assertum erat Empirico arcanum; Vehementia, atrocitas, ubertas & contumacia symptomatum prohibuerunt, quo minus Medici docti solertia, sollicitudo ac providentia salubres assecuta fuerit successus & eventus, qui propterea omni caret culpa, dum hæc contra in Empiricum merito derivan-

vanda eſt, quem illatæ noxæ eximere juxta Scientiæ & experientiæ fundamenta nulli poſſumus. Id quod judicium ſuffragante Ordinis noſtri conſenſu ac authoritate ſub ſigilli noſtri confirmatione, ad petitum exhibemus. Dab. Halæ Magd. d. 28. Sept. An. 1737.

(*L. S.*)

Decanus, Senior und ſämtliche Profeſſores der Mediciniſchen Facultaet allhier.

INDEX.

Numerus paginam indicat.

A

- - fer-

eva-

Mer-

Puls

S.

Syr-

Ulcus

E R R A T A

typothetica notabiliora.

Pag. 11. lin. 22. lege extinctus.
22. - - - 23. l. funeſtus.
38. - - - 16. dele *hanc*.
57. lin. penult. l. abſtinuerint.
61. - - - 24. l. præternaturaliter.
62. lin. penult. l. nimirum.
74. - - - 8. l. tragœdiam.
79. - - - 4. l. omnino.
82. - - - 4. l. angue.
83. - - - 20. poſt aut, tolle comma.
84. - - - 16. poſt vires vitæ, adde, & remediorum.
90. - - - 6. l. nec ne?
92. - - - 23. poſt eſt, adde;
96. - - - 12. l. cognoſcitur.
100. - - - 11. l. hoc.
101. - - - 15. l. optatus.
119. - - - 10. - - poſt regio, adde: a C. *Pia*, aſſocié avec Mr. Boulduc, premier Apoticaire du Roy: Rue des boucheries, St. Germain a Paris.
133. - - - 11. l. ſubjacent.
137. - - - 3. l. Simarubæ.
151. - - - 28. l. aquæ.
159. - - - 1. l. Argentin.
172. - - - 16. l. ſpiritui.
175. - - - 1. l. eum.
183. - - - 22. l. quid quod.
187. - - - 23. l. dele, *videtur*, & adde;
209. - - - 17. l. ſoli.
212. - - - 16. l. intulerint.
222. - - - 19. l. acidiſſimum.
223. - - - 2. l. habetur.
230. - - - 6. l. opponantur.
ibid. 19. l. tempore.
232. - - - 4. l. firmari.
235. lin. ultim poſt ſollicita, adde comma.
246. - - - 29. l. excuſare.
ibid. 30. l. conatur.
249. - - - 2. l. roborata.
255. - - - 12. l. videlicet.
In indice p. 2. l. 15. l. ſulphuris.

Leviora, Lector æquus ut emendet excuſetque, oratum volumus.

